

**T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TEREKE KAYITLARINA GÖRE ŞİRAN KAZASINDA SOSYO-
EKONOMİK HAYAT
(1886-1893)**

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Hazırlayan

Emrul YEŞİLDAĞLI

Danışman

Prof. Dr. Alpaslan DEMİR

TOKAT-2020

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Alpaslan DEMİR danışmanlığında hazırlamış olduğum “Tereke Kayıtlarına Göre Şiran Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1886-1893)” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

05.08.2020

Emrul YEŞİLDAĞLI

İmza

ÖNSÖZ

Osmanlı toplumu hakkında bilgi edinilmek için en önemli kaynak şer'iyye sicilleri olmuştur. Çalışmada 8191 numaralı Şiran Şer'iyye Sicilleri içerisinde yer alan tereke kayıtları incelenip Şiran kazasının sosyal, ekonomik ve kültürel hayatı hakkında bilgilere ulaşılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın yapılmasında ve özellikle lisans eğitimimin ilk yıllarından itibaren kendi davamı ilimle birleştirerek daha etkili sonuçlar alabileceğimi telkin eden, ilim ve ahlakını kendime düstur edindiğim ve her daim maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Alpaslan DEMİR ve saygıdeğer eşi Dilber DEMİR'e, tez aşamasında ve öncesinde her türlü destek veren Dr. Edip UZUNDAL hocama, Prof. Dr. Alpaslan DEMİR hocamın vasıtasıyla tanıştığım ve ilim yönümü geliştirmede büyük etkisi olan Çağrı ONAR'a, üniversite hayatımın başından itibaren her zaman yanımda olan hayat arkadaşım, can yoldaşım, nişanlım Merve ÖĞREDEN'e, son olarak maddi ve manevi destekleri ile beni bugüne getiren babam Ali YEŞİLDAĞLI'ya, annem İlknur YEŞİLDAĞLI'ya ve kardeşlerim Begüm YEŞİLDAĞLI ve Hatice YEŞİLDAĞLI'ya sonsuz teşekkür ederim.

TEREKE KAYITLARINA GÖRE ŞİRAN KAZASINDA SOSYO-EKONOMİK HAYAT (1886-1893)

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde şer'iyye sicillerinin içine kaydedilmiş tereke kayıtları veya müstakil halde tutulan tereke defterleri sosyal ve kültürel hayatın aydınlatılmasında önemli bir yere sahiptir. Tereke kayıtları vefat eden kişilerin sahip olduğu mal varlıkları ile beraber borç ve alacak gibi birçok açıdan sosyo-ekonomik hayatın değerlendirilmesinde büyük bir önem arz etmektedir. Bu çalışma 8191 numaralı Şiran Şer'iyye Sicilleri içerisinde bulunan 1886-1893 tarihleri arası 126 adet tereke kaydı esas alınarak ortaya çıkarılan veriler ışığında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

8191 numaralı Şiran Şer'iyye Sicilleri içerisinde ki tereke kayıtlarına göre yapılan tezin giriş bölümünde amaç, yöntem ve kapsam hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde şer'iyye sicilleri, tereke kayıtlarının oluşumu ve oluşumunda izlenen yöntem, tereke üzerinde varislerin İslam hukukuna göre hakları ve Şiran Kazası'nın tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde 1886-1893 tarihleri arasında ki tereke kayıtları incelenerek tereke sahiplerinin isimleri, ikamet yerleri, vefat ettikleri yer, unvanları, lakapları, medeni halleri ve mirasçıları hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise vefat eden kişilerin sahip oldukları servet miktarları ve taşınabilir ve taşınamaz malları hakkında bilgi verilerek Şiran'ın sosyal ve ekonomik yapısı aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şer'iyye Sicilleri, Tereke Kayıtları, Şiran.

SOCIO-ECONOMIC LIFE IN JURISDICTION OF ŞİRAN ACCORDING TO TEREKE RECORDS(1886-1893)

ABSTRACT

Tereke records which can be found separately or in court records, has an importance to enlightenment of social and cultural life. In this context tereke records include the debt and receivables of the deceased person. In this work, 126 tereke records evaluated which covered the time span 1886 to 1893 that recorded in 8191 numbered book.

In the prologue section, the aim, scope and method of the thesis which arranged according to the 8191 numbered court record, has been clarified. In the first chapter, informations on court records, the formation of tereke records and the forming method of them, the rights of the heirs according to Islamic Law and the history of Şiran exhibited. The second chapter includes the data on the assets of the deceased person, their names, dwelling informations, place of death and date, their heirs, titles, cognomens and marital status. In the last and third chapter, the total assets of the deceased, including chattel and premises examined and evaluated the social and economic life of the Şiran.

Key Words: Court Records, Tereke Records, Şiran.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLO LİSTESİ.....	viii
GRAFİK LİSTESİ.....	ix
EKLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
 GİRİŞ	 1
1.OSMANLI DEVLETİ AÇISINDAN ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ.....	4
1.1. Şer'iyye Sicilleri	4
1.1.1. Kadılık Müessesesi	5
1.1.2. Kassâm.....	7
1.2. Şer'iyye Sicillerinde Tereke Kayıtları	8
1.3. Tereke kayıtlarında Takip Edilen Usul	9
1.3.1. Tereke Sahiplerinin Kim Olduğuna Dair Tanıtım	9
1.3.2. Tereke Sahibinin Menkul ve Gayr-i Menkul Mallarının Dökümü	10
1.3.3. Borç, Masraf, Vergi Gibi Giderlerin Dökümü.....	11
1.3.4. Varislere veya Beytü'l-mala İntikal Eden Miktarın Tespiti	11
1.4. Şer'i Miras Hukuku Açısından Tereke Kayıtları	12
1.4.1. Şer'i Miras Hukuku Açısından Tereke Taksimi	12
1.4.2. Belli Payı Bulunan Akrabalar (Ashab-ı Ferâiz).....	12
1.4.3. Neseb Açısından Asabe (Asabe-i Nesebiye)	13
1.4.3.1. Asabe Binefsihi.....	13
1.4.3.2. Asabe Bigayrihi	13
1.4.3.3. Asabe Magayrihi.....	14
1.4.4. Sebep Yönünden Asabe (Asabe-i Sebebiye)	14

1.4.5. Red Yoluyla Vâris Olan Ashab-ı Ferâiz	14
1.4.6. Zev'il-erham	14
1.4.7. Sözleşmeli Varis (Mevle'l-muvâlât).....	15
1.4.8. Nesebi Muristen Başkasına İkrar Yoluyla Nisbet Edilen Hısıım	15
1.4.9. Kendisine Üçte Birden Fazla Vasiyet Bırakılan	15
1.4.10. Hazine (Beytü'l-mâl)	15
1.5. ŞİRAN KAZASI'NIN KISA TARİHÇESİ	16

2. 1886-1893 TEREKE KAYITLARINA GÖRE ŞİRAN'DA SOSYAL HAYAT 20

2.1. Tereke Sahiplerinin İsimleri Ve İkamet Yerleri	20
2.1.1. Tereke Sahibi Müslümanların ve Gayrimüslimlerin İsimleri	20
2.1.2. Tereke Sahiplerinin İkamet Yerleri ve Vefat Ediş Halleri	25
2.1.3 Tereke Sahiplerinin Müslüman-Gayrimüslim Oranı	29
2.2. Tereke Sahiplerinin Lakap, Unvan ve Meslekleri	31
2.3. Tereke Sahiplerinin Medeni Durumu ve Mirasçılara Göre Dağılımı	38
2.3.1 Medeni Hallerine Göre Dağılım	39
2.3.2. Varis Sayısına Göre Dağılım	40
2.4. Varislerin Yapısına Göre Dağılım	42

3. TEREKE KAYITLARINA GÖRE ŞİRAN KAZASINDA EKONOMİK HAYAT 48

3.1. Tereke Sahiplerinin Genel Servet Dağılımı.....	49
3.2. Terekeyi Oluşturan Mal Grupları	51
3.2.1. Gayrimenkul Mallar.....	51
3.2.2. Menkul Mallar	56
3.2.2.1. Hayvanlar.....	57
3.2.2.1.1. Büyükbaş Hayvanlar.....	57
3.2.2.1.2. Küçükbaş Hayvanlar.....	59
3.2.2.1.3. Binek Hayvanlar	59
3.2.2.2. Ev Eşyaları.....	60
3.2.2.2.1. Yatak Odası Grubu	61

3.2.2.2.2. Oda takımları	62
3.2.2.2.3. Yer Döşemeleri	64
3.2.2.2.4. Isınma ve Aydınlatma Eşyaları	66
3.2.2.2.5. Temizlik Eşyaları	66
3.2.2.2.6. Diğer Ev Eşyaları	67
3.2.2.3. Mutfak Eşyaları	68
3.2.2.4. Alet ve Edevat	72
3.2.2.5. Tarımsal Ürünler	74
3.2.2.6. Kişisel Eşyalar	76
3.2.3. Alacak, Borç ve Mehir	78
SONUÇ	80
KAYNAKLAR	83
SÖZLÜK	90
EKLER	93
ÖZGEÇMİŞ	133

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: Tereke Sahipleri Arasında Müslüman Kişilerin İsimleri	21
Tablo 2.2: Tereke Sahipleri Arasında Gayrimüslim Kişilerin İsimleri	24
Tablo 2.3: Tereke Sahiplerinin İkamet Ettikleri Köyler	26
Tablo 2.4: Tereke Sahiplerinin Kullandıkları Lakapları	31
Tablo 2.5: Tereke Sahiplerinin Çiftçilikten Farklı Meslekleri	38
Tablo 2.6: Terekelerde Çok Eşli Olan Kişiler ve Çocuk Dağılımları	44
Tablo 3.1: Tereke Sahiplerinin Genel Servet ve Ekonomik Sınıf Dağılımı ..	49
Tablo 3.2: Tereke Sahiplerinin Malları İçerisinde Alet ve Edevat Grubu Eşyaları	72

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 2.1: Tereke Sahiplerinin Müslüman ve Gayrimüslim Oranı	30
Grafik 2.2: Tereke Sahipleri Tarafından Kullanılan Unvan Sayısı	35
Grafik 2.3: Tereke Sahiplerinin Medeni Dağılım Oranları	39
Grafik 2.4: Tereke Sahiplerinin Varis Sayısına Göre Dağılımı	41
Grafik 2.5: Mirasçıların Kadın-Erkek Oranı	42
Grafik 2.6: Tereke Sahiplerinin Tek Eşlilik ve Çok Eşlilik Oranı	44
Grafik 2.7: Varislerin Yapısına göre Dağılımı	47
Grafik 3.1: Şiran Kazasının Ekonomik Sınıf Yapısı	51
Grafik 3.2: Gayrimenkul Malların Çeşitleri ve Sayısı	52
Grafik 3.3: Menkul Mal Gruplarının Yüzdelik Oranı	57

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Baloğlu Mustafa bin Süleyman'ın Terekesi.....	93
Ek 2: Kayaoğlu Halil bin Ali'nin Terekesi.....	95
Ek 3: Hüseyin bin Mehmed'in Terekesi.....	98
Ek 4: Melekoğlu Hacı Osman Efendi ibn-i Hasan'ın Terekesi	101
Ek 5: Ceriroğlu Mehmed bin Halil'in Terekesi	104
Ek 6: İmamoğlu İsmail ibn-i Mustafa'nın Terekesi.....	108
Ek 7: Serkezoğlu Kocabaş Kirkor veled-i Semerk'in Terekesi.....	111
Ek 8: Haliloğlu Ahmed'in kızı Vahide bint-i Ahmed'in Terekesi	113
Ek 9: Ohannesoğlu Minas veled-i Ohannes'in Terekesi	115
Ek 10: Güllü bint-i Hüseyin'in Terekesi	117
Ek 11: Kapucu Molla Yusuf bin Hasan'ın Terekesi.....	119
Ek 12: Öksüzoğlu Yanı bin Yaba'nın Terekesi.....	122
Ek 13: Kostanineoğlu Neful veled-i Kireki'nin Terekesi.....	125
Ek 14: Kostanine oğlu Pür'ün Terekesi.....	128
Ek 15: Kırmisoğlu Pür'ün Terekesi.....	131

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Ed.	Editör
H.	Hicri
M.	Miladi
No.	Numara
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s.	Sayfa
S.	Sayı
ŞŞS	Şiran Şer'iyye Sicilleri
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

GİRİŞ

Türk milletinin tarih sahnesine çıktuktan sonra kurdukları devletlerde bir nizam söz konusudur. Bu nizam, Türklere ait geçmişten günümüze kadar “töre” olarak adlandırılan örf, adet ve geleneklerdir. Türk Devletleri içerisinde “töre” kavramı bir nevi sözlü anayasa olmuştur. Bütün Türk Hükümdarları ve devlete tabi tüm bireyler bu töreye uymuşlar ve yaşam tarzlarını bu şekilde düzenlemişlerdir. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle Türk hukukunda ve bunun uygulayışında önemli değişiklikler olmuştur. İslam hukuk anlayışı ve Türk töresinin İslamiyet’e ters düşmeyen kuralları birleştirilerek Türk devletleri yeni bir hukuki düzene girmiştir. Türk-İslam sentezi olarak kullanılan bu düzen özellikle adalet sisteminde önemli bir yer tutmuştur. İslamiyet’in kabul edilmesinden sonra Türkler tarafından kurulan Selçuklu Devleti, Memlûklüler ve özellikle de Osmanlı Devleti’nde bu adalet sistemi kullanılmıştır.

Yapılan çalışma konu bakımından Osmanlı tarihinde mahalli tarih alanını temel almaktadır. Mahalli tarih araştırmaları Osmanlı tarihinin siyasi, idari, iktisadi, askeri, dini, kültürel demoGrafik vb. pek çok bakımdan bilinmeyen ve eksik kalan yönlerini aydınlatacak en temel yoldur. Bu araştırmalar çoğaldıkça Türk tarihi de o oranda doğru olarak ortaya konulacak ve geliştirilecektir. Yerel tarih araştırmalarında kullanılan kaynaklar çok çeşitli olmakla birlikte Osmanlı şehir tarihi araştırmalarının temel kaynaklarından biri Şer’iyye sicilleridir¹. Osmanlı Devleti’nin en önemli yargı organı olan Şer’i Mahkemelerde, devletin muhtelif zamanlardaki hukuki, iktisadi, dini, askeri ve idari kurumları hakkında çok değerli tarihi vesikalar kaleme alınmıştır. Bu kayıtların önemli bir bölümü mahkemelerde kadılar tarafından kaleme alınan şer’iyye sicilleridir².

Çalışmanın temel kaynağını günümüzde Gümüşhane’ye bağlı bir ilçe olan Şiran’a ait 8191 numaralı Şer’iyye Sicili teşkil etmektedir. Adı geçen defter H.1302-1324 (M.1885-1906) yıllarını kapsamaktadır. Bu defter toplamda 268 sayfadan oluşmuş olup defterin içerisinde; tereke kayıtları, nikâh kayıtları, boşanma davaları, vasi tayini, miras davası, Ramazan ayının başlangıcıyla ilgili kayıtlar, arazi sulama davaları, alacak

¹ Ahmet Akgündüz, *Şer’iyye Sicilleri*, C. 1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1988, s. 11.

² İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare adamı olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Yayınevi, İstanbul 2017, s. 20

davaları, mülk satışları, hırsızlık, naib tayini, orduya koyun alımı gibi pek çok belge bulunmaktadır. Yapılan çalışma ise adı geçen defterde yer alan tereke kayıtlarına dayanmaktadır.

8191 Numaralı Şer'iyye Sicili içerisinde bulunan 126 adet tereke kaydı incelenerek çalışmanın temeli oluşturulmuştur. İlk tereke kaydı 5 Şaban 1303 (M.9 Mayıs 1886) son kayıt ise 23 Şevval 1310 (M. 10 Mayıs 1893) tarihinde yazıldığı görülmektedir. Belgeler tahlil edilirken terekenin yazıldığı tarih, tereke sahibinin ismi, ölen kişinin tabi olduğu sancak, kaza ve köy isimleri, kaç adet varisi olduğu, bunlardan kaçının erkek kaçının kadın olduğu, kaç adet eşinin olduğu, gayrimenkulleri ve ölene ait eşyaların hepsi tespit edilip bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan bu veriler farklı kategorilere ayrılarak tasnifleri yapılmıştır. Defter içerisinde bulunan tereke kayıtlarının çoğunlukla kronoloji sırasına göre kaydedildiği ancak bazen aynı köye ait ama farklı tarihlere ait kayıtların art arda yazıldığı görülmüştür. Bu olay kassamın tereke kayıtlarını biriktirip daha sonra kadıya verdiğini düşündürmektedir. İncelenen tereke kayıtlarının birkaç tanesinde Hicri tarihe ek olarak Rumi tarihinde verildiği dikkat çekmektedir. Bazı tereke kayıtlarında ise hiç tarih yazılmadığı görülmüştür. Defter incelendiğinde birçok kez kadı değişikliğinin olduğu göze çarpmaktadır. Kayıtlardaki yazı stiline göre değişmesinden ise kâtip değişikliğinin olduğunu görmekteyiz. Yazıların genel olarak güzel, kayıtların ise düzgün olduğu, ancak bazen yazının kötüleşip özellikle tereke kayıtlarında önemli bir husus olan eşya isimlerinin defter sayfasının altına denk geldiğinde özensiz bir şekilde sıkıştırıldığı ve okumakta güçlük çekildiğinden, ilmiye sınıfının son zamanlardaki bozulmasının izlerini taşımakta olduğu söylenebilir. Yapılan çalışmanın ekler bölümünde 8191 Numaralı şer'iyye sicilleri içerisinde bulunan tereke kayıtlarından 15 adet örnek verilmiştir. İncelenen tereke kayıtlarından hareketle 1886-1893 yılları arasında Şiran kazasında sosyo-ekonomik ve kültürel hayata dair tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

Şiran kazası ile ilgili ulaşabileceğimiz kaynaklar sırasıyla şunlardır: Kemal Saylan ve Faruk Algül, *Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası*, Şiran Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017; Kemal Saylan, "Osmanlı Döneminde Kelkit ve Şiran Çevresinde Yaşanan Eşkıyalık Olayları (1760-1916)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 24, Bahar 2018; Selahattin Tozlu, *XIX. Yüzyılda Gümüşhane*, Akademik

Araştırmalar, Erzurum 1988; <http://www.siranbel.tr/belediye/18/%C5%9Eiran>; Eyüp Kul, “1642 Tarihli Avârız Defterlerine Göre Şiran Kazası ve Köyleri”, *Gümüşhane Tarihi*, Bayram Nazır ve Kemal Saylan (Ed.), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, No:33, Gümüşhane 2016; Haldun Özkan, “Şiran-Seydibaba Köyü’nde Bir Grup Osmanlı Dönemi Eseri”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 34, Erzurum 2005; Naim Ürkmez, “Şiran Vakıfları (XIX. Vakıf Muhasebe Defterlerine Göre)”, *Gümüşhane Tarihi*, Bayram Nazır, Kemal Saylan (Ed.), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları No:33, Gümüşhane 2016; Alpaslan Demir, *Gümüşhane Tarihinden Kesitler*, Altınpost Yayıncılık, Ankara 2014, Mustafa Albayrak, 19. *Yüzyılda Şiran Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu (Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre; 1260/1844)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001; Yunus Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830-1900)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2007; Edip Uzundal, “1885-1911 Yılları Arasında Şiran Kazasında İmam-Hatip Tayinlerine Dair Bir İnceleme”, *Türk Tarihine Dair Yazılar III Prof. Dr. Şamil Arık’a Armağan*, Alpaslan Demir, Tuba Tombuloğlu vd (Ed.), Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2018; Kemal Saylan, *Seyyahların Gözüyle Gümüşhane (Osmanlı Dönemi)*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, No: 32, Gümüşhane 2016; Alpaslan Demir, “Şer’iye Sicillerine Göre Şiran Kazası’nda Arazi Sulama Davaları”, *Türk Tarihçiliğine Katkıları (Mustafa Kafalı Armağanı)*, Üçler Bulduk, Abdullah Üstün (Ed.), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2013; Cansu Çalışkanoğlu, *8191 Şiran Şer’iye Siciline Göre Şiran’da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2019; Edip Uzundal, “Şer’iye Sicilleri Işığında Rü’yet-i Hilâlin Tespiti ve Taşrada Duyurulması: Şiran Kazası Örneği”, *Uluslararası Ramazan ve Oruç Sempozyumu*, Berat Açıl, Fahrettin Altun vd. (Ed.), Ümraniye Belediyesi Yayınları, İstanbul 2015; Erdem Erdem, *XIX. Asrın Sonunda Şer’i Sicillerde Şîrân Kazâsı: İctimâî ve İktisâdî Hayat*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.OSMANLI DEVLETİ AÇISINDAN ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN YERİ VE ÖNEMİ

1.1. Şer'iyye Sicilleri

Osmanlı Devletinin iktisadi ve ictimai yapısını öğrenmek ve bu alanda çalışmalar yapabilmek için Şer'iyye sicilleri önemli bir kaynaktır. Sicilin kelime anlamı, okumak, kaydetmek, hüküm etmek, karar vermek ve kayda geçirmektir³. Şer'iyye sicilleri literatürde kadı defterleri, kadı sicilleri, kadı divanı, mahkeme kayıtları ve sicillât-ı şer'iyye olarak da geçmektedir⁴. Şer'iyye sicilleri içerisinde iktisadi ve ictimai konuların yanı sıra askeri, idari, siyasi, kültürel ve dini konuları da içermektedir⁵. Şer'iyye sicilleri devlet tarafından görevlendirilen kadılar veya yardımcısı olarak görev ihtiva eden kadı naibleri tarafından tutulmaktadır⁶. Kadılar yukarıda bahsedilen konuların dışında bu defterlere merkezden gelen emir ve fermanları da kayıt altına almışlardır⁷. Devlet içerisinde yaşayan insanların hukuki anlamda yönetimini sağlamak için şer'iyye sicilleri her kazada, sancakta ve vilayet merkezinde tutulmuş ve aynı zamanda toplum düzenini sağlayan adalet sisteminin önemli bir bütünleyicisi olmuştur⁸.

Bursa Edirne ve İstanbul gibi Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış büyük şehirlerde siciller konularına göre ayrı defterler olarak tutulmuştur. Bunlar; hüccet, ferman, narh, ihtisab, vakıf muhasebesi ve tereke gibi konu bütünlüğüne göre ayrılmıştır⁹. Bu şehirlere nispeten daha küçük vilayetlerde ve kazalarda hepsi aynı defter içerisinde bulunmaktadır.

³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2011, s. 1110.

⁴ Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *TDVİA*, C.39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2010, s. 8.

⁵ Ali Duman, "Kadı Defterleri (Şer'iyeciler), Mahiyetleri, Muhtevaları ve İslam Hukuku Açısından İncelenmelerinin Önemi", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 33, Güz 2007, s. 141.

⁶ Uğur, a.g.m, s. 8.

⁷ Alpaslan Demir ve Yasin Dönder, "Gümüşhane Şer'iyye Sicili (1887-1892)", *Mavi Atlas*, S.5(1), 2017, s. 161.

⁸ İrfan Berktaş, *86 Nolu Kütahya Şer'iyye Sicili Defterinin (1. Bölüm) Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü., Yüksek Lisans tezi, Kütahya 2011, s. 7.

⁹ Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988, s. 6.

Osmanlı Devleti'nde şer'iyye sicilleri 15. Yüzyıldan itibaren 20. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar kadılar ve diğer görevliler tarafından tutulduğu görülmektedir. Şer'iyye sicillerinin ilk örneği Bursa şehrine ait olup 1455-1486 (H. 860-891) tarihleri arasında yer almaktadır¹⁰. Bu ilk örneğin Bursa'da bulunması şehrin, Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olması hasebiyle olduğu düşünülebilir.

1.1.1. Kadılık Müessesesi

Kadı, kelimesi Türkçeye Arapçadan geçmiş bir kelimedir. Arapçada kazâ (kadâ) kelimesinin ism-i faili olarak türetilmiştir. Fıkıh anlamı olarak kadı; halk arasında ortaya çıkan problemleri ve kavgaları çözümlmek adına en üst mercide bulunan yöneticinin ataması ile bu davalara bakmak için görevlendirilen ulema sınıfından yetkiliye verilen isimdir¹¹.

Kadılık müessesesi İslam anlayışında bulunan adalet sisteminin bir nevi vücut bulmuş hali olarak nitelendirilebilmektedir. İslamiyet'in ortaya çıkması ile adaletin sağlanması Hz. Muhammed (s.a.v)'den sonra halifeler tarafından yapılmaktadır. Halife, Hz. Ömer'in İslam devletinin sınırlarının genişlemesi sonucu adaleti daha hızlı ve daha etkili uygulamak adına kadı tayini yaptığı görülmektedir¹². Bu tayin tarihte kadı tayinin ilk defa Hz. Ömer'in halifeliği zamanında ortaya çıktığını göstermektedir.

Kadılık kurumu İslam'ın ortaya çıkışından sonra süre gelen tüm Müslümanlığı kabul etmiş devletlerde adalet kurumu olarak görev yapmıştır¹³. Emeviler döneminde kadılar halife tarafından atanırken, Abbasiler döneminde kadıların atamasını kadi'l-kudatlar yapmıştır¹⁴. Selçuklu Devleti zamanında da kadılar kadi'l-kudatlar tarafından atanmış ve azl edilmiştir¹⁵.

¹⁰ Tuğba Gökçurak, *A.31 Nolu Tereke Defterine Göre Bursa Şehri'nin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1510-1512)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2016, s. 3.

¹¹ Fahrettin Atar, "Kadı", *TDVİA*, C.24, İstanbul 2001, s. 66.

¹² İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 20.

¹³ Sedat Gümüştaş, *Vakıf Muhasebe Defterlerine Göre 1630-1850 Yılları Arasında Bursa'da Haffaf Esnafı Vakfı ve Faaliyetleri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2017, s. 20.

¹⁴ Atar, *a.g.m.*, s. 67.

¹⁵ Şükrü Özen, "Kâdılkudât", *TDVİA*, C.24, İstanbul 2001, s.80.

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren kadılık kurumunu kullanmış olup ilk kadı Osman Bey zamanında atanmıştır. Osmanlı Devleti'nde kadılar padişahın yargı yetkisini kullanarak ferman çıkarması ile doğrudan atanmaktadırlar¹⁶. Kadı, atandığı mahalde padişahın adına hüküm vermesi sebebi ile araya başka kurum ve görevli girmeksizin onu direk padişaha bağlamaktadır. Bu bağlamda diğer İslam devletlerinden farklı olarak adalet ve hüküm verme gücünü mutlak hâkim olan padişahıtan aldığı açık bir şekilde görülmektedir.

Kadı, kazâ idaresinin başındaki isim olup devlet içerisinde yüksek bir medresede tahsil görüp akabinde büyük şehirlerde bulunan kadıların yanında staj yapmaktadır. Padişah fermanı ile Anadolu'ya Anadolu kazaskeri, Rumeli'ye ise Rumeli kazaskeri tarafından atama yapıldığı görülmektedir¹⁷. Kadı ataması yapıldıktan sonra 2 yıl atandığı kazâda veya sancakta görev yapmasının ardından İstanbul'a dönerek mülazemette bekletilmiştir¹⁸.

Kadıların görev ve yetkileri yukarıda belirttiğimiz gibi diğer devletlere oranla daha geniştir. Kadının görevleri; hukuki, beledi, askeri ve örfi olarak 4'e ayrılmaktadır. Hukuki olarak kadı, şer'i mahkemenin başıdır. Her türden cezalandırma ve halk arasındaki anlaşmazlıklar meclis-i şer denilen mahkemede kadının huzurunda gerçekleştirilirdi. Sadece kadı haksız veya suçlu bulunan kişilere ceza verilebilmekteydi. Borç ve alacak problemleri, miras davaları gibi konular ile de kadı ilgilenmekte olup bu şekilde örfi olarak da kararlar aldığı görülmektedir¹⁹. Kadı bulunduğu bölgedeki belediye hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde en üst yetkili olduğu söylenebilmektedir²⁰. Askeri olarak da avarız vergisinin toplanması, ordu iâşe işlerinin yapılması gibi görevleri bulunmaktadır.

Kadı kendisine yüklenen bu kadar yükü tek başına sırtlanmamıştır. Bu yükü hafifletmek adına, işlerin farklılığına göre görevliler atamıştır. Görevliler arasında kadının yardımcısı konumunda naib bulunmaktadır. Nâibler, medrese eğitimi alarak

¹⁶ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2013, s. 117.

¹⁷ Ünal, *a.g.e.*, s. 238.

¹⁸ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁹ Ünal, *a.g.e.*, s. 238.

²⁰ Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014, s. 130.

özellikle fıkıh alanında bulundukları kazâ içerisinde sıkıntılı davaları çözebilecek bir düzeyde eğitim görmüş ilmiye sınıfına mensup kimselerdir. Osmanlı adalet kurumunda kadı yardımcısı ve vekili olan nâib kadı tarafından belirlenir, Anadolu veya Rumeli kazaskeri tarafından ise onaylanmaktaydı. İstanbul'da kadı nâiblerinin tayininde İstanbul kadısı görevlendirilmiştir²¹. Bir başka görevli de kâtiplerdir. Kâtipler çocuk yaşta yazı yazma ve bürokratik yazışmalar üzerine eğitim gören kimselerdir²². Bu kâtipler kadı başkanlığında toplanan mahkemelerde kadının verdiği hükümleri kadı defterine yazmakla görevlendirilmişlerdir. Kadıya yardımcı diğer görevliler ise; Miras paylaşımı görevini icra etmek için kassâm, mali görevler ve kolluk görevlerine yerine getirmesi için Subaşı bulunmaktadır. Subaşılar yardım etmesi için ve çarşının nizamını sağlamak ile görevli yasakçılar (asesler) bulunmaktadır. Kaleler ve içerisindeki hazinenin korunması için kale dizdarları, çarşıda bulunan esnafların denetimi, malların kalitesi yani narh sisteminin ifa edilmesi için muhtesipler kadı tarafından belirlenmiştir²³.

1.1.2. Kassâm

Sözlükte bölmek manasına gelen kısmet kelimesinden oluşturulan kassâm, paylaştıran bölüştüren anlamına gelmektedir²⁴. İslam hukukunda mal, miras veya ganimet kisvesi altında menkul ve gayrimenkul malları hisse sahiplerine İslam'a göre eşit bir şekilde paylaştıran kişi veya görevlidir²⁵. Osmanlı devlet'inde kassâm, miras davalarında anlaşmazlık üzerine mahkemeye gidilmesi sonucu görevli kişinin vefat edenin hanesine gidip mal sayımını yaparak hisse sahibi kişilere paylaştıran mahkeme görevlisi olarak adlandırılmaktadır²⁶. Osmanlı'da iki tür kassâm görev yapmaktadır. Bunlar; askeri görevlilerin mal paylaşımını yapan Askeri kassâmlar ve halkın mal paylaşımını yapan Reaya kassâmları memur olarak tayin edilmiştir.

Askeri kassâmlar idari olarak Anadolu'da görev yapıyor ise Anadolu Kazaskerine, Rumeli'de görev yapıyor ise de Rumeli kazaskerlerine bağlı oldukları

²¹ Mehmet İpşirli, "Naib", *TDVİA*, C.32, İstanbul 2006, s. 312.

²² Erhan Afyoncu ve Recep Ahışhalı, "Kâtip", *TDVİA*, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2002, s. 53.

²³ Ortaylı, *a.g.e.*, s. 44.

²⁴ Hamza Aktan, "Kısmet", *TDVİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2002, s. 497.

²⁵ Tahsin Özcan, "Muhallefat", *TDVİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 407.

²⁶ Said Öztürk, "Kassâm", *TDVİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 579.

görülmektedir. Askeri kassâmlar genel olarak askeri görevlilerin terekelerini yazıp bu paylaşımdan elde edilen vergiyi mahalli idareci olan kadıya teslim etmektedirler. Kadı bu vergi paralarını sandıkta saklar ve merkezden görevlendirilen askeri kassâm müfettişi veya süvari kassâmına teslim ettikleri bilinmektedir²⁷.

Reaya(*beledi*) kassâmları ise halkın anlaşmazlık durumunda başvuru yapmaları itibariyle görevlendirilen memurlardır. Reaya kassâmlarının kadıya bağlı bir görevli olduğu görülmektedir. Kassâmların mal paylaşımının yanı sıra vefat eden kişinin varsa borcunu kendilerine ait malların içerisinde ödemekte de mükellef oldukları görülmektedir. Kassâmların terekelerden resm-i kısmet adı altında vefat eden kişinin geriye bıraktığı malın binde 15 ile 25 oranında değişen bir vergi aldıkları belirtilmektedir²⁸.

1.2. Şer’iyye Sicillerinde Tereke Kayıtları

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan tereke kelimesi bırakma, vazgeçme anlamına gelen terk kelimesinden türemiştir²⁹. Tereke kelimesinin bir diğer ifade edilme şekli de muhallefâtır³⁰. Tereke terim anlamı olarak; ölen kişinin geride bıraktığı tüm malların ve eşyaların kayıt altına alınmasıdır³¹. Tereke defterleri veya kayıtlar devletin Sosyo-ekonomisi açısından değerli bilgiler ihtiva etmektedir³².

Tereke kayıtlarının yukarıda bahsedilen kadılar ve onun yardımcıları aracılığı ile yapıldığını ve şer’iyye sicillerine veya tereke defterlerine yazıldığı görülmektedir. Ölen

²⁷ Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Türk Tarih Kurumu Belgeler*, C. 3, S. 5-6, Ankara 1966, s. 4.

²⁸ Barkan, a.g.m., s. 4.

²⁹ Edip Uzunald, “Osmanlı İlmiye Teşkilatından Bir Portre: Şeyhülislam Halil Efendi ve Terekesi”, *History Studies*, C. 10, S. 8, Kasım 2018, s. 180.

³⁰ H. Baha Öztunç, “Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa’nın Muhallefâtı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 12, Kış 2017, s. 54.

³¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 460.

³² Halil İnalcık, “15. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.15, S. 1-4, İstanbul 2015, s. 51.

kişinin mallarının tümünü içeren bu kayıtlar geriye kalan, borç, vasiyet ve hibe gibi durumları da göz önüne sermektedir³³.

İdari ve hüküm yetkileri olan kadılar tereke kayıtlarına göre bazı durumlarda ölen kişinin bütün mallarına el koymuşlardır. Müsadere edilen bu mallar şer'i hüküm ve esaslara göre varisleri varsa varislere devredilmiş, yoksa Beytü'l-mâl adına kabz edilmiştir. Her iki durumda da yapılan işlemler kassâm veya kâtipler aracılığıyla şer'iyeye sicillerine veya müstakil halde bulunan tereke defterlerine yazılmıştır³⁴.

1.3. Tereke kayıtlarında Takip Edilen Usul

Tereke kayıtlarının oluşturulması için ilk olarak şer'i mahkemelere başvurulmuştur. Bunun akabinde kadı ve yardımcıları gerekli işlemlere başlamıştır. Tereke kayıtlarında takip edilen 4 önemli başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar;

- a- Vefat eden kişinin kim olduğuna dair tanıtım.
- b- Vefat eden kişinin menkul ve gayr-i menkul mallarının dökümü.
- c- Borç, masraf, vergi gibi giderlerin dökümü.
- d- Varislere veya Beytü'l-mala intikal eden miktarın tespiti³⁵

1.3.1. Tereke Sahiplerinin Kim Olduğuna Dair Tanıtım

Mahkemeye intikal eden bir tereke kaydında ölen kişinin ismi, babasının ismi, ikâmet ettiği yer, kayıтта var ise dini, mesleği, mensup olduğu topluluklardaki unvanı ve lakapları ek olarak da ölüm yeri ve ölüm sebebi kayıt altına alınmıştır. Örneğin 11 Haziran 1887 tarihli tereke kaydına göre günümüzde Paşapınarı olarak bilinen Şemük-i zir köyünden Yusuf bin Hüseyin'in vefatı üzerine tereke kaydı tutulmuştur. Adı geçen

³³ Edip Uzundal, *562 No 'lu Şer'iyeye Siciline Göre Karahisâr-ı Sâhib Sancağı (Belge Özetleri ve Değerlendirme)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2011, s. 30.

³⁴ Özcan, a.g.m., s. 407.

³⁵ Said Öztürk, *İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo Ekonomik Tahlil)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 76.

belgede Yusuf'un ölüm şekli ve mesleğine dair bir malumat yer almamaktadır³⁶. 10 Mayıs 1893 tarihli bir başka tereke kaydında ise vefat eden kişinin mesleğine ve nerede vefat ettiğine dair bilgi yer almaktadır. İlgili kayda göre Karaca köyünde misafir olarak ikamet halindeyken vefat eden Süleyman Efendi emekli bir Binbaşı olduğu dikkat çekmektedir³⁷.

Kişinin şahsı hakkında verilen bilgilerin ardından ailesi hakkında bilgiler verilmiştir. Eşi veya eşleri, varsa çocuklarının büyükten küçüğe doğru sıralanması bu çocukların isimleri ve lakapları ve eşlerinin baba isimleri kaydedilmiştir. Ölen kişinin doğmamış anne karnında çocuğu var ise hamil-i mevkuf şeklinde yazılmıştır. Örnek olarak 15 Eylül 1889 tarihli tereke kaydında Kurtbozoğlu İsmail'in vefat ettiği sırada eşinin hamile olduğu belirtilmiştir³⁸. Bu durum bahsettiğimiz belgede hamil-i mevkuf olarak belirtilmiştir. Anne karnında bulunan çocuğun cinsiyetinin ne olduğu o zaman şartlarında belirlenemediğinden erkek olduğu var sayılarak hisseden erkek çocuk kadar pay almıştır. Kaydın devamında çocuklarına, eş veya eşlerine terekeden ne miktarda para alacakları da bu bölümde kayıt altına alınmıştır. Ayrıca İslam hukuku esas alınarak oluşturulan bu tereke kayıtlarında mirasta pay sahibi diğer akrabaları da yazılmıştır³⁹. Terekede pay sahiplerinin yazılmasının ardından terekenin düzenlendiği tarih hicri gün, ay, yıl şeklinde ikinci kısımda yazılmıştır. Terekede mirası alacak varisin olmaması takdirde bu durum ifade edilmiş ve malların Beytü'l-mâla aktarıldığı belirtilmiştir.

1.3.2. Tereke Sahibinin Menkul ve Gayr-i Menkul Mallarının Dökümü

Bu bölümde murise ait olan mallar eksiksiz bir şekilde yazılmıştır. Eşyalar, menkul, gayrimenkul veya değerliden değersiz doğru bir ayrıma gidilmeksizin karışık olarak kaydedilmiştir. Ancak bu duruma bir istisna olarak terekelerde kişinin eşyası içerisinde Kuran-ı kerim var ise onun en başa yazıldığı peşinden diğer malların yazıldığı

³⁶ 8191 Numaralı Şiran Şer'iyye Sicili, Sayfa numarası: 15, Belge numarası: 130. Bundan sonra ŞŞS 8191, 15/130 şeklinde kısaltmayla gösterilecektir.

³⁷ ŞŞS 8191, 140/26.

³⁸ ŞŞS 8191, 56/1

³⁹ Ömer Demirel, Adnan Gürbüz, Muhiddin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin DemoGrafik Yapısı", C.1, Sosyal Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara 1992, s. 100.

görülmektedir⁴⁰. Kişinin malları eksiksiz yazılmış ve altlarına para cinsinden değerleri verilmiştir. Terekede bulunan malları başlıklar altında sıralarsak; gayr-i menkuller, hayvanlar, ev eşyaları, mutfak eşyaları, alet ve edevat, tarımsal ürünler, kişisel eşyalar, kitaplar ve nakit para gibi müteferrik mallar olduğu söylenebilir. Malların tümü alt alta kayıt edildikten sonra cem'an yekûn yazılıp çizgi çekilmiş ve son olarak da bu bölümde tüm malların toplam parası yazılmıştır⁴¹.

1.3.3. Borç, Masraf, Vergi Gibi Giderlerin Dökümü

Bu bölüm tereke kayıtlarında “Minha'l-ihracat” olarak adlandırılmıştır. İlk olarak vefat eden kişinin düzgün ve kurallara uyularak defnedilmesi için techiz ve kefen masrafları yapılmıştır. Akabinde kişinin varsa borçları ödenmiştir. Şayet bu borçlar için gereken nakit parası yoksa kişinin malları kadı veya kassâm tarafından gerekli görevlilere sattırılarak elde edilen para ile ödenmiştir. Bu bölümde olan diğer bir husus ise ölen kişinin yaşamı süresince eşine karşı olan mehir borcunu ödememesi durumunda görevli tarafından yazıldığı ve tereke içerisinden ödendiği görülmüştür. Borçlar ödendikten sonra artık sıra vasiyetlere gelir. İslam hukukunda kişi varisleri bulunması durumunda mallarının sadece 1/3 'ünü vasiyet edebilmiştir. Mirasçısının bulunmadığı durumlarda ise kişinin vasiyetine hiçbir sınırlama getirilmemiştir⁴². Daha sonra terekenin bölüştürülmesi ile ilgili olarak ortaya çıkan masraf ve vergiler de yazılmıştır. En sonunda yazılan giderler toplanıp tereke toplamından çıkarılarak kişinin net kalanı taksim için hazır hale getirilir.

1.3.4. Varislere veya Beytü'l-mala İntikal Eden Miktarın Tespiti

Tereke kaydının bu bölümü bütün giderlerin terekenin toplamından çıkarıldıktan sonra “sahhü'l-baki” olarak isimlendirilmiştir. Terekeden geriye kalan bu kısım hukuk çerçevesi altında varislere veya beytü'l-mala paylaştırılacak miktarın belirlendiği bölüm olmuştur. Bu bölümde terekede hak sahibi olan anne, baba eş ve çocukların alacakları şer'i hukuk göz önüne alınarak pay edilmiştir.

⁴⁰ Özge Salarga, *Tereke Defterlerine Göre Balıkesir Kazasının Sosyo-Ekonomik Hayatı (1698-1718)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2019, s. 12.

⁴¹ Öztürk, a.g.e., s. 76.

⁴² Barkan, a.g.m., s. 19.

1.4. Şer'i Miras Hukuku Açısından Tereke Kayıtları

Sözlükte miras kelimesi, “kök, temel; birinin bir başkasından devraldığı eski durum, bakiye” manalarındaki irs (virâse) kökünden oluşmuş olup, çoğu zaman irs ile eş anlamlı olarak “bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey” anlamlarında kullanılmıştır⁴³. Osmanlı hukuk sistemi şüphesiz İslam hukuku ile şekil almıştır. Mahkemelerin oluşturulması ve verilen hükümlere kadar her alanda İslam hukukunun etkileri görülmüştür. Mahkeme konusu olan mal paylaşımı da İslam hukukuna göre yapılmıştır.

1.4.1. Şer'i Miras Hukuku Açısından Tereke Taksimi

Minha'l-ihracat başlığı altında vergilerin ve masrafların parası düşüldükten sonra geriye kalan para şer'i miras hukukuna göre taksimâtı yapılmıştır. İslam miras hukukuna göre hak sahipleri 9 ayrı gruba ayrılmıştır⁴⁴. Bunlar; belli hissesi olan akrabalar (ashab-ı ferâiz), neseb bakımından asabe olan hısımlar (asabe-i nesebiye), azat sebebiyle asabe olanlar (asabe-i sebebiye), red yoluyla mirasçı olan ashab-ı ferâiz, zevi'l-erham, mukaveleli varis (mevle'l-muvâlât), nesebi muristen başkasına ikrar edilen hısım, kendisine 1/3'den fazla vasiyet edilen ve hazine (beyt'ül-mal) şeklinde sıralanmaktadır. Ashab-ı ferâiz ile birinci dereceden yakın akrabaların hakları hukuki açıdan korunmuştur. Diğer akrabalar üzerindeki haklar ve sorumluluklar gözetilerek paylaşım yapılmıştır.

1.4.2. Belli Payı Bulunan Akrabalar (Ashab-ı Ferâiz)

Bunlar birinci dereceden yakın akraba oldukları için ilk mirasçı statüsündedirler. İkinci dereceden yakın akrabalar birinci dereceden varislerin olamadığı zaman veya bunlardan geriye kalan mirası paylaşırlar. Ashab-ı ferâize tabi olan akrabaların sayısı 12 olup bunların ikisi sebebi, onu ise nesebi olarak mirasta pay sahibi olurlar. Sebebi olarak hak sahibi olanlar anne ve babadır. Nesebi olarak hak sahibi olanlar ise; baba, babasının babası (cedd-i sahih), anne bir kardeş (ah li-ümm), anne (ümm), annenin annesi ve babanın annesi (cedde-i sahiha), öz kız (bint sülbiyye), oğlun kızı (bintü'l-

⁴³ Hamza Aktan, “Miras”, *TDVİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 143.

⁴⁴ Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, s. 255.

ibn), anne baba bir kız kardeş (uht lehuma), baba bir kız kardeş (uht li-eb), anne bir kız kardeş (uht li-ümm), karı (zevce), koca (zevc) olarak verilmektedir⁴⁵.

Ashab-ı ferâizden nesebi olanların yedisinin kadın olması dikkatleri celb etmektedir. Bunun nedeni İslamiyet'ten önce kadınlara verilmeyen miras hakkının kur'an ve sünnet vasıtasıyla kadınların da mirasta hak sahibi olması olarak düşünülebilir.

1.4.3. Neseb Açısından Asabe (Asabe-i Nesebiye)

Murise, baba tarafından akraba olup birinci dereceden akrabaların olmadığına terekenin tamamını alan ancak birinci dereceden akrabası pay sahibi olanların olduğu terekede ise bunların mirastan paylarına düşen haklarını aldıktan sonra kalan mirası alabilen akrabalar⁴⁶. Asabe-i nesebiye 3 gruba ayrılmaktadır.

1.4.3.1. Asabe Binefsihi

Ölen kişi ile arasında kadın bulunmayan erkeklerdir. Bunlar kendi içinde 4 bölüme ayrılırlar. Baba ve babanın babası, oğullar, oğulların oğulları, anne baba bir kardeşler ve adı geçen kardeşlerin oğulları, murisin anne baba bir veya baba bir amcası ve oğullarıdır⁴⁷.

1.4.3.2. Asabe Bigayrihi

Ölen kişinin asabeden olan erkek kardeşleri ile kız kardeşleridir. Bunlar terekenin tamamını veya yarısını ikili veya birli olarak paylaşırlar. Bunlar dört kısımdan oluşurlar. Oğul ile birlikte kızlar, oğlun oğlunun oğlu ile birlikte oğul kızları, anne baba bir kız kardeşler, anne baba bir erkek kardeşler, baba bir erkek kardeşlerle baba bir kız kardeşler olarak ayrılmaktadır⁴⁸.

⁴⁵ Barkan, a.g.m., s. 20.

⁴⁶ Cin, a.g.e., s. 261.

⁴⁷ Barkan, a.g.m., s. 21.

⁴⁸ Cin, a.g.e., s. 263.

1.4.3.3. Asabe Magayrihi

Başka birisi aracılığı ile asabeliğe sebep olan kişi, erkek ve şahsen asabe olan bir kimse olduğu durumda, burada kadını asabe yapan kimse bir başka kadındır ve kendisi asabe değildir. Bunlar iki kısımdır. Anne, baba bir kız kardeş ve baba bir kız kardeş şeklindedir⁴⁹.

1.4.4. Sebep Yönünden Asabe (Asabe-i Sebebiye)

Sahibi tarafından azat edilmiş köle veya cariye öldüğünde geriye vâris bırakmadığı durumda miras, kölenin eski sahibine kalır. Ancak azat edilmiş köle veya cariyenin sahibi bulunmazsa o zaman azat edenin erkek kardeşi vâris durumuna gelir. Azat edenin kadın asabeleri kesinlikle bu mirastan pay alamamaktadır⁵⁰.

1.4.5. Red Yoluyla Vâris Olan Ashab-ı Ferâiz

Nesebi olarak ashâb-ı ferâizden olup, kendilerinden başka asabe olmadığına hem belirli hisseleri alan hem de geriye kalan hisseleri reddetmek hakkı sahibi bulunan kişilerdir. Terekeden bu şekilde ikinci bir dağıtım yapıldığı zaman asabe-i sebebiye olan karı ve kocaya red olmaz⁵¹.

1.4.6. Zev'il-erham

Kan veya neseb bağı ile ölen kişiye bağlı kişilere verilen isimdir. İslam hukukunda ashâb-ı ferâiz ile asabe sınıfı içerisinde bulunmayan kan bağı olan akrabaları ifade eder. Murisin ashâb-ı ferâizden ve asebe-i nesebiyeden varisi yok ise anne cehtinden dedeler, kızın çocukları, yeğenler, dayı, teyze, hala, anne bir amca mirastan pay alabilmektedirler. Bunlardan hala erkek tarafından akraba olmasına rağmen yukarıda belirtilen durumda mirasta hak sahibi olmaktadır⁵².

⁴⁹ Barkan, a.g.m., s. 22.

⁵⁰ Salarga, a.g.t., s. 17.

⁵¹ Öztürk, a.g.e., s. 100.

⁵² Hamza Aktan, “Zev'il-erhâm”, *TDVİA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 307.

1.4.7. Sözleşmeli Varis (Mevle'l-muvâlât)

Azat olmaktan veya muvâlât sözleşmesinden doğan akrabalık bağı olduğu bilinmektedir⁵³. Yukarıda bahsettiğimiz varislerden hiçbirinin olmaması durumunda kişinin Müslüman olurken himayesi altına girdiği veya kendisini azat eden sahibin, kölenin mirasında hak sahibi olduğu görülmektedir⁵⁴. Azat olmaktan veya muvâlât sözleşmesinden doğan akrabalık bağı olduğu bilinmektedir.

1.4.8. Nesebi Muristen Başkasına İkrar Yoluyla Nisbet Edilen Hısım

Ölen kişinin yaşamı süresince akrabalığını onayladığı kimselerdir. Bir şahıs sağ iken hedef göstererek bu benim kardeşimdir, oğlumdur veya yeğenimdir dediği kişiler ile arasında miras hakkı bulunur. Daha önce bahsettiğimiz varislerden hiçbirinin bulunmaması durumunda bu kişiler vâris konumuna gelirler⁵⁵.

1.4.9. Kendisine Üçte Birden Fazla Vasiyet Bırakılan

Yukarıda zikrettiğimiz varislerin bulunmaması durumunda miras hakkı doğan kişidir. Ölen kişi sağlığında elinde bulunan malların 1/3'ünden fazlasını vasiyet ettiği şahsın hisse sahibi olmasıdır.

1.4.10. Hazine (Beytü'l-mâl)

Mirasçılık durumlarını açıklamaya çalıştığımız yukarıda bahsedilen varislerin hiçbirisi yoksa veya hisseleri verildikten sonra kalan tereke olduğu gibi beytü'l-mâla kalır. Beytü'l-mal İslam camiası içerisinde Müslümanların mal ve mülklerinin idarecisi konumundadır. Beyt'ül-mâlin mirasçı sıfatıyla değil sahipsiz malların idarecisi olduğunu anlamaktayız. Bu durum devletin, halkın üzerindeki hükümlanlığının bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz⁵⁶.

⁵³ Şükrü Özen, “Velâ”, *TDVİA*, C. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 12.

⁵⁴ Barkan, a.g.m., s. 23.

⁵⁵ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, İslâm Hukuku Külliyyâtı Yayınları, C. 1, Konya 1977, s. 562.

⁵⁶ Cin, a.g.e., s. 273.

1.5. ŞİRAN KAZASI'NIN KISA TARİHÇESİ

Şiran kazası Gümüşhane Sancağına bağlı olup bu sancağın güneybatısında yer almaktadır. Şiran kazasının, kuzeyinde Torul kazası, doğusunda Kelkit kazası, güneyinde Erzincan sancağına merbut Refahiye kazası, batısında ise Giresun sancağına bağlı Alucra kazası sınır olarak komşu bulunmaktadır. Şiran kazasının ismi Latin kaynaklarda *Kherianon* ve *Sharian* olarak zikredildiği bilinmektedir⁵⁷. 15. ve 16. yüzyıllarda Şiran adının yerine *Karaca* isminin kullanıldığı görülmektedir⁵⁸. 17. yüzyılda arşiv kayıtlarına bakıldığında atardamar anlamına gelen *Şiryen* şeklinde ifade edildiği belirtilmektedir⁵⁹. Bölge halkı bu yöreyi *Şeyran* olarak adlandırmışlardır. Bu şekilde adlandırmalarının sebebi ise Yavuz Sultan Selim Han'ın yolu üzerinde bulunan Şiran bölgesinden geçtiği sırada bölgeyi işaret ederek “Ne güzel seyran” demesinden dolayı halk tarafından bölgeye bu ismin verildiği rivayet edilmektedir⁶⁰. 18. yüzyıldan itibaren ise bölgede Şiran adının kullanıldığı görülmektedir. Şiran kelimesin kökeni farsça olup *Şir* kelimesinin çoğulu *Şiran* olarak kullanıldığı ve Farsçada aslanlar anlamına geldiği bilinmektedir⁶¹.

Şiran kazası ve etrafında yaşamış olan uygarlıklara ve devletlere bakıldığında kronolojik olarak; Hattiler, Hititler, Urartular, Kimmer-İskit Akıncıları, Metler, Persler, Pontus Krallığı, Romalılar, Selçuklular ve Osmanlılar şeklinde sıralayabilmekteyiz⁶². Şiran ve çevresi 1479 yılında Osmanlı Devlet'i himayesi altına girmiş ve Sivas merkez olmak üzere 1413 yılında oluşturulan Rum Eyaletinin Karahisâr-ı şarkî sancağına bağlanmıştır⁶³. Tanzimat fermanının ilanından sonra ülke içerisinde sosyal, ekonomik ve idari olarak birçok değişikliğe imza atılmıştır. 19. yüzyıldan itibaren Şiran idari bağlılık olarak birçok değişikliğe uğramıştır. Bazı dönemlerde Erzurum Vilayetinin Erzincan ve Bayburd sancağına bağlandığı, bazı dönemlerde ise Trabzon Vilayetinin Gümüşhane

⁵⁷ Ernst Honigsmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Çev: Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 51; Haldun Özkan, “Şiran-Seydibaba Köyü'nde Bir Grup Osmanlı Dönemi Eseri”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 34, Erzurum 2005, s. 118.

⁵⁸ Eyüp Kul, “1642Tarihli Avârız Defterlerine Göre Şiran Kazası ve Köyleri”, *Atatürk Üniversitesi Türiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 44, Erzurum 2010, s. 271.

⁵⁹ Gös. yer.

⁶⁰ Mehmet Zıllıoğlu, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Üçdal Neşriyat, C. 1-2, İstanbul 1976, s. 494.

⁶¹ Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 980.

⁶² <http://www.siran.bel.tr/belediye/18/%C5%9Eiran> (Erişim Tarihi: 15.02.2020).

⁶³ Kemal Saylan, “Osmanlı Döneminde Kelkit ve Şiran Çevresinde Yaşanan Eşkıyalık Olayları (1760-1916)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 24, Bahar 2018, s. 65

sancağına bağlandığı görülmektedir⁶⁴. İlginçtir ki bir dönem Şiran, Kelkit kazasının bir nahiyesi olarak karşımıza çıkmaktadır⁶⁵.

Şiran kazası 1860-1864 yılları arasında Gümüşhane sancağına, 1864-1868 tarihleri arasında Erzincan sancağına bağlandığı görülmüştür. 1868 yılından 93 harbinin patlak verdiği 1877 yılına kadar Şiran tekrar Gümüşhane sancağına bağlanmıştır. 93 Harbi sonrasında bazı Osmanlı topraklarının Rusların eline geçmesinin ardından Erzurum ve Trabzon Vilayetlerinin idari yapısında bir takım değişikliğe gidilmiştir. Şiran sınır komşusu olan Kelkit ile beraber 2 Aralık 1878 tarihinde Gümüşhane sancağından alınıp Bayburd sancağına bağlanmıştır⁶⁶. Bu karar ile Şiran halkı beledi ve resmi işlemleri için yeni idari merkez olan Bayburd'a gitmek zorunda kalmıştır. Bu durum sonucunda halk tepki göstermiş ve Şiran'ın tekrardan Gümüşhane'ye bağlanmasını talep etmiştir. Bu itirazlar ve talepler göz önünde bulundurularak devlet tarafından Şiran ve Kelkit tekrardan 1888 tarihinde Cumhuriyet'e kadar Gümüşhane'ye bağlanmıştır. Bayburd ise sancaklık statüsünden çıkarılarak Erzurum'a birinci dereceden kaza olarak bağlanmıştır⁶⁷. Şiran kazası günümüzde ise Gümüşhane'ye bağlı bir ilçe konumundadır.

Gümüşhane ve Şiran bölgesinde yaşanan siyasi olaylara değerlendirmesi yapılan belgelerin kayıt edildiği tarihleri temel alarak değinildiğinde; Osmanlı tarihi boyunca Şiran iki defa Ruslar tarafından işgale uğradığı görülmüştür. İlk işgal 1828-1829 yılları Osmanlı-Rus savaşı sırasında olmuş, ikincisi ise I. Dünya savaşı yıllarında meydana gelmiştir. 1828-1829 Osmanlı Rus savaşında Doğu Anadolu'yu işgal altına alan Ruslar Trabzon ve havalisine kadar işgali genişletmek adına önlerinde bulunan Gümüşhane'ye asker göndermişlerdir. Gümüşhane'nin işgalinde ki en önemli sebep Osmanlı tarafından yapılacak olan saldırıyı engellemek ve önemli bir şehir olan Trabzon'a ulaşmaktır. Gümüşhane içerisinde ki Gayrimüslim halkında yardımları ile şehri işgal eden Rus

⁶⁴ Edip Uzundal, "1885-1911 Yılları Arasında Şiran Kazasında İmam-Hatip Tayinlerine Dair Bir İnceleme", *Türk Tarihine Dair Yazılar III*, Alpaslan Demir ve diğerleri (Ed.), Gece Kitaplığı, Ankara 2018, s. 305.

⁶⁵ Yunus Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830-1900)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2007, s. 91.

⁶⁶ Kemal Saylan ve Faruk Algül, *Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası*, Şiran Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 29.

⁶⁷ Selahattin Tozlu, *XIX. Yüzyılda Gümüşhane*, Akademik Araştırmalar, Erzurum 1988, s.55-61

birlikleri daha sonra Osmanlı askerlerinin saldırısı, iaşe sıkıntısı ve özellikle Şiran bölgesindeki arazinin engebeli olmasından dolayı ilerleyemeyince Gümüşhane şehrindeki işgali sonlandırmışlardır⁶⁸. Rusların şehri boşaltmasının akabinde Osmanlı ordusu bölgeyi tekrar ele geçirmiştir. I. Dünya savaşı sırasında meydana gelen işgalde ise Rus birlikleri 16 Şubat 1916 tarihinde Erzurum'u, 16 Temmuz 1916 tarihinde Bayburt'u ve 22 Temmuz 1916 tarihinde Kelkit'i işgal etmiştir⁶⁹. Rus birlikleri tarafından 19 Temmuz 1916 tarihinde ise Gümüşhane işgal edilmiştir. Ancak Şiran bölgesinde 5. Kolordu komutanı Fevzi Paşa (Mareşal Fevzi Çakmak) komutasında Osmanlı askerleri tarafından savunma hattı oluşturularak düşman bertaraf edilmiş ve Rus işgalinin önü kesilmiştir. Daha sonra Rusya'da Bolşevik ihtilalinin çıkmasından sonra Erzincan Mütarekesi imzalanmış ve işgal altında olan Gümüşhane tekrardan Osmanlı toprağı haline gelmiştir⁷⁰.

Şiran engebeli ve dağlık bir alan olması hasebi ile ve Kelkit çayının Şiran sınırları içerisinde geçmesinden dolayı tarım ve hayvancılık açısından elverişli bir konumdadır⁷¹. Şiran'da engebeli araziler hayvanların otlatılması için verimli alanları halka sunmaktadır. Bu engebeli arazinin oluşturduğu geniş düzlüklerde ise özellikle buğday ve arpa üretimi için ideal bir alan oluşmuştur. Gümüşhane'nin diğer kazalarına göre Şiran ve Kelkit bölgeleri tarım ve hayvancılığa daha elverişli durumdadır. Ancak Şiran'ın Karadeniz bölgesinde olmasından dolayı kış aylarında aşırı yağışların meydana gelmesi sonucu sel olayları vuku bulmuştur. Bir diğer sıkıntı ise yaz aylarında oluşan kuraklık olmuştur. Osmanlı devleti 19. yüzyıldan itibaren özellikle ekonomik sıkıntıların baş göstermesi sonucu halk arasında çıkan memnuniyetsizliğin çözümü adına tarım ve hayvancılığı geliştirmek için önemli adımlar atmıştır⁷². Gümüşhane ve çevresi göz önüne alındığında diğer yakın bölgelere göre Şiran ve Kelkit bölgesinde üretilen hububat tarıma elverişsiz bölgelere nakli yapılmıştır. Hatta Trabzon'a dahi hububat desteğı verdiği bilinmektedir. Ancak arazinin engebeli olmasından dolayı

⁶⁸ Saylan, Algül, *a.g.e.*, s. 17.

⁶⁹ *a.g.e.*, s. 18.

⁷⁰ *a.g.e.*, s. 18.

⁷¹ Mustafa Albayrak, *19. Yüzyılda Şiran Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu (Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre; 1260/1844)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 1.

⁷² Alpaslan Demir, "Gümüşhane Sancağı'nda Doğal Afetler (1888-1910)", *Gümüşhane Tarihinden Kesitler*, Altınpost Yayınevi, Ankara 2014, s. 118.

yolların bozuk olması Trabzon limanına hububat gönderimini zor bir hale sokmuş ve gönderilse dahi fiyatların afakî boyutta yüksek olmasına sebep olmuştur⁷³.

Şiran ve havalisinde diğer bir geçim kaynağı da madencilik olmuştur. Bu bölgede kurşun, bakır, çinko, alçı, kömür ve gümüş gibi madenlerin çıkarıldığı görülmektedir. Şiran özellikle gümüş ve kaya tuzu bakımından zengin bir bölgedir. Bu zenginlik Şiran halkına da bir gelir kaynağı olmuştur. Şiran ormanlık alan açısından da önemli bir yerdedir. Halk bu ormanlardan ilk olarak yakmak için ve eşya yapımı için kendi ihtiyacını karşılamış geriye kalan ağaçları ise diğer bölgelere satmıştır.

Şiran'a yolu düşen veya gelen seyyahların sayısı diğer şehirlere göre az olmuştur. Şiran'ın merkez köylerinden Karaca kasabasını anlatan bir seyyah Gavur dağının yakınlarında 30 Müslüman evinin bulunduğunu ancak başka bir seyyah ise mezkur kasabada 300 hanenin bulunduğu bunlardan 10 kadarının Rum milletine ait olduğunu belirtmiştir⁷⁴. Ayrıca Şiran içerisinde yaşayan halkın yüzde 95'i Müslüman, yüzde 5'i ise Gayrimüslim olduğu görülmektedir⁷⁵.

⁷³ Tozlu, *a.g.e.*, s. 109.

⁷⁴ Kemal Saylan, *Seyyahların Gözüyle Gümüşhane (Osmanlı Dönemi)*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, No: 32, Gümüşhane 2016, s. 61.

⁷⁵ Naim Ürkmez, "Şiran Vakıfları (XIX. Vakıf Muhasebe Defterlerine Göre)", *Gümüşhane Tarihi*, Bayram Nazır, Kemal Saylan (Ed.), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları No:33, Gümüşhane 2016, s. 424.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1886-1893 TEREKE KAYITLARINA GÖRE ŞİRAN'DA SOSYAL HAYAT

2.1. Tereke Sahiplerinin İsimleri ve İkamet Yerleri

Tereke kayıtları tutulurken ilk olarak hangi şehirde işlem yapıldığı yazılır, daha sonra tereke sahibinin vefat ettiği yer ve ismi yazılarak açıklama yapılır. Terekenin ilk kısmında vefat edenin ismi ve nerede öldüğü ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu kayıtlar ışığında ölen kişinin hangi köy, mahalle veya şehre bağlı olduğu hakkında bilgilere sahip olunmaktadır.

Tereke kayıtlarının ilk cümlesi "... sancağına muzaf ... kazasının ... karyesinde sakin iken bundan akdem vefat eden ...", "... sancağına tabi ... kazasının ... karyesinde sakin iken fevt olan ...", veya ... sancağına merbut ... kazasının ... karyesi ... mezrası ahalisinden olup bundan akdem vefat eden ..." genel olarak bu ifadeler ile başlamaktadır⁷⁶. İncelenen tereke kayıtlarından ilk cümlesine örnek olarak "Gümüşhane sancağına tabi Şiran kazasının Seydibaba karyesinde sakin iken vefat eden Mansuroğlu Mehmed bin Süleyman⁷⁷" verebiliriz.

Çalışmaya Şiran Şer'iyye Sicillerinden 8191 numaralı defterde yer alan 126 tereke kaydı kaynaklık etmektedir. 1886-1893 yılları arasını kapsayan tereke kayıtları ışığında, Şiran halkının sosyal ve ekonomik hayatı ve durumu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Tereke Sahibi Müslümanların ve Gayrimüslimlerin İsimleri

Çalışma gereği incelenen sosyal hayatın yegâne temeli insandır. İnsanların toplumda kimliğinin oluşması ve bir nevi bulundukları toplulukta yer edinebilmeleri için isimler önemli bir etken olmuştur. Tarihin yardımcı bilim dalı olan onomastik, toplumu oluşturan fertlerin veya bölgelerin isimleri ile ilgili çalışmaların yapıldığı bir

⁷⁶ Nuri Köstüklü, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarih araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19.yy Önekleri Çerçevesinde)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C.1, S.1, Uşak 2008, s. 19.

⁷⁷ ŞŞS 8191, 39/27.

alandır. Onomastik özel isimler anlamına gelen bir kelimedir. Onomastik bilimi içerisinde kişi adlarına verilen isim *antroponimi*, bölge adlarına verilen isim ise *toponimi* olmuştur⁷⁸. Tarihi onomastik bilimi için önemli kaynakların başında tahrir defterleri gelmektedir⁷⁹. Önemli diğer bir kaynak ise tereke kayıtlarını bünyesinde barındıran şer'iyye sicilleri tarihi onomastik için önemli bir kaynak durumundadır. Tarihi onomastik için şer'iyye sicillerinin önemli olmasındaki en önemli faktör sicillerin içerisinde erkek isimlerinin yanı sıra kadın isimlerinin de bulunmasıdır⁸⁰.

Çalışmada bu başlık altında kullandığımız Şiran tereke kayıtları içerisinde vefat eden Müslüman ve Gayrimüslim şahısların isimleri incelenmiştir. Osmanlı tebaasında Müslümanlar ve Gayrimüslimler iç içe yaşamışlardır. Gayrimüslimlerin kendilerinin tabi oldukları dinleri çerçevesinde mahkemeleri mevcut olmasına rağmen incelediğimiz tereke kayıtlarında görüldüğü üzere ölüm davalarında şer'i mahkemelere de başvuruda bulunmuşlardır⁸¹. Bu doğrultuda incelenen Şiran'a ait tereke kayıtlarında Müslüman ve Gayrimüslim tebaanın hangi isimleri kullandığı ve kaç kişinin aynı isimlere sahip olduğu ile ilgili bilgi Tablo 2.1 ve Tablo 2.2'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo2.1: Tereke Sahibi Müslüman Kişilerin İsimleri

VEFAT EDENİN ADI	KİŞİ SAYISI	VEFAT EDENİN ADI	KİŞİ SAYISI
Abdullah	1	İsmail	7
Ahmed	4	Kahraman	1
Ali	10	Mahmud	2
Cafer	1	Memiş	1
Diyab	1	Mevlud	1

⁷⁸ Ali Açikel, "Artukabad Kazası Yer Adları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 2, Ankara 2003, s. 182.

⁷⁹ Halil İnalcık, "V. Beynelmilel Onomastik İlimler Kongresi: Salamanca 12-15 Nisan", *Belleten*, C. 20, S. 78, Ankara 1956, s. 226.

⁸⁰ Yılmaz Kurt, "Adana Sancağında Kişi Adları", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XV/26, Ankara 1991, s. 169.

⁸¹ Yasin Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat (Mahkeme Kayıtlarına Göre 1850-1900)*, Hiper Yayınevi, İstanbul 2019, s. 121.

Dursun	1	Mustafa	5
Ebubekir	1	Osman	5
Emin	1	Ömer	2
Güllü	1	Sadık	1
Halil	9	Said	1
Hasan	5	Salih	3
Havva	1	Süleyman	7
Hurşid	2	Vahide	1
Hüseyin	9	Veli	1
İbrahim	7	Yusuf	9
Mehmed	10	Zahid	1

Türkler İslamiyet’i kabul etmelerinin ardından Türk isimlerinin yanına mensup oldukları semavi dine göre isim eklemişlerdir. Bunun örneğini ilk defa İslamiyet’i kabul eden Karahanlı Devleti hükümdarı Satuk Buğra Hanın “Abdülkerim” ismini alarak başlattığı bilinmektedir⁸². Osmanlı Devleti’nde ise ilk padişah olan Osman’dan itibaren padişahlar tarafından Türk isimlerinin bir kenara bırakılarak İslam’a özgü isimler kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı tebaasında yaşayan Türkler de genel olarak isimlerini peygamberler, dört halife, sahabeler veya kur’an da geçen kelimeleri kullanarak inandıkları dine saygıda bulunduklarını düşünmüşlerdir⁸³. Ancak tüm isimler İslam kökenli kelimeler olmamıştır. Buna örnek olarak incelenen tereke kayıtlarında Dursun⁸⁴ ve Memiş⁸⁵ gibi Türk kökenli isimlere de rastlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin bulunduğu coğrafyada komşuluk ilişkileri gereği ve eski Türk devleti Selçukluların

⁸² Osman Köksal, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Bir Osmanlı Kasabasındaki Şahıs Adı Profili”, *Bilig*, S. 65, Bahar 2013, s. 232.

⁸³ Mustafa Şenel, “Gençliğin Adıyla İmtihani”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, C. 1, S. 1, 2017, s. 74.

⁸⁴ ŞŞS 8191, 120/9.

⁸⁵ ŞŞS 8191, 130/49.

mirası olarak farsça kelimeler de Osmanlı da yaygın olarak kullanılmış ve bu durum şahıs isimlerine de yansımıştır. İncelenen tereke kayıtlarında bu duruma örnek olarak farsça kökenli Kahraman⁸⁶ ismine tesadüf edilmiştir.

Osmanlıda yaşayan kadınların isimlerinin yaygın olarak geçtiği kaynağın yukarıda bahsedildiği gibi şer'iyye sicilleri olduğu bilinmektedir. Bu kadın isimleri araştırma konusu olan tereke kayıtlarında vefat eden kişilerin arasında da bulunmaktadır. İncelenen dönem içerisinde Şiran kazasında vefat eden üç adet kadın terekesi mevcuttur. Bu kadın terekesine örnek olarak; 28 Cemaziye'l-ahir 1306 (M. 1 Mart 1889) tarihinde Şiran'ın Kuzan (Örenkale) köyünde vefat eden Haliloğlu Vahide bint-i Ahmed⁸⁷ isimli kadın verilebilir. Adı geçen bu kadın öldüğünde eşi, annesi, babası ve kızı sağ olduğundan mütevellit mirasta hak sahibi olmuşlardır. Bu tereke kaydında dikkat çeken bir husus ölen kadın ile öz kızının isimlerinin Vahide olmasıdır. Bu durum vefat eden kadının doğum esnasında canını teslim ettiği ve bu hadiseden dolayı kızı ölen annesinin isminin verildiğini akıllara getirmektedir. Kayıtlarımızda tesadüf edilen diğer iki kadın terekesinde de eşlerinin sağ olduğu ve mirastan pay aldıkları görülmektedir.

İncelenen dönemdeki tereke kayıtlarında çıkan kadın isimlerinde erkek isimlerinde olduğu gibi Türkçe, Arapça ve Farsça isimlere rastlanmıştır. Arapça isim olarak yukarıda bahsedilen Vahide ismi görülmektedir. Türkçe bir isim olarak 1 Zilka'de 1306 yılında Korzaf (Yeşilbük) köyünde vefat eden Güllü ismindeki kadını örnek gösterebiliriz⁸⁸. Farsça kökenli isim olarak ise tereke sahibi olup belgelerde farsça isimli ölen bir kadına denk gelinmemiştir. Ancak 5 Receb 1308 (M. 14 Şubat 1891) yılında Şiran kazasının Çalan (Çavlan) köyünde vefat eden Alioğlu Hasan'ın eşinin Gülizar olduğunu ve bu ismin Farsça kökenli olduğu tespit edilmiştir.⁸⁹ İncelenen dönem içerisinde yer alan kayıtlarda genel olarak Arapça isimlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Osmanlı'nın bir Türk Devleti olmasına rağmen Türkçe isimlerin az olup Arapça isimlerin çok olması İslâm'ı ne kadar çok benimsediklerinin göstergesi olarak sayılabilir.

⁸⁶ ŞŞS 8191, 113/340.

⁸⁷ ŞŞS 8191, 46/63.

⁸⁸ ŞŞS 8191, 55/95.

⁸⁹ ŞŞS 8191, 93/220.

Tablo2.2: Tereke Sahibi Gayrimüslim Kişilerin İsimleri

VEFAT EDENİN ADI	KİŞİ SAYISI	VEFAT EDENİN ADI	KİŞİ SAYISI
Kireki	1	Neful	1
Kirkor	1	Pür	3
Minas	1	Seve	2
Musa	1	Yanı	1

İnsanlara isim verme âdeti Türklerde nasıl yapılmakta ise Gayrimüslim halkta da aynı şekilde yapılmaktaydı. Gayrimüslimler kendi örf, adet ve geleneklerine uygun isimleri doğan çocuklarına vermişlerdir. Bu isimler genelde peygamberler, tarihi şahıslar veya kendi geçmişlerinden gelen isimler olmuştur. Osmanlı tebaasında Gayrimüslim olarak adlandırılan önemli iki milleti Rumlar ve Ermeniler olmuştur. Bu milletler aynı dine mensup olsalar da isim verme gelenekleri genel olarak kendi milli geçmişlerine göre verilmiştir.

Şiran kazasında Dumanoluğu köyünde yaşayan Kostanineoğlu Pür adlı kişinin Rum milletinden olduğu görülmektedir⁹⁰. İncelenen tereke kayıtları ışığında Gayrimüslimler için oluşturulan Tablo 2'ye göre Rum milleti içerisinde en fazla kullanılan ismin Pür olduğu görülmektedir. Ermeni milleti arasında kullanılan isimlere örnek olarak ise Kirkor⁹¹ adı tespit edilmiştir. Müslümanlar ve Gayrimüslimler arasında ortak kullanılan isimlerinde bulunduğu dikkat çekmektedir. Çalışma konusu olan Şiran tereke kayıtları içerisinde Musa ismi her ikisinde de görülmektedir. Musa isminin Müslümanların ve Gayrimüslimlerin ortak olarak kullanmasının sebebi bir Peygamber ismi olmasından dolayı olduğu söylenebilir. Gayrimüslimlerde Kelpanyotoğlu Musa veled-i Panyot⁹² olarak kullanılıp Müslümanlarda ise Fezaoğlu Mustafa bin Musa⁹³ olarak Mustafa'nın babasının ismi olduğunu görmekteyiz.

⁹⁰ ŞŞS 8191, 105/283.

⁹¹ ŞŞS 8191, 41/35.

⁹² ŞŞS 8191, 111/327.

⁹³ ŞŞS 8191, 85/169.

2.1.2. Tereke Sahiplerinin İkamet Yerleri ve Vefat Ediş Halleri

İnsanlar varoluşları itibari ile temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşamlarını idame ettirmek için türlü çabalar sarf etmişlerdir. Yaşamlarını sürdürmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için kendilerince kolay yollar bulma arayışına girmişlerdir. Bu çerçevede sosyal hayatın gelişmesi, nüfusun çoğalması ve özellikle yaşamın kolaylaşması amacıyla toplu halde yaşamaya başlamışlardır. Topluluk halinde yaşamak insanlar arasında bazı problemlere yol açmıştır. Bu problemleri çözmek ve sıkıntıları gidermek adına aynı topluluk içerisinde yaşayan insanların uyacağı kanunlar oluşturulmuştur. Koyulan kanunların yerine getirilmesi ve insanların bir nizam halinde yaşamaları için kendilerini kontrol eden ve bu kanunların uygulanması için bir güç ihtiyacı doğmuş ve bunun sonucu olarak devletler ortaya çıkmıştır. Devletler sınırları genişledikçe ve nüfus arttıkça kanunları yerine getirmeleri zorlaşmıştır. Bu zorluğun üstesinden gelebilmek için ülkeyi yerel ve mahalli yönetimlere ayırarak devlet idaresini kolaylaştırmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde daha kolay ve adalet çerçevesinde bir yönetim sergilemek adına idari bakımdan ülke içerisinde merkez ve taşra teşkilatı oluşturulmuştur⁹⁴. Askeri, mülki, iktisadi ve sosyal hayatın temelini oluşturan bu sistemin başında eyalet ve eyaletlere bağlı sancaklar bulunmaktadır⁹⁵. Sancaklar ise kaza, nahiye ve köy olarak alt gruplara ayrılarak en küçük topluluğun dahi düzeni sağlanmıştır.

Çalışmaya kaynaklık eden Şiran şer'iyye sicilleri içerisinde bulunan tereke kayıtlarının büyük çoğunluğunu köylerde yaşayan insanlar oluşturmuştur. Belgelerde köy kelimesi yerine aynı anlama gelen Arapça kökenli "karye" kelimesi kullanılmıştır⁹⁶. İncelenen tereke kayıtlarında Şiran'da vefat eden insanların yaşadıkları köylerin yeni ve eski isimlerinin yanı sıra aynı köyden kaç kişinin vefat ettiğine dair bilgiler Tablo 2.3'te ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

⁹⁴ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 121.

⁹⁵ Üçler Bulduk, "Çorum Sancağı'nın Osmanlı İdare Teşkilatındaki Yeri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi(OTAM)*, S. 3, Ankara 1992, s. 129.

⁹⁶ Osman Gümüşçü ve Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Köy", *TDVİA*, C. EK-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2016, s. 85.

Tablo 2.3: Tereke Sahiplerinin İkamet Ettikleri Köyler

KÖYLERİN ESKİ ADI	KÖYLERİN YENİ ADI	VEFAT EDENLERİN SAYISI
Ara	Ara	1
Argu	Argu	1
Babacan	Babacan	2
Cengiriş	Alacahan	1
Çağıl	Çağıl	3
Çal	Çalköy	2
Çalan	Çavlan	1
Çanakçı	Çanakçı	6
Çeküz	Beydere	3
Çirmiş	Alancık	4
Çivrişon	Konaklı	3
Daribükü	Daribükü	1
Dumanoluğu	Dumanoluğu	2
Gersut-1 bâlâ	Yukarı Kulaca	2
Gersut-1 zir	Bahçeli	2
Haydürük	Akçalı	1
Hormonos	Koyunbaba	2
İne	Şehit Hakan Mahallesi	10
İnözü	İnözü	1
İslamtersun	Ericek	3
Kalur	Çakırkaya	3
Karaca	Karaca	3

Kelif	Çatmalar	4
Keredam	Kavakpınarı	2
Kırıntı	Kırıntı	1
Koçi	Koçi	1
Korzaf	Yeşilbük	2
Kozağaç	Kozağaç	2
Kozviran	Başköy	1
Kuzan	Örenkale	1
Limniş	Günyüzü	1
Mansuran	Kadıçayırı	1
Merkez	Merkez	1
Mertekli	Mertekli	1
Miyadun	Arıtış	1
Mumya	Mumya	1
Norşun	Akbulak	7
Öksevid	Bilgili	2
Paynik	Bolluk	1
Sadık	Sadıkköy	2
Sarıca	Sarıca	1
Seydibaba	Seydibaba	4
Sinanlı	Sinanlı	1
Söfker	Evren	1
Şemük-i zir	Paşapınarı	2

Tamara	İncedere	1
Telme	Telme	3
Tepedam	Tepedam	3
Tersun-ı zir	Gökçeler	3
Törnük	Boğazyayla	2
Uluşiran	Erenkaya	7
Zarabot	Söğüalan	9

İncelenen 1886-1893 yılları arasında tutulan Şiran tereke kayıtlarında vefat eden 126 kişinin 51 farklı köyde ikamet ettiği tespit edilmiştir. 5 Receb 1307 (25 Şubat 1890) tarihinde vefat eden Hasanonbaşıoğlu Molla Mehmed bin Hasan⁹⁷ isimli şahsın ise Şiran merkezde vefat ettiği belirtilmiştir. Vefat eden kişiler arasında en fazla tereke kaydının tutulduğu ikamet yeri ise İne (Şehit Hakan Mahallesi) köyü olmuştur. İne köyünün günümüzde mahalle olarak geçmesi Şiran merkeze yakın olduğu düşüncesine sevk etmektedir. Merkeze yakın olması hasebiyle diğer köylere nazaran kayıtların daha düzgün ve eksiksiz olarak tutulduğu görülmektedir.

İncelenen kayıtlar içerisinde yer alan bazı kişilerin aslen farklı şehir veya köylü olup Şiran’da ikamet ettikleri görülmektedir. Bu belirtilen duruma örnek olarak 5 Rebiü’l-evvel 1308 (M. 19 Ekim 1890) tarihinde Gersut-ı bâlâ (Yukarı Kulaca) köyünde vefat eden Caniboğlu Hacı Hafız İbrahim⁹⁸ isimli şahsın aslen Kirazmeşad mezrasından olduğu ancak adı geçen köyde ikamet ettiği belirtilmiştir. 17 Şaban 1309 (M. 17 Mart 1892) tarihinde kayıt altına alınmış olan diğer bir tereke kaydında eski vergi kâtibi olan Salih Efendi’nin⁹⁹ aslen Trabzonlu olduğu ancak Uluşiran (Erenkaya) köyünde ikamet ederken vefat ettiği belirtilmiştir. Salih Efendi’nin vergi kâtibi olarak Şiran’a geldiği ve mesleğinden dolayı gurbette vefat ettiğini söylenebilir. Örnek olarak verebilecek diğer bir kayıt ise 23 Şevval 1310 (M. 10 Mayıs 1893) yılında vefat eden

⁹⁷ ŞŞS 8191, 70/81.

⁹⁸ ŞŞS 8191, 84/167.

⁹⁹ ŞŞS 8191, 119/4.

emekli Binbaşı Süleyman Efendi'ye¹⁰⁰ aittir. Emekli Binbaşı Süleyman Efendi'nin tereke kaydında Karaca köyünde vefat ettiği yazılmış ancak kendisinin bu köyde ikamet etmediği misafir olarak bu köyde bulunduğu mahkeme görevlileri tarafından belirtilmiştir.

Tereke kayıtları yukarıda belirtildiği üzere ölen insanların mallarının ve mülklerinin devlet görevlileri tarafından mirasçılar arasında pay edilmesinin resmi tutanağıdır. Bu ölen kişilerin genel olarak nasıl öldüğü hakkında bilgiler tereke kayıtlarında verildiği bilinmektedir. Ancak 1886-1893 tarihleri arasında tutulan tereke kayıtlarında sadece bir kişinin ölüm şekline yer verilmiş geri kalan diğer kişilerin ise sadece vefat ettikleri belirtilmiştir. Ölüm şekline yer verilen bu kişinin 1 Cemaziye'l-evvel 1308 (M. 13 Aralık 1890) tarihli tereke kaydında Paynik (Bolluk) köyünde ikamet eden Şebivahoğlu Yusuf¹⁰¹ isimli bir kişi olduğu ve yaralanarak vefat ettiği belirtilmiştir.

2.1.3 Tereke Sahiplerinin Müslüman-Gayrimüslim Oranı

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti altı yüz yıl ayakta kaldığı süre zarfında bünyesinde bulunan Gayrimüslim halkı millet ayrımı yapmaksızın sadece mensup oldukları dinlere göre ayırım yapmıştır. Bu çerçevede Osmanlı nüfusunun neredeyse yarısını kapsayan Yahudiler, Ermeniler ve Rumlar hüviyetlerini yitirmeden ve refah içerisinde Osmanlı Devleti yıkılana kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir¹⁰². Bir İslam devleti olan Osmanlı, fethettiği dâr-ül harp topraklarında bulunan tek tanrı inancına sahip Gayrimüslim halkı zimmet anlaşması ile koruması altına almış ve bu insanların yaşamlarını idame ettirmesi hususunda Müslüman halk ile Gayrimüslimleri ayırtmamıştır¹⁰³. Osmanlı hukuku açısından Gayrimüslimler “ehlü dâri'l-İslam” yani İslam devleti mensupları olarak adlandırılmışlardır¹⁰⁴. Devlet tarafından zimmi olarak adlandırılan Gayrimüslim tebaa İslam kültüründen gelen “dinde zorlama yoktur” anlayışını benimseyerek Osmanlı nezdinde mevcut dinlerini yaşamakta özgür

¹⁰⁰ ŞŞS 8191, 140/26.

¹⁰¹ ŞŞS 8191, 87/172.

¹⁰² Belkis Konan, “Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD)*, S. 64, C.1, Ankara 2015, s. 171.

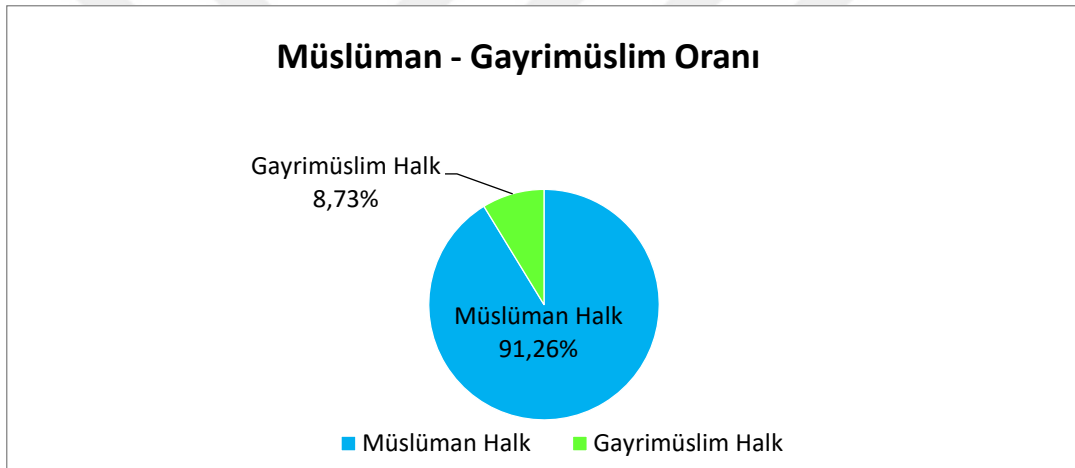
¹⁰³ Enver Demir, “Osmanlıda Gayrimüslim Nüfusu ve Yerleşimi: 19. Yüzyılda Ayıntab Örneği”, *Nüfus Bilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, S. 40, 2018, s. 105.

¹⁰⁴ M. Macit Kenanoğlu, “Zimmi”, *TDVİA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 438.

bırakılmışlardır. Bu çerçevede devlet özellikle yükselme döneminde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan azınlık halkın “millet sistemi” kapsamında etnik ve dinsel kimliklerini sulh içerisinde korumuş ve gözetmiştir¹⁰⁵.

Osmanlı Devleti’nin Gayrimüslim halka tanımış olduğu kolaylıklar sayesinde ülke coğrafyasının neredeyse her yerinde Gayrimüslim halka rastlanmaktadır. İncelenen Şiran tereke kayıtlarında Müslüman halkın yanı sıra Gayrimüslim halkında varlığı tespit edilmiştir. Şiran kazasında yaşayan Müslüman ve Gayrimüslim insanların oranı Grafik 2.1’de açıkça görülmektedir.

Grafik 2.1: Tereke Sahiplerinin Müslüman ve Gayrimüslim Oranı

Şiran tereke kayıtları ışığında 126 adet vefat eden kişinin içerisinde 115 kişi Müslüman, 11 kişinin ise Gayrimüslim tebaadan olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Şiran kazası dâhilinde vefat edenleri yüzdelik olarak verecek olursak, Müslüman halk % 91,26 Gayrimüslim halk ise % 8,73 olarak hesaplanmıştır. İncelenen terekelerde Gayrimüslimlere ait kayıtların oranının az çıkmasındaki sebep kendilerine özgü cemaat adı verilen mahkemeleri olmasını öne sürebiliriz¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Yelda Demirağ, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”, *OTAM*, S. 13, Ankara 2003, s. 16.

¹⁰⁶ Macit Kenanoğlu, “19. Yüzyıl Osmanlı Hukuk Sisteminde Gayrimüslim Cemaatlere Tanınan Adli Yetkiler ve Bakmaya Yetkili Oldukları Davalar” *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 5, Ankara 2008, s. 10.

2.2. Tereke Sahiplerinin Lakap, Unvan ve Meslekleri

İnsanların yaşadıkları toplum içerisinde kendilerini tanımlayan ve statülerini belirleyen faktörler vardır. Bu faktörlerin başında şüphesiz lakaplar gelmektedir. Bireyin toplum içerisinde kullandığı lakapların oluşmasında ki etkenler genellikle dede isimleri olduğu görülmektedir. Ancak farklı olarak fiziki özellikleri, aslen nereli oldukları, yaptıkları meslekler gibi etkenlerinde lakapların oluşmasında etkili olduğunu görmekteyiz. Lakapların yanı sıra en önemli diğer faktörler ise unvan ve meslekler olduğunu söylenebilir.

Osmanlı toplumunda yaşayan insanlar askeri ve reaya olarak iki ayrı sınıfa ayrılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde padişah tarafından belli bir işi yapması için berat gönderilen her birey askeri sınıftan sayıldığı görülmektedir¹⁰⁷. Osmanlı'da askeri sınıf sadece askeri görevde bulunanlar için kullanılan bir tabir değildir. Günümüzde memur olarak adlandırılan kamu işlerinde çalışan insanlar da Osmanlı toplumu içerisinde askeri sınıfa mensuplardır¹⁰⁸. Reaya ise elinde padişah beratı bulunmayan geçimini esnafılık veya tarımsal faaliyetler ile sağlayan üretici insanlara verilen isimdir¹⁰⁹.

Şiran tereke kayıtları ışığında insanların toplum içerisinde kendi kimliklerini tanımlamak adına kullandıkları lakapları, unvanları ve geçimlerini sağladıkları meslekleri aşağıda sırasıyla anlatmaya çalışılacaktır. Tereke kayıtlarında vefat eden kişinin künyesi oluşturulurken ilk olarak tanınması ve diğer insanlar ile karıştırılmaması için lakabı yazılmıştır. Şiran Kazasında yaşayan insanların kullandıkları lakaplar detaylı bir şekilde aşağıda Tablo 2.4'te görülmektedir.

Tablo 2.4: Tereke Sahiplerinin Kullandıkları Lakaplar

LAKAPLAR	KULLANAN KİŞİ SAYISI	LAKAPLAR	KULLANAN KİŞİ SAYISI
Abdullahoğlu	1	Kanaloğlu	1
Acaroğlu	1	Karamanoğlu	1

¹⁰⁷ Halil Sahillioğlu, "Askerî", *TDVİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1991, s. 488.

¹⁰⁸ Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 2014, s. 24.

¹⁰⁹ Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, C. 1, İstanbul 2015, s. 320.

Ahmedoğlu	1	Kasımoğlu	1
Akçecioğlu	3	Kayaoğlu	1
Alioğlu	1	Kelifoğlu	3
Artıoğlu	1	Kelpanyotoğlu	1
Baloğlu	1	Kenanoğlu	1
Bayındıroğlu	1	Kırmisoğlu	2
Beşiroğlu	1	Kocaoğlu	1
Caferoğlu	1	Kokuroğlu	1
Canbanoğlu	1	Kostanineoğlu	2
Caniboğlu	1	Köralioğlu	2
Ceriroğlu	1	Kurtbozoğlu	1
Cinlioğlu	1	Mansuroğlu	1
Çavuşoğlu	1	Melekoğlu	1
Delibolatoğlu	1	Mercanoğlu	2
Delihüseyinoğlu	1	Mollaoğlu	1
Deliloğlu	1	Musaoğlu	1
Delimehmedoğlu	1	Musluoğlu	1
Delioğlu	1	Mustafaoğlu	1
Dervişoğlu	1	Müzeçoğlu	1
Dirikoğlu	1	Nazaroğlu	2
Dülüleoğlu	1	Nuhoğlu	2
Emirhüseyinoğlu	1	Nuroğlu	1
Emiroğlu	1	Oğurmaoğlu	1
Enbiyaoğlu	1	Ohannesoğlu	1
Esenoğlu	1	Öksüzoğlu	1
Eyüboğlu	1	Ömeroğlu	1

Fazlıoğlu	1	Pamukoğlu	1
Fezaoğlu	1	Panayotoğlu	1
Gazanferoğlu	1	Paytonoğlu	1
Girikoğlu	1	Receboğlu	1
Görmüşlüoğlu	1	Samanoğlu	1
Güloğlu	1	Sarıncıoğlu	1
Gürtunaoğlu	1	Seferoğlu	1
Halilağaoğlu	1	Serdaroğlu	1
Haliloğlu	3	Serkezoğlu	1
Hamza	1	Sipahioğlu	1
Hasanoğlu	1	Siperoğlu	1
Hasanonbaşıoğlu	1	Sofioğlu	1
İmamoğlu	1	Söndekoğlu	1
İncealioğlu	1	Şebivahoğlu	1
İslamoğlu	1	Şıralıoğlu	1
İsmailoğlu	3	Temürcüoğlu	1
Kancooğlu	1	Topal	1
Kapucu	1	Yakuboğlu	3
Kapucuoğlu	2	Yazıcıoğlu	1
Karabeyoğlu	1	Yunusoğlu	1

Değerlendirilen Şiran'a ait 8191 numaralı Şer'iyye sicilleri içerisinde bulunan tereke kayıtlarına göre vefat edip kaydı tutulan 126 kişi içerisinde 112 kişinin lakap kullandığı görülmektedir. Verilen Tabloya göre 96 adet farklı lakabın olduğuna ulaşılmaktadır. Verilen lakapların içerisinde birden fazla kişinin aynı lakabı kullandığı da göze çarpmaktadır. Lakap kullanan 112 kişi içerisinde 26 kişinin değişik sayılarda olmak üzere aynı lakabı kullandığı görülmektedir.

Bu kişilere örnek olarak Akçecioğlu¹¹⁰ lakabı 3 farklı kişi tarafından, Haliloğlu¹¹¹ lakabı 3 farklı kişi tarafından, Kapucuoğlu¹¹² lakabı 2 farklı kişi tarafından, Kelifoğlu¹¹³ lakabı 3 farklı kişi tarafından, Koralioğlu¹¹⁴ lakabı ise 2 kişi tarafından kullanılmıştır¹¹⁵. Aynı lakabı kullanan kişilerin çoğunluğunun aynı köyden olması sebebiyle arasında kan bağı olduğunu ve günümüz soyadı uygulaması ile aynı şekilde kullanıldığı söylenebilir. Lakap kullanımı Gayrimüslimlerde de Müslümanlar ile benzer şekilde uygulanmıştır. Gayrimüslim tebaadan olup aynı lakaba sahip 2 farklı kişinin olduğu ve bu lakapların Kirmisoğlu¹¹⁶ ve Kostanineoğlu¹¹⁷ olduğu görülmektedir. Bu iki farklı lakabı kullananlar arasında da kan bağı olduğu düşüncesi akıllara gelmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi lakaplar insanların doğuştan veya sonradan ortaya çıkan fiziksel özelliklerine göre de kullanılmıştır. Buna örnek olarak 7 Ramazan 1309 (M. 5 Nisan 1892) tarihinde Şiran Kazası'nın Çirmiş (Alancık) köyünde vefat eden Topal Ali bin Abdullah¹¹⁸ isimli şahsın fiziksel olarak engelinden dolayı bu lakabın kullanıldığı düşünülmektedir. Yaptıkları mesleklere göre kullanılan lakaba örnek olarak ise 25 Safer 1306 (M. 31 Ekim 1888) yılında Şiran'ın Seydibaba köyünde vefat eden İmamoğlu İsmail ibn-i Mustafa¹¹⁹ isimli kişinin kendinden önce yaşamış dedeleri veya babasının İmam mesleğini icra ettiğini bundan dolayı İmamoğlu lakabını kullandığı söylenebilir.

Daha önce bahsedildiği üzere unvanlar toplum içerisinde yaşayan bireyin statüsünü ortaya koymaktadır. Unvana sahip olan insanların bulundukları toplum içerisinde belirli bir saygıya ve statüye sahip olduğu söylenebilir. Şiran'da sosyal hayatın ele alındığı bu bölümde unvanların önemi azımsanmayacak derece önemlidir. Bundan dolayı incelenen tereke kayıtlarında vefat eden kişiler arasında unvana sahip olanların

¹¹⁰ ŞSS 8191, 26/34; ŞSS 8191, 128/41; ŞSS 8191, 102/265.

¹¹¹ ŞSS 8191, 46/63; ŞSS 8191, 75/114; ŞSS 8191, 88 /179.

¹¹² ŞSS 8191, 17/133; ŞSS 8191, 18/9.

¹¹³ ŞSS 8191, 46/61; ŞSS 8191, 46/62; ŞSS 8191, 130/49.

¹¹⁴ ŞSS 8191, 48/68; ŞSS 8191, 138/11.

¹¹⁵ Metinde belirttiğimiz lakaplar dışında aynı kişiler tarafından kullanılan lakapları ayrıntılı görmek için Tablo 4'e bkz.

¹¹⁶ ŞSS 8191, 116/ 287; ŞSS 8191, 116/288.

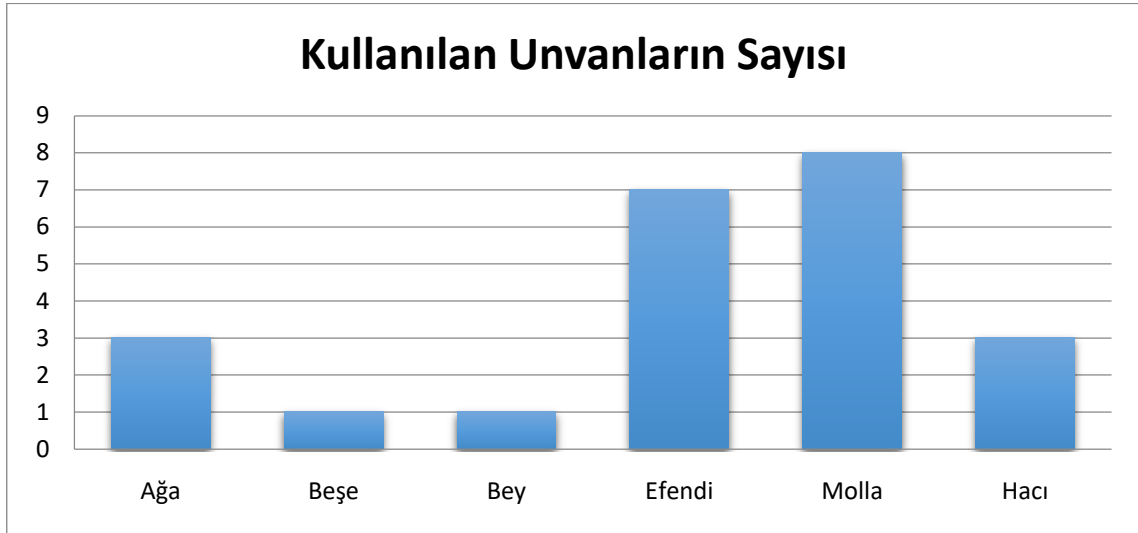
¹¹⁷ ŞSS 8191, 79/137; ŞSS 8191, 105/283.

¹¹⁸ ŞSS 8191, 121/12.

¹¹⁹ ŞSS 8191, 38/26.

kaç kişi olduğu ve hangi unvanları kullandıkları Grafik 2.2 de açık bir şekilde gösterilmiştir.

Grafik 2.2: Tereke Sahipleri Tarafından Kullanılan Unvan Sayısı

Yukarıda verilmiş olan grafiğe göre incelenen 126 tereke sahibi içerisinde toplam 24 kişinin 7 farklı unvan kullandığı tespit edilmiştir. Unvan kullanan 24 kişi arasında 3 kişinin Hacı ve Efendi¹²⁰ unvanını birlikte kullandığına tesadüf edilmektedir. Bu unvanların hangi özelliklere sahip kişiler tarafından kullanıldığını ve tereke sahipleri arasından kimlerin kullanıldığı aşağıda açıklanmaya çalışılacaktır.

Ağa: Ağa kelimesi Osmanlı toplumunda sözü sayılan kişilere ve özellikle 2. Mahmud döneminde imzalanan “sened-i ittifak” anlaşması sonrası bölge halkından olup elinde büyük toprak bulunan kişilere verilen unvandır¹²¹. Şiran bölgesi tarımsal faaliyetlerin yapıldığı bir bölge olmasından dolayı tereke kayıtları incelendiğinde 3 kişinin Ağa unvanını kullandığı görülmektedir. Bu kişiler arasından örnek verecek olursak 17 Rebiü’l-ahir 1310 (M. 8 Kasım 1892) tarihli tereke kaydında Hurşid Ağa ibn-i Ömer Ağa ibn-i Abdullah¹²² isimli kişinin Ağa unvanını kullandığı görülmektedir. Hurşid Ağa’nın terekesinde görüldüğü üzere babası Ömer’in de Ağa unvanını kullandığı dikkat çekmektedir.

¹²⁰ ŞSS 8191, 20/14; ŞSS 8191, 45/58; ŞSS 8191, 84/167.

¹²¹ Faruk Sümer, “Ağa”, *TDVİA*, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1988, s. 452.

¹²² ŞSS 8191, 129/41.

Beşe: 18. Yüzyıla kadar askeriye içerisinde yer alan zanaatkârları kapsayan ve “yarı askeri” olarak adlandırılan askeri birliklerden birinde görev yapan erkeklere verilen unvan olduğu bilinmektedir¹²³. Paşa kelimesinin yumuşatılarak kullanıldığına dair muhtelif görüşler bulunmaktadır. Ancak genel kanının Yeniçerilerin isimlerinin sonuna eklediği bir unvan olarak başlayıp daha sonra halk arasında yaygınlaştığı hatta Gayrimüslimlerden dahi bu unvanı kullananların olduğu yönündedir¹²⁴. Şiran tereke kayıtları içerisinde Beşe unvanını kullanan bir kişi olup bu kişinin Zarabot (Söğütalan) köyünde yaşarken vefat eden Ahmedoğlu Hüseyin Beşe¹²⁵ olduğu görülmektedir.

Bey: Osmanlı Devleti’nde yüksek mertebede bulunan askeri ve idari görevlilere verilen bir unvan olup özellikle 2. Meşrutiyet’in ilanından sonra binbaşı ile miralay (albay) arasında görevlendirilen subayların kullandığı bir unvan olarak görülmektedir¹²⁶. İncelenen tereke kayıtlarında Bey unvanını kullanan bir kişinin olduğu tespit edilmiştir. Bu kişi Sarıca köyünde vefat eden Ömer Bey ibn-i Ahmed¹²⁷ olduğu görülmektedir.

Efendi: Bu kelime, köken olarak Arapça “Seyyid” ve “Mevlâ” kelimelerinin Osmanlı toplumu içerisinde 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren saygıdeğer ve itibar sahibi kimseler tarafından kullanılan bir unvan olmuş ve sosyal, siyasi, ilmi ve tasavvufi zümrelerde kullanımı giderek yayılmış bir unvandır¹²⁸. Şiran kazasında Efendi unvanını kullanan 7 tereke sahibine rastlanmıştır. Bu unvana 9 Zilka’de 1306 (M. 7 Temmuz 1889) tarihli Uluşiran (Erenkaya) köyünde vefat eden Nuhoğlu Ahmed Efendi¹²⁹ örnek olarak gösterilebilir.

Hacı: Bu kelime hac kelimesinden türemiş olup, Arapça kökenli hac kelimesinin gitmek, yönelmek ve ziyaret etmek anlamının yanı sıra fıkhi terim olarak imkânı bulunan ve maddi gücü olan Müslümanların belirlenmiş zaman dilimi içerisinde Kâbe, Arafat, Müzdelife ve Mina’yı ziyaret ederek belli bazı dini görevlerini yerine getirmek

¹²³ Suraiya Faroqhi, “Eyüp Kadı Sicillerine Yansıdığı Şekliyle 18. Yüzyıl Büyük İstanbul’una Göç”, *18. Yüzyıl Kadı Sicillerinde Eyüp’te Sosyal Yaşam*, Ed. Tülay Ertan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 39.

¹²⁴ Turan Açık, “Beşe Unvanı Hakkında”, *Tarih Dergisi*, S. 62, İstanbul 2016, s. 54.

¹²⁵ ŞŞS 8191, 68/72.

¹²⁶ Orhan F. Köprülü, “Bey”, *TDVİA*, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1992, s. 12.

¹²⁷ ŞŞS 8191, 24/29.

¹²⁸ Orhan F. Köprülü, “Efendi”, *TDVİA*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1994, s. 456.

¹²⁹ ŞŞS 8191, 56/97.

ile ifa ettiği ibadeti ifade etmektedir¹³⁰. Bu dini ibadeti yerine getiren kişilere Hacı denilmiştir. şiran tereke kayıtlarında Hacı unvanına sahip 3 kişi olduğu bilgisine rastlanmıştır. Bu unvana örnek olarak Babacan köyünde vefat eden İsmailoğlu Hacı Ali¹³¹ adlı kişi örnek olarak gösterilebilir.

Molla: Osmanlı’da Molla unvanı başlarda müderrislikten sonraki mevleviyet payesi denilen seviyeye ulaşan âlimler ve Süleymaniye müderrislerinden mansıp alan yüksek dereceli kadırlara verildiği bilinmektedir¹³². Son dönemlerde ise aşırı bir değer kaybına uğrayarak medreselerde okuyan çocukların kullandıkları bir unvan haline gelmiştir. İncelenen şiran şer’iyye sicilleri içerisinde ki tereke kayıtlarına göre vefat eden 8 kişinin Molla unvanını kullandığı görölmektedir. Tereke sahiplerinin unvanları arasında en fazla kullanılan unvanın Molla olduğu tespit edilmiştir. Molla unvanına örnek olması hasebiyle 17 Rebiü’l-evvel 1310 (M. 9 Ekim 1892) tarihli kayıтта terekese tutulan şiran’ın Koçi köyünde ikamet ederken vefat eden Musaoğlu Molla İbrahim¹³³ adlı şahıs gösterilebilir.

Osmanlı toplumu içerisinde insanlar hayatlarını idame ettirmek adına türlü meslekleri yapmışlardır. Bu meslekler yukarıda bahsedildiği üzere askeri sınıfına mensup kişilerin icra ettiği meslekler ve reaya kesimine ait insanların yaptığı meslekler olarak ayırabiliriz. Askeri sınıfa mensup olanlar padişah tarafından berat verilen devlet işlerini yapan insanların icra ettiği mesleklerdir. Berat’a sahip insanlar Osmanlı askeriyesi içerisinde veya devletin idari kurumları içerisinde belli başlı görevleri yerine getirerek para kazanan insanların oluşturduğu sınıfa verilen isimdir. Reaya ise el sanatları ve üreticilik ile uğraşıp para kazanan insanlardır. Reaya sınıfına baktığımızda genel olarak meslek adına esnaflık veya çiftçilik ile uğraşan insanlar olduğu görölmektedir. şiran şer’iyye sicilleri bünyesinde bulunan 1886-1893 yılları arasında tutulan tereke kayıtlarına göre şiran halkının genel olarak tarım toprakları olması hasebiyle çiftçilik mesleğine sahip oldukları aşikârdır. Ancak incelenen kayıtlar ışığında çiftçilikten farklı mesleğe sahip insanların kim oldukları ve ne meslek yaptıkları Tablo 2.5’te görölmektedir.

¹³⁰ Ömer Faruk Harman, “Hac”, *TDVİA*, C. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1996, s. 382.

¹³¹ *ŞŞS 8191*, 111/328

¹³² Hamid Algar, “Molla”, *TDVİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 238.

¹³³ *ŞŞS 8191*, 126/26.

Tablo 2.5: Şiran Kazasında bulunan Çiftçilikten Farklı Meslekler

VEFAT EDENİN İSMİ	MESLEK	KİŞİ SAYISI
Serkezoğlu Kirkor	Kocabaş	1
Nuroğlu Halil bin Halil	Paşa	1
Salih Efendi	Sabık Virgü Kâtibi	1
Süleyman Efendi	Tekâüd Binbaşı	1

Yukarıdaki Tabloya göre Şiran’a ait tereke kayıtlarından hareketle 126 adet vefat eden kişi arasından 4 kişinin farklı meslekleri icra ettiği tespit edilmiştir. Belirtilen farklı mesleklerden en dikkat çeken şüphesiz 27 Rebiü’l-ahir 1306 (M. 31 Aralık 1888) tarihli tereke kaydında Şiran kazasının Uluşiran (Erenkaya) köyünde vefat eden Serkezoğlu Kocabaş Kirkor¹³⁴ isimli Gayrimüslim şahsın olduğunu görülmektedir. Bu kişi devlet tarafından bölgedeki Gayrimüslim tebaayı temsil etmek adına görevlendirilen Kocabaş mesleğini terekede belirtildiği üzere icra ettiğine tesadüf etmekteyiz. Farklı meslekleri ayırdıktan sonra geriye kalan 121 tereke sahibinin çiftçilik ile uğraştıkları görülmektedir. Çiftçilik ile uğraştıklarına dair bilgi kişilerin terekeleri içerisinde bulunan tarım aletleri ve tarımsal ürünlerin miktarının ev ihtiyacından fazla olmasından dolayı kanıtlanabilir niteliktedir.

2.3. Tereke Sahiplerinin Medeni Durumu ve Mirasçılara Göre Dağılımı

Yaratılış olarak medeni bir varlık olan insanoğlu toplu bir şekilde hayatlarını idame etmeyi seçmişlerdir. Bir topluluğu oluşturan en küçük birimin aile olduğunu söylenmektedir. En genel ifade ile aile, geçimlerini ortak bir şekilde temin eden kişilerden oluşan ev halkı manasında olup, toplumun en eski ve en küçük birimidir¹³⁵. Karı ve koca ile ortaya çıkan aile unsurunun en tamamlayıcı özelliği çocuklar olmuştur. Bu çerçevede aileyi toplumun temel taşı olarak nitelendirmek isabetli bir açıklama

¹³⁴ ŞŞS 8191, 41/35.

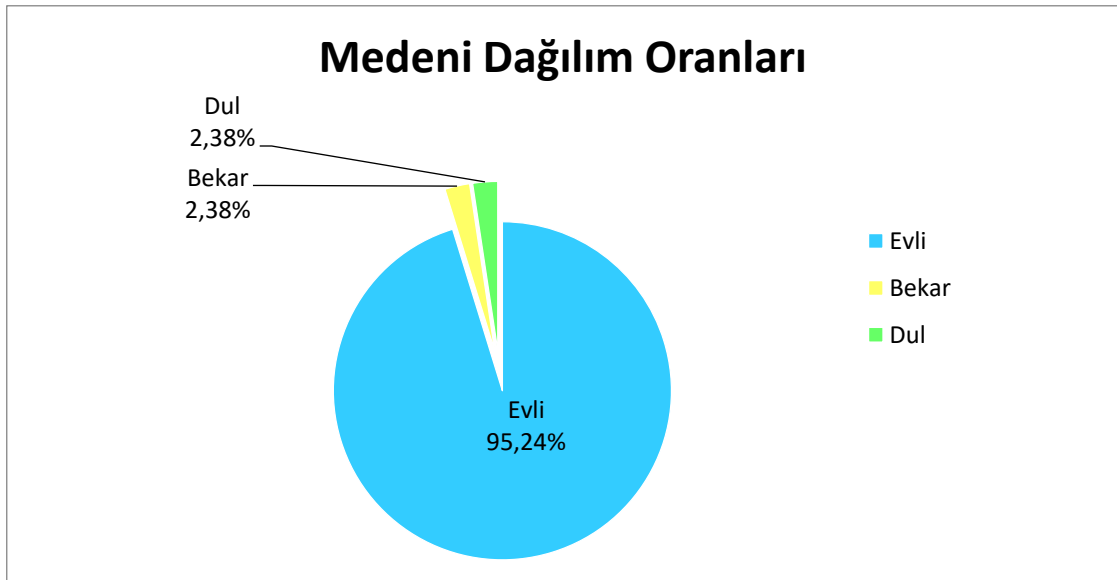
¹³⁵ Özlem Tüzüner, “Türk ve İslam Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukuki Niteliği Hakkında Bir İnceleme”, *Ankara Baro Dergisi*, Ankara 2013, s. 128. (127-148)

olur¹³⁶. Ailenin düzeni ve yapısı, toplum özellikleri, devlet teşkilat ve kurumları ile doğrudan alakalıdır¹³⁷. Çalışma konusu olan tereke kayıtları ışığında Şiran halkının medeni durumları ve büyük çoğunluğunu çocuklarının oluşturduğu varis dağılımı açıklanmaya çalışılacaktır.

2.3.1 Medeni Hallerine Göre Dağılım

Şiran kazasında vefat edenlerin medeni durumlarını incelerken bazı kıstaslara yer verilmiştir. Tereke sahiplerinin kayıtlarındaki tanıtım bölümünde bulunan mirasçılar içerisinde zevc veya zevcesi bulunanlar evli olarak ifade edilmektedir. Kişilerin varisleri arasında zevc veya zevceleri bulunmayıp çocuklarının bulunması durumunda kişinin eşinin kendinden önce öldüğü veya boşandığı düşüncesinden hareketle dul olarak belirtilmektedir. Vefat eden şahsın ne eşi ne de çocuklarının bulunmaması durumunda ise bu kişinin bekâr olduğu kanısına varılmaktadır. Bu kıstaslar ışığında Şiran’da vefat eden kişilerin medeni durumları ile ilgili oranı Grafik 2.3’te ayrıntılı bir şekilde verilmektedir.

Grafik 2.3: Tereke Sahiplerinin Medeni Dağılım Oranları

¹³⁶ İsmail Doğan, *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2009, s. 1.

¹³⁷ Alpaslan Demir ve diğerleri, *Tokat Nikâh Defteri (1882-1887)*, Gece Kitaplığı Yayınevi, İstanbul 2015, s. 11.

İncelenen 1886-1893 yılları arasını kapsayan tereke kayıtlarına göre vefat eden 126 kişi içerisinde 120 kişinin evli olduğu tespit edilmiştir. Evli olarak tespit edilen kişiler arasından 25 Safer 1305 (M. 12 Kasım 1887) tarihli tereke kaydında Şiran'ın Miyadun (Arıtaş) köyünde ikamet ederken vefat eden İncealioğlu Mehmed bin Ali¹³⁸ adlı şahsı örnek gösterebiliriz. Bu şahsın terekesinde varis olarak yer alan Kiraz adında eşinin olması ve Ali, Mustafa, Peri, Ümmü ve Fatma isimli çocuklarının olması evli olduğuna dair en büyük kanıttır.

İncelenen terekeler içerisinde 3 kişinin bekâr olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Bekâr olarak vefat eden kişiye 15 Cemaziye'l-ahir 1307 (M. 6 Şubat 1890) tarihli tereke kaydına göre Şiran kazasına bağlı Telme köyünde vefat eden Yazıcıoğlu İbrahim bin Dursun¹³⁹ isimli şahıs örnek gösterilebilir. Vefat eden bu kişinin eşi ve çocuklarının bulunmayıp varisler arasında annesi, erkek kardeşleri ve kız kardeşlerinin bulunması şahsın bekâr olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Son olarak tereke kayıtları içerisinde medeni durumu dul olarak kabul edilen 3 kişiye rastlanmıştır. Vefat edenler içerisinde 9 Şevval 1306 (M. 8 Haziran 1889) tarihli tereke kaydına göre Şiran'ın Kalur (Çakırkaya) köyünde ölen Müzeçoğlu Hüseyin bin Mustafa'nın¹⁴⁰ eşinin olmaması ancak Mustafa ve Ayşe adında 2 adet çocuğunun bulunmasından dolayı bu kişi dul olarak örnek gösterilebilir.

2.3.2. Varis Sayısına Göre Dağılım

Şiran tereke kayıtlarından yola çıkarak oluşturulan çalışmada 126 tereke sahibinin olduğu tespit edilmiştir. Bu tereke sahiplerinin malları yukarıda bahsedildiği gibi akrabalık derecelerine göre varisler arasında paylaştırılmıştır. Mevzu bahis olan terekeler içerisinde hiçbir varisi olmayıp bütün mal varlığı Beytülmal'e kalan 2 kişinin bulunduğu dikkat çekmektedir.

Terekesinde bulunan malları beytülmal'e kalanlardan ilki 5 Cemaziye'l-ahir 1305 (M.18 Şubat 1888) tarihli tereke kaydına göre Şiran kazasının Karaca köyünde

¹³⁸ ŞŞS 8191, 19/11.

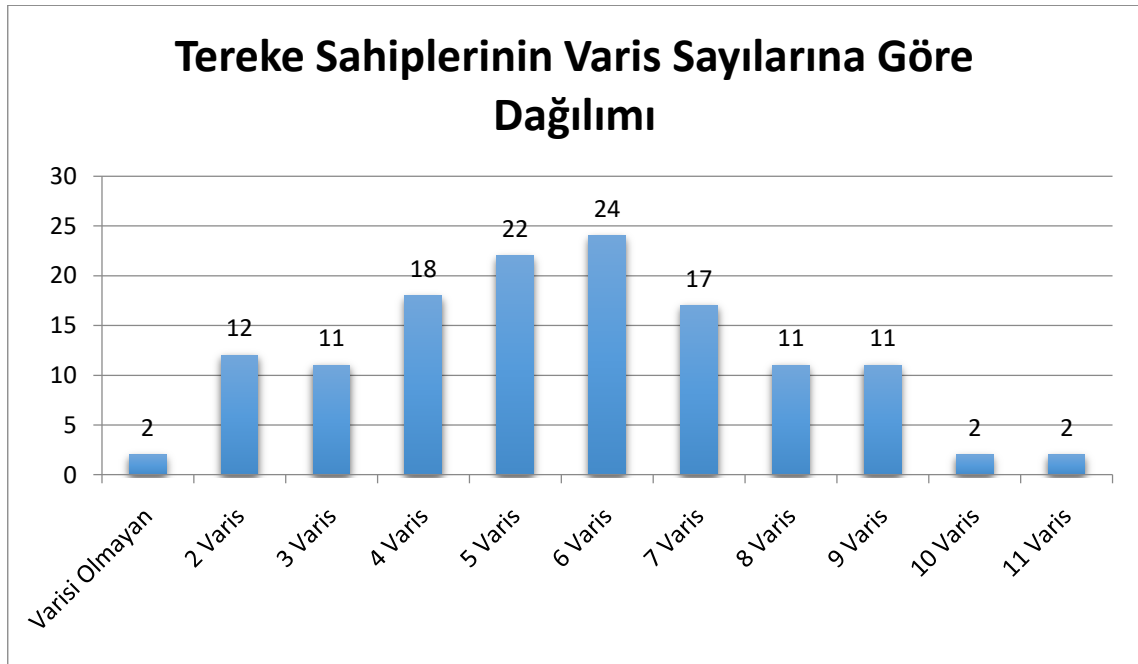
¹³⁹ ŞŞS 8191, 67/70.

¹⁴⁰ ŞŞS 8191, 53/86.

vefat eden Ceriroğlu Mehmed bin Halil¹⁴¹ isimli kişinin olduğunu görülmektedir. Ceriroğlu Mehmed'in tutulan tereke kaydına göre hiçbir mirasçısı olmadığından devlet tarafından alınan vergiler düşüldüğünde toplam 4381 kuruş 2 paralık mal varlığı olduğu gibi beytülmal'e aktarıldığı tespit edilmiştir. Diğer beytülmal'e kalan mal varlığına sahip şahısın ise 23 Şevval 1310 (M. 10 Mayıs 1893) tarihli tereke kaydına göre Şiran'ın Karaca köyünde vefat ettiği belirlenen Tekâüd Binbaşı Süleyman Efendi¹⁴² olduğu görülmektedir. Emekli Binbaşı Süleyman Efendi'nin tutulan tereke kaydına göre Karaca köyünde misafir olduğu vakit vefat ettiği terekesinde açıkça belirtilmiştir. Misafir olması hasebi ile terekesine kaydedilen mallarının hepsinin kişisel eşyaları olduğu görülüp, hiçbir gayrimenkul mala sahip olmadığı görülmektedir. Süleyman Efendi'nin alacakları ve borçları hesaplandıktan sonra Beytülmal'e kalan mal varlığının toplam olarak 263 kuruş olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen tereke kayıtları ışığında mevcut varisi olduğu bilgisine sahip olunan 124 tereke kaydının kaçar varis arasında pay edildiğine dair bilgi Grafik 2.4'te açık bir şekilde görülmektedir.

Grafik 2.4: Tereke Sahiplerinin Varis Sayısına Göre Dağılımı

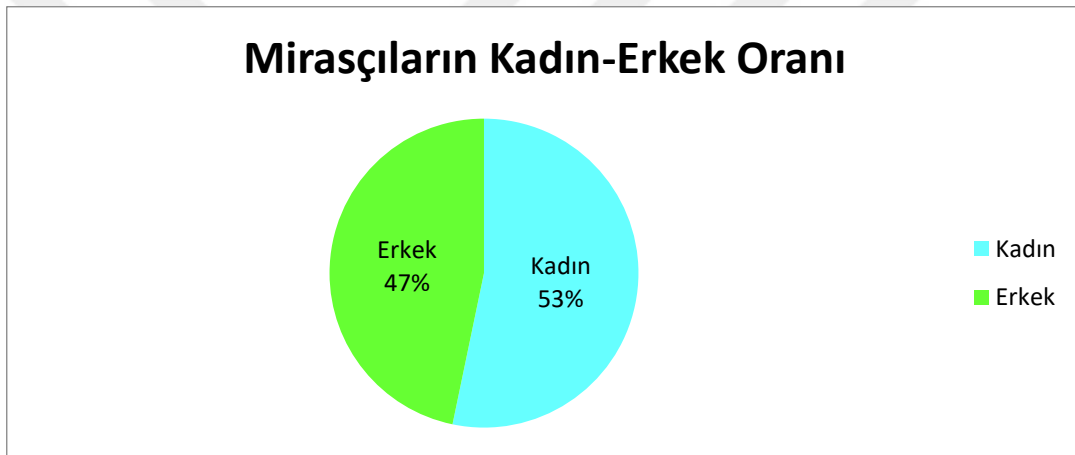

¹⁴¹ ŞŞS 8191, 23/22.

¹⁴² ŞŞS 8191, 410/26.

Verilen Grafik 2.4'te Şiran Şer'iyye sicilleri içerisinde bulunan vefat eden tereke sahiplerinin varislere göre dağılımı gösterilmiştir. Yukarıdaki Grafikten anlaşıldığı üzere sayı olarak en fazla 6'şar kişi mirasçı bırakanlar olup bu sayıya sahip toplam 24 farklı tereke vardır. İkinci olarak 22 kişi ile 5'er mirasçı bırakan, daha sonra sırasıyla 18 kişi 4'er mirasçı, 17 kişi 7'şer mirasçı, 12 kişi 2'şer mirasçı bırakmışlardır. 3, 8 ve 9'ar adet mirasçıya mallarını bırakan 11 tereke sahibi olduğu göze çarpmaktadır. 10 ve 11'er mirasçıya mallarını bırakan ise 2 tereke sahibi olduğu görülmektedir. Son olarak da hiç mirasçısı bulunmayan 2 tereke sahibi olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 2.5: Mirasçıların Kadın-Erkek Oranı

Şiran'a ait 1886-1893 yılları arasında vefat eden tereke sahiplerinin toplam 719 adet mirasçısı olduğu hesaplanmıştır. Bu çerçevede tüm tereke sahipleri göz önünde bulundurulduğunda mallarını 383 tane kadın mirasçıya, 336 tane ise erkek mirasçıya bıraktıkları tespit edilmiştir. Erkek mirasçılar içerisinde eş, baba, oğul, erkek kardeş, erkek torun ve erkek yeğenler bulunurken, kadın mirasçılar içerisinde ise eş, anne, kız çocuk, kız kardeş, kız torunların yanı sıra kan bağı olmayıp erkek evladın eşi olan gelinlerin de bulunduğu incelenen terekeler içerisinde görülmektedir.

2.4. Varislerin Yapısına Göre Dağılım

Kadı veya görevliler tarafından bir mahkeme tutanağı olarak adlandırılan tereke kayıtlarında vefat eden kişinin varisleri arasındaki akrabalık ilişkilerinin ne derece yakın olduğuna dair bilgileri açık bir şekilde tespit edilmiştir. Bu tereke kayıtlarının incelenmesi ardından edinilen veriler vefat eden kişinin eş sayısı, çocuk sayısı, anne,

baba, kardeşler ve diğer mirasçılarının sayısı Osmanlı aile yapısı hakkında değerli bilgiler sunmaktadır.

Bir tereke kaydı oluşturulurken en önemli hususun şüphesiz kişinin kimliğinin yanı sıra mallarını paylaşacak varislerinin de kimliklerinin verilmesi olduğu görülmektedir. Terekenin başında kişinin tanıtımının ardından varislerin kimler olduğu açık bir şekilde yazılırken eş veya eşlerinden başlanıp sırasıyla yakınlık derecesine göre diğer mirasçıların yazılması ile liste tamamlanmaktadır. Vefat edip terekesi tutulan kişilerin mevcut aile bireylerinin özellikle eş ve çocuk sayılarının verilmesi Osmanlı toplumu içerisinde ailenin büyüklüğünün tespit edilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır¹⁴³.

Osmanlı toplumu içerisinde yaşayan Müslümanların yanı sıra Gayrimüslimlerde bulunmaktadır. Bu insanların kendi örf ve adetlerinin olduğu gibi Türk geleneklerine göre de ailelerini oluşturdukları görülmektedir. Osmanlı toplumunu oluşturan insanların geneli Müslüman olduklarından dolayı aile mefhumunun İslam dairesi içerisinde olduğu görülmektedir. Kurân-ı Kerim ve Peygamber Efendimizin hadislerine bakıldığında İslam aileyi toplumun temel taşı olarak nitelendirdiği sonucuna ulaşılmaktadır¹⁴⁴. İslam'ın, aile kavramına önem vererek evliliği teşvik ettiği açık bir şekilde söylenebilir. Kurân-ı Kerim'de "Eğer yetimlerin hakkını gözetemeyeceğinizden korkarsanız size helal olan kadınlardan ikişer, üçer veya dörder tane nikâh edin ve bu şekilde adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız o zaman sadece bir tane veya kendinize ait cariye alın zulmetmemeniz için bu daha uygundur" buyurmuştur¹⁴⁵.

İncelenen Şiran kazasına ait tereke kayıtlarından hareketle vefat edenler arasında 117 erkeğin evli olduğu tespit edilmiştir. 117 erkek terekesine bakıldığında bunların 111 kişisi tek kadın ile evlendiği, 6 kişinin ise iki kadını nikâhına aldığı görülmüştür. Tespit edilen veriler ışığında Şiran kazasında çok eşliliğin yaygın olmadığı açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Şiran'da 1886-1893 yılları arasını kapsayan tereke

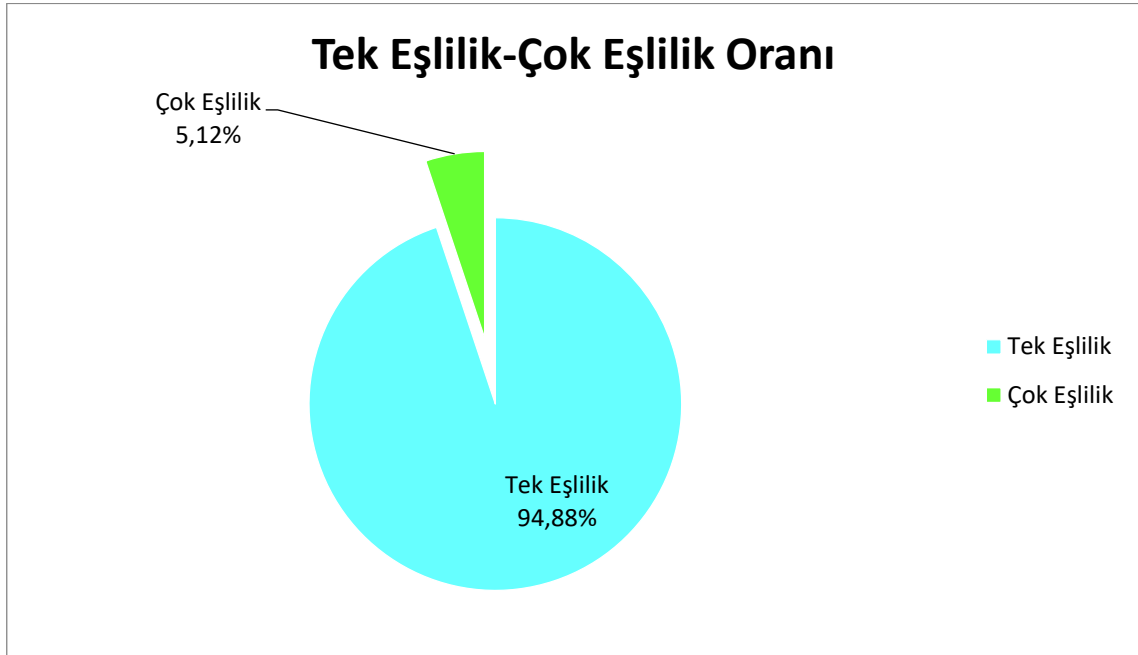
¹⁴³ Nuri Köstüklü, a.g.m. , s. 8.

¹⁴⁴ Fatma Yaşar Ekici, "Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi", S. 30, *International Journal of Social Science (JASSS)*, Kış 2014, s. 215

¹⁴⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, Nisâ Sûresi, Ayet 3, Ecrin Yayınları, İstanbul 2013, s. 36.

kayıtlarında tek eşlilik yapan tereke sahipleri ile çok eşlilik yapan tereke sahiplerinin oranı Grafik 2.6’da görülmektedir.

Grafik 2.6: Tereke Sahiplerinin Tek Eşlilik ve Çok Eşlilik Oranı

Yukarıdaki Grafikte de görüldüğü üzere Şiran kazasında çok eşlilik yapan 6 tereke sahibinin kimler olduğu, kaç eşe sahip olduğu ve erkek-kız çocuk sayıları Tablo 2.6’da ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 2.6: Terekelerde Çok Eşli Olan Kişiler ve Çocuk Dağılımları

Vefat Eden Kişinin İsim	Eş Sayısı	Erkek Çocuk Sayısı	Kız Çocuk Sayısı	Toplam Çocuk Sayısı
Karamanoğlu Dişab bin İbrahim	2	1	0	1
Molla Hasan bin Ali	2	3	3	6
Samanoğlu Yusuf bin Ali	2	2	2	4
Kapucu Molla Yusuf bin Hasan	2	1	1	2
Musluoğlu Mehmed Efendi ibn-i Osman	2	6	1	7

Delihüseyinoğlu Abdullah bin Hasan	2	3	3	6
------------------------------------	---	---	---	----------

Osmanlı toplumunda birçok kadın ile evlenmenin temel sebebi olarak ilk evlenilen eşten çocuk sahibi olamayıp bunun için birçok eş ile nikâhlanıp nesebini devam ettirme arzusu olduğu söylenebilir¹⁴⁶. Osmanlı toplumu içerisinde yaşayan insanlar çocuk sahibi olamamalarını genellikle kadınlardan doğan bir problem olarak görmüşlerdir¹⁴⁷. Günümüzde tıp ve teknolojinin ilerlemesi ile böyle bir kanının doğru olmadığı problemin her iki taraftan da kaynaklı olabileceği gün yüzüne çıkarılmıştır. Çok eşliliğin görünen diğer bir sebebi ise Türklerin ataerkil bir toplum olması hasebiyle neslin devamı için erkek çocuk sahibi olma isteği olduğu söylenebilir. İncelenen terekelerden hareketle yukarıdaki Tabloda da belirtildiği üzere 6 kişinin birden fazla evlilik yaptıkları görülmektedir.

Şiran kazasında çok eşliliğe örnek olarak 15 Safer 1306 (M. 21 Ekim 1888) tarihli tereke kaydında Tepedam köyünde ikamet ederken vefat eden Karamanoğlu Diyab bin İbrahim¹⁴⁸ isimli şahıs gösterilebilir. Karamanoğlu Diyab'ın Güllü ve Elif isimli iki eşinin olduğu belgede görülmektedir. Diyab isimli şahsın bu iki eşinden sadece Dursun adında bir çocuğu olduğu belgede tespit edilmiştir. Bu duruma göre Karamanoğlu Diyab ilk eşi Güllü ile evlendikten sonra evlat sahibi olamayıp, neslinin devamı için Elif isimli hatun ile evlenmiş ve bir erkek çocuk sahibi olmuş olma ihtimali yüksektir. Osmanlı toplumunda çok eşliliğin çocuk sahibi olabilmek için yapıldığına dair örnek olarak gösterilebilir.

Tereke sahiplerinin bıraktığı malları paylaşan varisler arasında eşlerden sonra çocukların olduğu görülmektedir. Vefat edenlerin ne kadar çocuğu bulunduğunu ortaya koymak için tereke kayıtlarında bekâr olarak kabul edilen 3 terekenin çıkarılması uygun bulundu. Bu durum ışığında değerlendirme 123 kişi üzerinden yapılacaktır. 1886-1893 yılları arası Şiran Kazası Tereke kayıtlarına göre 260'ı erkek çocuk, 219'u kız çocuk

¹⁴⁶ Said Öztürk, "Osmanlı'da Çok Evlilik", *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 688.

¹⁴⁷ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği", *OTAM*, S. 23, Ankara 2008, s. 91.

¹⁴⁸ ŞŞS 8191, 37/22.

olmak üzere toplamda ise vefat edenlerin 479 çocuğa sahip olduğu tespit edilmiştir. İncelenen terekeler içerisinde hamil-i mevkuf şeklinde verilen bir tabir geçmektedir. Hamil-i mevkuf tereke sahibinin zevcesinin hamile olduğunu belirten bir ifade şeklindedir. Tereke sahibinin daha doğmamış anne karnındaki çocuğun mevcut teknolojinin bulunmamasından dolayı cinsiyeti bilinmediği için mirasta erkek çocuk ile aynı oranda pay verilmiştir. Tereke kayıtlarında vefat eden kişiler arasında 4 kişinin doğmamış çocuğu olduğu görülmektedir. Anne karnında bulunan 4 çocuğu da toplam çocuk sayısına eklersek tereke sahiplerinin sonuç olarak toplam 483 adet çocuğa sahip olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen tereke kayıtları ışığında vefat eden tereke sahipleri içerisinde bazı kişilerin anne ve babaları ile yaşadıkları tespit edilmiştir. Anne ve babası sağ olan tereke sahiplerinin varisler bölümünde anne ve babanın da mirastan pay aldıkları görülmektedir. Şiran kazasında 1886-1893 yılları arasında ikamet etmiş tereke sahiplerinden 19 kişinin annesi mirastan pay aldığı, 2 kişinin de babasının mirastan pay aldığı tespit edilmiştir. Tereke kayıtlarına göre 11 Şevval 1306 (M. 10 Haziran 1889) tarihli İne (Şehit Hakan Mahallesi) köyünde ikamet ederken vefat eden Mustafaoğlu Ali bin Musa Bey¹⁴⁹ isimli şahsın terekesinde varis olarak maldan pay düşenler arasında annesi Emine'nin de olduğu örnek gösterilebilir.

Anne ve babasının aynı terekede mirastan pay aldığı görülen 2 kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar incelendiğinde ilk olarak 28 Cemaziye'l-ahir 1306 (M. 1 Mart 1889) tarihli Şiran'ın Kuzan (Örenkale) köyünde vefat eden Haliloğlu Vahide bint-i Ahmed¹⁵⁰ isimli kadının varisleri arasında annesi Esmen ve babası Ahmed'in olduğu görülmektedir. Diğer kayıt ise 1 Zilka'de 1306 (M. 29 Haziran 1889) tarihli Korzaf (Yeşilbük) köyünde vefat eden Güllü bint-i Hüseyin¹⁵¹ adındaki bir kadına ait tereke olup annesi Ayşe ve babası Hüseyin'in mirastan pay aldığı görülmektedir. Anne ve babanın varis olarak yer aldığı incelenen terekeler içerisinde sadece kadınlara ait kayıtlarda tesadüf edilmesi ilginç gelmektedir.

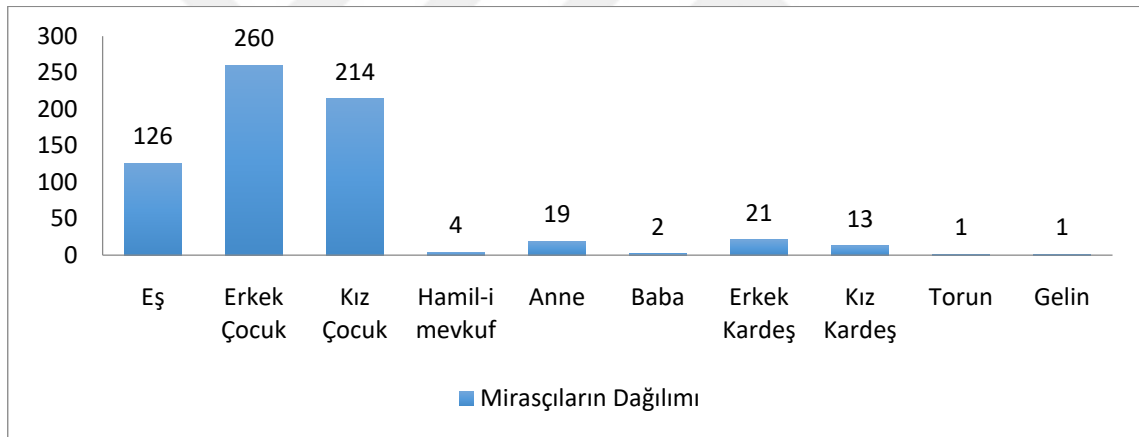
¹⁴⁹ ŞSS 8191, 54/90.

¹⁵⁰ ŞSS 8191, 46/63.

¹⁵¹ ŞSS 8191, 55/95.

Şiran kazasına ait 1886-1893 yılları arasını kapsayan tereke kayıtlarından hareket ile yukarıda belirtilen varisler dışında vefat eden kişinin erkek kardeşleri, kız kardeşleri, kendi evlatlarından olma torunları ve erkek evlatlarının eşleri olan gelinlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu kişilerin aşağıda verilen Grafik 7’de kaç kişi oldukları açık bir şekilde gösterilmiştir. Vefat edenlerin tereke kayıtlarında geçtiği üzere 21 erkek kardeş, 13 kız kardeş, 1 torun ve 1 geline mirasçıları arasında rastlanmıştır. Şiran tereke kayıtları esas alınarak yukarıda vermiş olduğumuz varislerin içerisinde bulunan erkek ve kız kardeşler, torun, gelin ve özellikle anne ve babanın ölen kişinin malında hak sahibi olması Şiran kazasında yaşayan insanların çekirdek aile yapısı olduğu savunulabilir. Tereke kayıtları ışığında çıkan tüm varislerin yapısı aşağıda verdiğimiz Grafik 2.7’de açık bir şekilde görülmektedir.

Grafik 2.7: Varislerin Yapısına göre Dağılımı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TEREKE KAYITLARINA GÖRE ŞİRAN KAZASINDA EKONOMİK HAYAT

Bu bölümde Şiran Şer'iyye Sicilleri içerisinde bulunan tereke kayıtlarından hareketle Şiran'da yaşayan insanların ekonomik hayatları ve mevcut servet miktarları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Kişilerin mevcut servet durumları, içerisinde bulundukları toplumdaki yaşam standartlarını ve sosyal statülerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İncelenen tereke kayıtlarında kişilerin sahip oldukları gayrimenkul ve menkul malların değerleri görevliler tarafından dönemin piyasa ve ekonomik durumu ışığında belirlenmesinin ardından tüm emvalin toplam değeri listenin altına yazılmıştır. Bu menkul ve gayrimenkul malların toplamı tereke kayıtlarında malların yazıldığı bölümün en sonunda “cem'an yekün” ibaresi ile yer almakta ve bu yekün kişilerin servet miktarını göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren kurulan para sistemi 16. yüzyılın son çeyreğine kadar istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. Ancak devletin celali isyanları gibi iç problemler, yeni fethedilen topraklardaki para sistemi ve Avrupa devletlerinin yeni ticaret yollarının keşfetmesi gibi etkenler sonucunda 16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren para sisteminde bozulmalar meydana gelmeye başlamıştır¹⁵². Bu bozulmalar sonucunda devlet para politikasını düzeltmek ve halkın refahını sağlamak adına birçok sikke tashihine başvurmuştur.

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyılın ortalarına kadar ilk sikke tashihi 1589 yılında gerçekleşmiş ve akabinde 1600, 1618, 1624 ve 1640 yıllarında olmak üzere 5 defa sikke tashihi yapılmıştır¹⁵³. Ancak yapılan bu tashihlerden beklenen sonuç alınamamış ve durum daha vahim hale gelmeye başlamıştır. Devlet para sistemini düzeltmek adına 1688 yılında tekrardan mangır üretmeye başlamıştır¹⁵⁴. Mangırlar sayesinde derin bir nefes alan Osmanlı para sistemi Avrupa gümüş sikkeleri örnek alınarak 1690 yılında ilk

¹⁵² Ekrem Erdem, “Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, *Bankacılar Dergisi*, S. 56, İstanbul 2006, s. 13.

¹⁵³ Ruhi Özcan, “Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 17, Konya 2015, s. 255.

¹⁵⁴ Oğuz Tekin, “Mangır”, *TDVİA*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2003, s. 568.

defa Osmanlı kuruşu adı verilen büyük gümüş sikkeler basılmıştır¹⁵⁵. 18. Yüzyılın sonuna kadar Osmanlı para sistemi istikrarlı bir şekilde devam etmiştir.

II. Mahmud zamanında (1808-1839) Osmanlı kuruşunun değer olarak aşırı bir şekilde düşmesinin ardından istikrarı tekrar sağlamak adına girişimler olmuş ancak bir sonuç alınamamıştır. Tanzimat fermanının getirdiği yenilikler ile birlikte 1844 yılında son kez sikke tashihi yapılarak her bir kuruşun 1 gram gümüş içermesi kabul edilmiş ve Cumhuriyetin kuruluşuna kadar para sistemi bu şekilde devam etmiştir¹⁵⁶.

İncelenen tereke kayıtlarına baktığımızda başlangıç tarihi 1844'ten sonra olmasından dolayı kayıtlarda bulunan para kavramlarının hepsinin “kuruş” cinsinden yazıldığı dikkat çekmektedir. Şiran tereke kayıtlarında yer alan kişilerin servet miktarları ve mallarının değerleri kuruş bazında incelenecektir.

3.1. Tereke Sahiplerinin Genel Servet Dağılımı

İncelenen Şiran Şer'iyye Sicilleri içerisinde bulunan Tereke kayıtlarından hareket ile kaydı bulunan 126 kişinin genel servet dağılımı Tablo 3.1'de gösterilmektedir.

Tablo 3.1: Tereke Sahiplerinin Genel Servet ve Ekonomik Sınıf Dağılımı

Servet Dağılımı (Kuruş)	Müslüman Kişi Sayısı	Gayrimüslim Kişi Sayısı	Toplam Kişi Sayısı	Ekonomik Durum
0-1000	16	4	20	Fakir
1000-5000	86	7	93	Orta Halli
5000-10000	9	0	9	
10000-20000	3	0	3	Varlıklı
20000'den fazla	1	0	1	

Yukarıda verilen Tabloda görüldüğü üzere Şiran kazasına ait tereke kayıtları ışığında toplam 126 kişi bulunmaktadır. Bu kişiler içerisinde 4 kişi Gayrimüslim, 16

¹⁵⁵ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 171.

¹⁵⁶ Şevket Pamuk, “Kuruş”, *TDVİA*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2002, s. 459.

kişi Müslüman reaya olmak üzere toplamda 20 kişi fakir statüsünde yer almaktadır. Fakir statüde bulunanlar arasında en az paraya sahip kişi Şiran'ın Haydürük (Akçalı) kazasında vefat eden Baloğlu Mustafa bin Süleyman¹⁵⁷ isimli şahsın olduğu görölmektedir. Bu şahsın terekesinde yazılan mallarına baktığımızda 1 adet evinin, 1 adet mal damının ve 20 kod kadar da tarımsal ürününün olduğu görölmektedir.

Tereke kaydı tutulan 126 kişi içerisinde 95 kişi Müslüman, 7 kişi ise Gayrimüslim olarak toplamda 102 kişinin orta halli oldukları görölmektedir. Orta halli en fazla kişinin bulunduğu sınıf olması hasebiyle dikkatleri celp etmektedir. Bu durum bize Şiran'da yaşayan insanların büyük çoğunluğunun tarım ve hayvancılık ile geçindiğinden ve arazinin engebeli olması ve ticaret yolu üzerinde olmamasından dolayı gelişemeyerek orta düzeyde kaldığı kanısına varmaktayız.

Son olarak varlıklı 4 kişi bulunmaktadır. Bu dört kişinin tamamı Müslüman halktan olduğu görölmektedir. Tereke kayıtları ışığında Şiran'da yaşayan en zengin kişinin Seydibaba köyünde vefat eden Kayaoğlu Halil bin Ali¹⁵⁸ isimli şahsın olduğu görölmektedir. Bu şahsın toplam mal varlığının 25.550 kuruş olduğu görölmektedir. Adı geçen şahsın mal çeşitliliğine bakıldığında çiftlik sahibi olduğu ve bu şekilde geçimini idame ettiği kanısına varılmaktadır. Çiftlik sahibi olduğu düşüncesine mal varlıkları içerisinde bulunan hayvanların fazla oluşu ve özellikle tarımsal ürünlerinin diğer tereke sahiplerinden aşırı fazla olmasından dolayı çıkarım yapılmaktadır.

Şiran tereke kayıtları göz önüne alınarak yapılan çalışmada kişilerin ekonomik olarak ayrımı yukarda açıkça verilmiştir. Tereke kayıtlarında geçen kişilerin bulundukları toplumda hangi sınıfın ne kadar olduğuna yönelik yüzdelik oranlar Grafik 3.1'de gösterilmektedir.

¹⁵⁷ ŞŞŞ 8191, 40/31.

¹⁵⁸ ŞŞŞ 8191, 86/171.

Grafik 3.1: Şiran Kazasının Ekonomik Durum Yapısı

Yukarıda verilen Grafiğe göre tereke kayıtlarından hareket ile Şiran kazası nüfusunun %15,87'si fakir olarak, %80,95'i orta varlıklı olarak ve %1,4'ü ise varlıklı sınıfın içerisinde yer aldığını görmekteyiz.

3.2. Terekeyi Oluşturan Mal Grupları

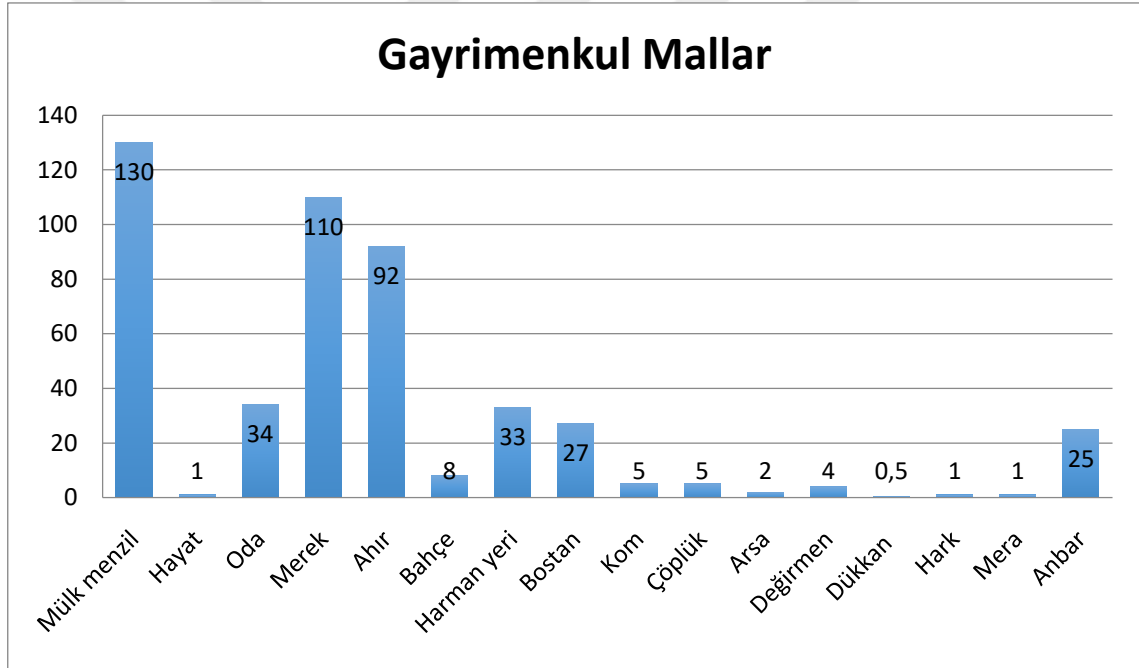
Şiran 8191 numaralı Şer'iyye Sicilleri içerisinde 1886-1893 yılları arasında kapsayan tereke defterleri ışığında vefat eden kişilerin geriye bıraktıkları mallar yukarıda bahsedildiği üzere tereke kayıtlarına yazılıp var ise mirasçılar arasında pay edilmiş mirasçısı yok ise beytülmal'e kalmıştır. İnsanlar hayatlarını idame etmek için birçok eşyaya ihtiyaç duymuşlardır. Bu eşyalar 2 ana grup altında toplanmaktadır. Bunlar; insanların taşınmaz malları olan gayrimenkul malları ve taşınabilir malları olan menkul mallarıdır. Bu malların detaylı bir şekilde aşağıda değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.2.1. Gayrimenkul Mallar

İncelenen tereke kayıtlarında mal grupları arasında gayrimenkul olarak adlandırılan taşınmaz malları, evler, avlular, odalar, samanlıklar, ahırlar, damlar, bahçeler, harman yerleri, bostanlar, komlar çöplükler, arsalar, değirmenler, dükkânlar, harklar, meralar ve ambarlar oluşturmaktadır. Taşınmaz mallar iki sınıfa ayrılmakta

olup ilki toprak olarak bulunan, ikincisi ise yapı olarak bulunan mallardır¹⁵⁹. Şiran kazası özelinde değerlendirilen 126 tereke sahibi arasında 112 kişinin gayrimenkul mallara sahip olduğu, 14 kişinin ise gayrimenkul mallara sahip olmadığı tespit edilmiştir. Şiran tereke kayıtları içerisinde bulunan kişilerin toplam mal varlığının 361.385 kuruş olduğu görülmektedir. Bu mal varlığı içerisinde gayrimenkul malların toplam değeri 129.980 kuruş olarak belirlenmiştir. Tereke kayıtlarında geçen tüm mal grupları arasında değerlendirildiğinde gayrimenkul mallar %35,97’lik bir bölümü kapsamaktadır. Değerlendirilen tereke kayıtlarında yer alan gayrimenkul malların çeşitleri ve sayısı Tablo 3.2’de gösterilmektedir.

Grafik 3.2: Gayrimenkul Malların Çeşitleri ve Sayısı

Taşınmaz mallar içerisinde en önemli gayrimenkul şüphesiz evlerdir. İnsanların barınma ve korunma ihtiyacını sağlayan evler bu açıdan en önemli gayrimenkuldür. Şiran tereke kayıtlarında ev “Menzil” olarak geçmektedir. Menzil, Osmanlı Devleti’nde 18. yüzyılda imar görmüş, insanların barınma ihtiyaçlarını karşılayan belirli bir lükse

¹⁵⁹ Gülser Oğuz, “171 Numaralı Manisa Şer’iye Sicilindeki Tereke Kayıtlarına Göre Manisa’da Taşınmaz Mallar, *Humanitas*, S. 6, C. 11, 2018, s.277.

sahip ikamet edilen yer olarak isimlendirilmiştir¹⁶⁰. Şiran tereke kayıtları göz önüne alındığında tereke sahiplerinin 130 adet eve sahip olduklarını görmekteyiz.

Tereke kayıtları incelendiğinde 5 kişinin 3 eve¹⁶¹, 5 kişinin 2 eve¹⁶², 101 kişinin tek eve sahip olduğu, 15 kişinin ise eve sahip olmadığı tespit edilmiştir. Evi olmadığı tespit edilen bu 15 kişinin başka kişilerin evinde kiracı konumunda hayatlarını idame ettikleri kanısına varılmaktadır. Tereke kayıtları içerisinde en pahalı evin 1000 kuruş olduğu görülmektedir. Bu pahada ki eve sahip 3 ayrı tereke sahibinin olduğu bilinmektedir. İlk olarak 1000 kuruşluk eve sahip kişinin İne (Şehit Hakan Mahallesi) köyünde Haliloğlu Cafer bin Halil¹⁶³ isimli şahsın olduğu görülmektedir. Diğer kişinin Mertekli köyünden Halil bin Hasan¹⁶⁴ olduğu ve son olarak 1000 kuruşluk 3 eve sahip olan Kozagaç köyünden Molla Hasan bin Ali¹⁶⁵ olduğu tespit edilmiştir. Tereke kayıtları içerisinde yer alan en az para ile değerlendirilen ev ise 2 kişiye ait 100 kuruşluk evlerdir. İlk kişi Çivrişon (Konaklı) köyünde vefat eden Eyüboğlu Mevlüd bin Süleyman'a¹⁶⁶ aittir. Diğer kişi ise Gayrimüslim tebaadan olup Tersun-i zir (Gökçeler) köyünde vefat eden Kırmisoğlu Pür¹⁶⁷ isimli kişiye ait olduğu tespit edilmiştir. Tereke kayıtlarında yer alan evlerin özellikler hakkında detaylı bir bilgi verilmemiştir. Ancak Kalur (Çakırkaya) köyünde sakin iken vefat eden Müzeçoğlu Hüseyin bin Mustafa'ya¹⁶⁸ ait evin harabe bir şekilde olduğu yani diğer evlere nazaran yıkık dökük ve eski olduğu belirtilmiştir. Bir diğer kayıta ise Babacan köyünde vefat eden Kurtbozoğlu İsmail bin Hüseyin'in¹⁶⁹ yaylada da bir evi bulunduğu görülmektedir.

Şiran kazasında evlere ek olarak hayatların bulunduğu görülmektedir. Hayat kelimesi avlu ile eş anlamlı olduğu söylenebilir. Osmanlı toplum hayatında avlu, insanların gündelik işlerini yapmak için kullandıkları, evlerinin önünde duvarlar veya çitler ile çevrili alanlara verilen isimdir. Şiran tereke kayıtları içerisinde sadece Zarabot

¹⁶⁰ M. Asım Yediyıldız, "XVII. Asır Bursa Evleri (Bursa Şer'iyeye Sicillerine Göre)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C.12, S.1, Bursa 2003, s. 181.

¹⁶¹ ŞŞS 8191, 15/130; 41/34; 42/36; 51/77; 63/18.

¹⁶² ŞŞS 8191, 26/32; 26/34; 27/35; 45/58; 52/82.

¹⁶³ ŞŞS 8191, 75/114.

¹⁶⁴ ŞŞS 8191, 116/353.

¹⁶⁵ ŞŞS 8191, 41/34.

¹⁶⁶ ŞŞS 8191, 95/223.

¹⁶⁷ ŞŞS 8191, 106/288.

¹⁶⁸ ŞŞS 8191, 53/86.

¹⁶⁹ ŞŞS 8191, 56/1.

köyü günümüz adıyla Söğütalan köyünde vefat ettiği görülen Fezaoglu Mustafa bin Musa¹⁷⁰ isimli şahsa ait evinin yanı sıra avlusunun da bulunduğu kayıtlara geçmiştir. Tipik Osmanlı evlerinin avlusuz olmadığı insanların bu avlu sayesinde sosyal hayatlarını geçirdikleri ve ev işlerini yaptıkları yer olmasından dolayı kayıtlarda sadece 1 adet avluya rastlanması dikkat çekicidir. Bu durum belki köy yeri olması hasebiyle önlerinde ekip biçtikleri bahçe ve bostanların bulunmasından ve ahır, samanlık vb. gibi köy hayatında insanların kullandıkları yapıların varlığından dolayı avlulara gerek kalmadığını söyleyebiliriz.

Tereke kayıtlarında rastladığımız bir diğer taşınmaz malın odalar olduğu görülmektedir. Şiran kazasında bulunan odaların ne amaçla kullanıldıkları genel olarak tereke kayıtlarında belirtilmiştir. Odalar günlük yaşamda barınma ihtiyacının karşılanmasının yanında depo ve alet edevat odası olarak da kullanılabildiğini söyleyebiliriz. Kayıtlardan hareket ile toplam 34 adet oda olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Kayıtlar içerisinde oda sayısının bâb şeklinde belirtilmektedir. Bu odaların 13 tanesinin misafir odası olarak kullanıldığı, 4 tanesinin selamlık odası¹⁷¹ olarak kullanıldığı, 1 tanesinin harem odası¹⁷² olarak kullanıldığı geriye kalan 16 adet odanın ise özelliğinin belirtilmediği görülmektedir.

Şiran tereke kayıtlarında taşınmaz mallar içerisinde bulunan bir diğer gayrimenkul meraktır. Merek kelimesi samanlık ile eş anlama gelmekte olup Karadeniz bölgesinde halk arasında kullanım şeklidir. Şiran tereke kayıtları ışığında vefat edenlerin gayrimenkul mal varlıkları içerisinde toplamda 110 adet merak tespit edilmiştir. Kayıtlarda bulunan merakların en pahalısı 1500 kuruş olup Zarabot (Söğütalan) köyünde vefat eden Akçecioğlu Ali bin Musa¹⁷³ isimli şahsa ait olduğu görülmektedir. En ucuz merəğin ise 50 kuruş olup Keredam (Kavakpınarı) köyünde vefat eden Hüseyin bin İbrahim'e¹⁷⁴ ait olduğu görülmektedir. En pahalı ve en ucuz merəğin fiyatları arasındaki aşırı uçurum olması büyüklüklerinin farklı olmasından

¹⁷⁰ ŞŞS 8191, 85 /169.

¹⁷¹ ŞŞS 8191, 19/10; 20/14; 40/31.

¹⁷² ŞŞS 8191, 84/167.

¹⁷³ ŞŞS 8191, 102/265.

¹⁷⁴ ŞŞS 8191, 18/2

dolayı veya kayıta bir adet yazılırken aslında oda şeklinde birçok bölümden oluşuyor olmasını akıllara getirmektedir.

Tereke kayıtları ışığında taşınmaz mallar içerisinde bulunan bir diğer gayrimenkul ahırdır. Kayıtlar içerisinde ahır olarak yer almasının yanında dam olarak da zikredildiği görülmektedir. Ahır küçük ve büyük baş hayvanların bulunduğu veya bu hayvanların yemlerinin koyulduğu kerpiçten veya tahtadan yapılan oda şeklinde ifade edilmektedir. Şiran tereke kayıtlarında toplam 92 adet ahır olduğu görülmektedir. En ucuz ahırın 100 kuruş olduğu ve Norşun (Akbulak) köyünde Nazaroğlu Mustafa bin Salih'in¹⁷⁵ olduğu tespit edilmiştir. En pahalı ahır ise 550 kuruş ile Hormonos (Koyunbaba)¹⁷⁶ köyünde vefat eden ama sicil içerisinde kişinin isminin bulunduğu yerin yırtık olmasından dolayı kim olduğunu bilmediğimiz bir kişiye ait olduğu görülmektedir. Şiran tereke kayıtları içerisinde ahırın bu kadar fazla bulunmasının hayvancılığın Şiran halkı içerisinde yaygın olduğuna dair bir göstergedir.

Kayıtlarda rastlanılan bir diğer taşınmaz malın bahçe olduğu görülmektedir. Bahçe insanların sebze ve meyve yetiştirdikleri alana verilen isimdir. Şiran tereke kayıtları içerisinde toplamda 8 kıt'a bahçe tespit edilmiştir. Şiran'da bulunan bahçelerin ortalama fiyatı 200-250 kuruş arasında olduğu görülmektedir. En değerli bahçenin ise 300 kuruş olarak Ökseyyid (Bilgili) köyünde vefat eden Körallioğlu Molla Mustafa bin Hüseyin'e¹⁷⁷ ait olduğu bilinmektedir. Şiran'da bahçe sayısının az olmasının sebebi olarak zaten tarım ve hayvancılık ile geçinen bir toplum olması hasebiyle pek dikkate alınmadığı veya çiftçilik yaptıkları topraklarının bulunmasından dolayı gerek olmadığını ileri sürebiliriz.

Tereke kayıtlarına göre kişilerin mal varlığı içerisinde anbarların bulunduğu görülmektedir. Anbarlar insanların ürettikleri veya satın aldıkları çabuk bozulmayacak kuru gıdaların saklandığı bir nevi depodur. Bu anbarların tahtadan veya kerpiçten yapılan dört tarafı kapalı bir oda olduğunu söyleyebiliriz. Kayıtlar içerisinde toplamda 25 adet anbara tesadüf edilmiştir. Buna örnek olarak Zarabot (Söğütalan) köyünde vefat

¹⁷⁵ ŞŞŞ 8191, 97/238.

¹⁷⁶ ŞŞŞ 8191, 34/9.

¹⁷⁷ ŞŞŞ 8191, 48/68.

eden Ahmedoğlu Beşe nam-ı diğer Hüseyin bin Hüseyin'in¹⁷⁸ sahip olduğu 100 kuruşluk anbarı gösterebiliriz.

Şiran tereke kayıtlarında bulunan gayrimenkuller arasında toprak olarak bulunan bazı taşınmaz mallar vardır. Bunlar; 33 kıt'a harman yeri, 27 kıt'a bostan, 5 kıt'a çöplük, 1 kıt'a hark¹⁷⁹ ve 1 kıt'a mera¹⁸⁰ olduğu görülmektedir. Bunlardan en ilgi çeken çöplük olmuştur. Çöplük olarak ifade edilen taşınmaz toprağın insanların belirli bir yere evsel atıkları bırakarak o toprak üzerinde yakılıp yok edildiğini veya toprağa karışarak yok olduğunu söyleyebiliriz.

Şiran tereke kayıtlarında rastlanan son gayrimenkul mallar ise kom, değirmen ve dükkân olduğu görülmektedir. Gersut-ı bâlâ (Yukarı Kulaca) köyünde vefat eden Cinlioğlu Ahmed bin Mehmed'in¹⁸¹ bir dükkânın yarı hissesine sahip olduğu tereke kaydında görülmektedir.

İncelenen tereke kayıtlarına bakıldığında Şiran kazasında yaşayan insanların tarım ve hayvancılık ile uğraşmaları gayrimenkullerine yansıdığı görülmektedir. Şiran kazasında tereke sahiplerinin malları içerisinde sadece yarım hisse dükkânın bulunması bu kazada ticari hayatın gelişmemiş olduğunu göstermektedir.

3.2.2. Menkul Mallar

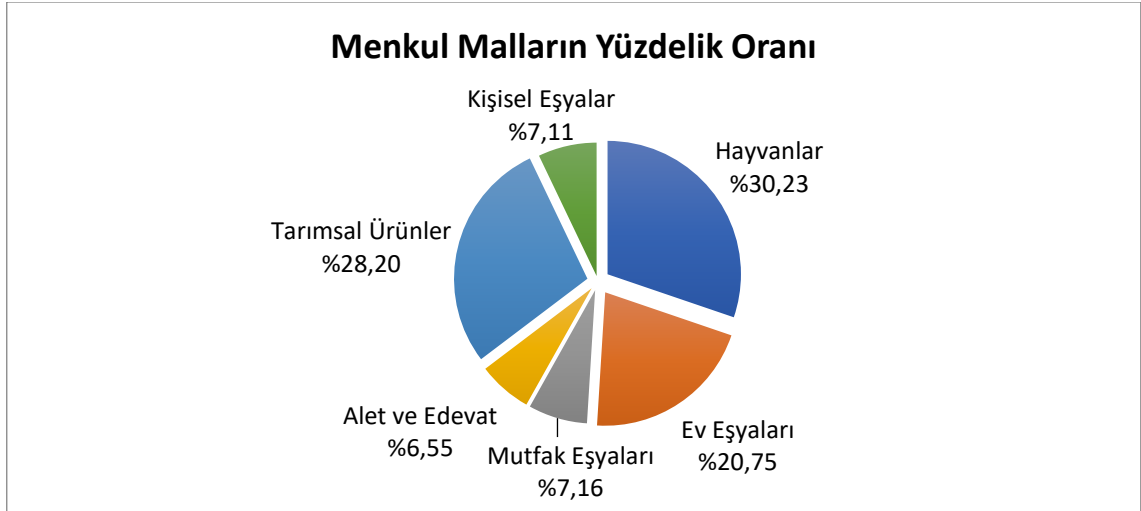
Şiran Şer'iyye Sicilleri içerisinde bulunan tereke kayıtları ışığında vefat eden kişilerin sahip oldukları menkul mallar olarak adlandırılan taşınabilir eşyalar 6 grupta incelenecektir. Bunlar; hayvanlar, ev eşyaları, mutfak eşyaları, alet ve edevat, tarımsal ürünler ve kişisel eşyalar olarak gruplara ayrılmıştır. Şiran tereke kayıtlarında geçen kişilerin toplam menkul mal varlığı 237.609 kuruş olarak tespit edilmiştir. Toplam menkul mal varlığı içerisinde yukarıda belirtilen mal gruplarının kapsadığı yüzdelik alan aşağıda Grafik 3.3'de gösterilmiştir.

¹⁷⁸ ŞŞS 8191, 68/72.

¹⁷⁹ ŞŞS 8191, 127/28.

¹⁸⁰ ŞŞS 8191, 126/26.

¹⁸¹ ŞŞS 8191, 83/157.

Grafik 3.3: Menkul Mal Gruplarının Yüzdelik Oranı

3.2.2.1. Hayvanlar

İncelenen Şiran tereke kayıtlarına göre menkul malları oluşturan mal gruplarından birinin hayvanlar olduğu bilinmektedir. Menkul mal grupları içerisinde %30,23 oranla hayvanların en çok yer kaplayan mal grubu olduğu görülmektedir. Şiran kazasında terekese tutulan kişilerin kayıtlarında hayvanların toplam değeri 71.835 kuruş olarak tespit edilmiştir. Hayvanların terekeler içerisinde bu kadar yüksek değere sahip olması Şiran halkının hayvancılık ile uğraştığının en büyük göstergesi olmuştur. Hayvanlar kendi aralarında 3 gruba ayrılmaktadır. Bunlar; büyükbaş hayvanlar, küçükbaş hayvanlar ve binek hayvanlardır.

3.2.2.1.1. Büyükbaş Hayvanlar

Şiran tereke kayıtlarına göre Şiran'da toplam 309 adet büyükbaş hayvanın bulunduğu dair bilgiyi kayıtlarda yer alan kişilerin mallarının yazıldığı bölümden elde edilmiştir. Bu büyükbaş hayvanların sırasıyla öküz, camış, inek, düve ve dana oldukları görülmektedir. Öküz cinsi büyükbaş hayvanın Şiran kayıtları içerisinde toplamda 172 baş olduğu bilgisi tespit edilmiştir. Kayıtlardan hareket ile bir baş öküzün ortalama fiyatının 200 kuruş civarında olduğu tespit edilmiştir. Öküzlerin etinden yararlanmanın yanı sıra tarlaları sürmeye kullanılan çift aletlerine koşulduğu veya kağrı olarak arabalara koşulduğu bu şekilde gücünden yararlanıldığı ve derisi kullanılarak giyim ve ayakkabı yapılmakta kullanıldığı görülmektedir. Tereke kayıtları içerisinde öküzlerin de

ayrı cinsleri bulunduğu görülmektedir. Bu cinslerin Karasığır öküzü¹⁸² ve çift öküzü¹⁸³ olduğu kayıtlarda geçmektedir. Öküzlerin 15 aylık ile 2 yaş arasındaki dönemde bulunanlarına tosun isminin verildiği bilinmektedir. Kayıtlardan hareketle toplam 14 adet tosunun olduğuna tesadüf edilmiştir.

Kayıtlarda öküzün yanında en fazla bulunan bir diğer büyükbaş hayvan inektir. Şiran tereke kayıtlarında toplam 64 baş inek tespit edilmiştir. İnekler öküzlerin dışısına verilen isimdir. Kayıtlarda bir ineğin fiyatı aşağı yukarı 120 kuruş olduğu görülmektedir. Tereke kayıtlarında ineğin bir cinsi olarak karasığır ineğinin¹⁸⁴ bulunduğu dikkat çekmektedir. Kayıtlarda 6 baş karasığır ineğinin bulunduğu tespit edilmiştir. İneklerinde kullanım alanları öküz ile aynıdır ancak dişi olmalarından dolayı büyükbaş üretimi için kullanılmakta olup ayrıca sütü kullanılarak yağ, peynir, çökelek ve yoğurt üretildiği kayıtlarda geçmektedir. Öküz ve ineğin çiftleşmesi sonucu ortaya çıkan 6 ile 15 aylık dönemde bulunan dişi ve erkeğe verilen isim dana olmuştur. Kayıtlarda 19 baş dananın olduğu tespit edilmiştir. Dişi olup hiç doğum yapmamış ineğe ise düve ismi verilmektedir. Şiran tereke kayıtlarında toplam 6 baş düvenin bulunduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Düve'ye örnek olarak Seydibaba köyünden Kayaoğlu Halil bin Ali'nin¹⁸⁵ 2 baş düvesi olduğu ve değerinin 200 kuruş olduğu kayıtlarda belirtilmiştir.

Şiran tereke kayıtlarında rastlanılan bir diğer büyükbaş hayvan ise camıştır. Camışın genel olarak ifade edilme şekli manda olup halk ağzında kömüş olarak da kaşıma çıkmaktadır. Şiran tereke kayıtlarında Zarabot (Söğütalan) köyünde vefat eden Ahmedoğlu Beşe Hüseyin'in¹⁸⁶ malları arasında kömüşe rastlanmıştır. Kayıtlar ışığında toplam 34 baş camışın bulunduğu görülmektedir. Camış hayvanı büyükbaşlar içerisinde ayrı bir cinstir. Kayıtlarda camışların erkek ve dişi olarak ayrıldığı görülmektedir. Bu hayvanların kullanım alanları öküzün kullanım alanları ile aynıdır. Ancak camışın derisi diğer büyükbaş hayvanlara nazaran daha kalın ve sağlamdır. Kullanım alanı olarak dişi camışların sütünden de faydalandığı görülmektedir.

¹⁸² ŞŞS 8191, 56/97.

¹⁸³ ŞŞS 8191, 67/70.

¹⁸⁴ ŞŞS 8191, 133/61.

¹⁸⁵ ŞŞS 8191, 40/31.

¹⁸⁶ ŞŞS 8191, 68/72.

3.2.2.1.2. Küçükbaş Hayvanlar

Şiran tereke kayıtlarında toplam 532 baş küçükbaş hayvanın bulunduğu tespit edilmiştir. Bu hayvanların koyun, kuzu, keçi ve oğlak oldukları görülmektedir. Kayıtlardan hareketle toplamda 99 baş koyunun tereke sahiplerinin mal varlığı içerisinde yer aldığı bilinmektedir. İncelenen kayıtlara göre bir koyunun ortalama fiyatının 40 kuruş olduğu görülmektedir. Koyun insanların etinden, sütünden, yününden ve derisinden faydalandıkları bir hayvandır. Kayıtlarda yer alan bilgilere göre koyunun çeşidi olarak bir yaşındaki haline verilen isim toklu olmuştur. Kayıtlarda toklu sadece Sinanlı köyünde vefat eden Halilağaoğlu Süleyman bin Halil'in¹⁸⁷ terekesinde 1 adet olarak tespit edilmiştir. Koyunun yavrusuna ise kuzu ismi verilmektedir. Tereke kayıtları içerisinde Çirmiş (Alancık) köyünde vefat eden Serdaroğlu Veli bin Dursun'un¹⁸⁸ terekesinde 2 baş kuzuya tesadüf edilmiştir.

İncelenen tereke kayıtlarına göre bir diğer küçükbaş hayvanın ise keçi olduğu görülmektedir. Tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde toplam 376 baş keçinin bulunduğu tespit edilmiştir. Keçinin de koyun gibi etinden, sütünden, yününden ve derisinden faydalanıldığı bilinmektedir. Keçinin yavrusuna ise oğlak ismi verilmiştir. Kayıtlarda toplam 54 adet oğlağın bulunduğu tespit edilmiştir. Tereke kayıtlarında yer alan Seydibaba köyünde vefat eden Kayaoğlu Halil bin Ali'nin¹⁸⁹ terekesinde 80 baş keçisinin olduğu ve 20 başta oğlağının olduğu görülmektedir. Bu kişinin keçi üzerine bir hayvancılık faaliyeti yaptığı hayvan sayısının fazla olmasından dolayı kanıtların niteliktedir.

3.2.2.1.3. Binek Hayvanlar

Şiran tereke kayıtlarından hareket ile tereke sahiplerinin hayvanları içerisinde toplam 19 baş binek hayvanın bulunduğu görülmektedir. Bu hayvanların at, tay, kısrağ ve merkep olduğu tespit edilmiştir. Şiran tereke kayıtlarında toplam 6 baş at olduğu tespit edilmiştir. At insanların özellikle binek olarak kullandığı ancak bazen de yük taşımak için kullandığı hayvanlardır. Verilen 6 at içerisinde 3 atın kısrağ yani dişi olduğu belirtilmiştir. Erkek at ile kısrağın çiftleşmesi sonucu ortaya çıkan yavru ata ise

¹⁸⁷ ŞSS 8191, 76/121.

¹⁸⁸ ŞSS 8191, 31/50.

¹⁸⁹ ŞSS 8191, 40/31.

tay adı verilmiştir. Tereke kayıtlarına göre Sarıca köyünden Ömer Bey'in¹⁹⁰ bir ata sahip olduğu, İne (Şehit Hakan Mahallesi) köyünden Melekoğlu Hacı Osman Efendi'nin¹⁹¹ ise hem kısrağı hem de tayı olduğu bilgisi tespit edilmiştir.

İncelenen tereke kayıtlarına göre bir diğer binek hayvan ise merkep olduğu görülmektedir. Merkep halk ağzında eşek olarak ifade edilen hayvandır. Bu hayvanlar binek olarak kullanılsa da genel olarak yük taşımak için kullanıldığı su götürmez bir gerçektir. Tereke kayıtlarında toplam 13 baş merkebin olduğu tespit edilmiştir. Merkebe örnek olarak tereke kayıtlarında Mansuran (Kadıçayırı) köyünde vefat eden Delihüseyinoğlu Abdullah'ın¹⁹² 3 baş merkebinin olduğu görülmektedir.

3.2.2.2. Ev Eşyaları

Şiran şer'iyye sicilleri içerisinde bulunan 1886-1893 yılları arasını kapsayan tereke kayıtları içerisinde vefat eden kişilerin menkul mal varlıkları içerisinde bulunan bir diğer mal grubu ev eşyaları olduğu görülmektedir. Ev eşyaları insanların barındıkları evlerin içerisinde bulunan ve hayatlarını kolaylaştırmak için kullandıkları eşyaları oluşturan mal gurubu olduğunu söyleyebiliriz. Ev eşyaları, 237.609 kuruşluk toplam menkul mallar içerisinde 49.300 kuruşluk değer ile taşınabilir malların %20,75'lik bir bölümünü işgal etmektedir. 126 tereke kaydı arasında ev eşyasına sahip 122 kişi bulunmaktadır. Malları içerisinde ev eşyası bulunmayanlar ise sadece 4 kişi¹⁹³ olarak tespit edilmiştir. Tereke sahipleri arasında 3160 kuruş ile en çok değere sahip ev eşyalarının Seydibaba köyünde vefat eden Kayaoğlu Halil bin Ali'nin¹⁹⁴ terekesinde bulunduğu tespit edilmiştir. Tereke kayıtları içerisinde 20 kuruş gibi küçük bir değere sahip ev eşyasının ise Babacan köyünde yaşamakta iken bu mahalde vefat eden İsmailoğlu Hacı Ali¹⁹⁵ isimli kişiye ait olduğu belirlenmiştir. Bu kişinin kaydında sadece 1 adet yorganının bulunduğu görülmektedir. Tereke sahipleri arasında en fazla ev eşyası çeşidi bulunan kişinin 16 farklı eşya ile Karaca köyünde vefat eden Emekli Binbaşı

¹⁹⁰ ŞŞS 8191, 24/29.

¹⁹¹ ŞŞS 8191, 20/14.

¹⁹² ŞŞS 8191, 77/122.

¹⁹³ ŞŞS 8191, 17/133; 23/22; 86/171; 121/12.

¹⁹⁴ ŞŞS 8191, 40/31

¹⁹⁵ ŞŞS 8191, 111/328

Süleyman Efendi¹⁹⁶ olduğu tespit edilmiştir. Şiran’da vefat eden tereke sahiplerinin ev eşyaları kendi içerisinde 6 farklı gruba ayrılmaktadır. Bunlar; yatak odası grubu, oda takımları, yer döşemeleri, temizlik eşyaları, ısınma ve aydınlatma eşyaları ve diğer eşyalardır.

3.2.2.2.1. Yatak Odası Grubu

İncelenen tereke kayıtlarından hareketle ev eşyalarını oluşturan gruplar içerisinde yatak odası grubu yer almaktadır. Yatak odası grubu insanların temel ihtiyaçlarından biri olan uykunun sağlanması için kullanılan eşyalara verilen isimdir. İnsanların uyku ihtiyacını gidermek için kullandıkları eşyaların yatak, döşek, yorgan ve yastık olduğu görülmektedir. Bu sıralanan eşyalar içerisinde en önemli eşyanın yatak olduğu görülmektedir. Tereke kayıtları ışığında tereke sahiplerinin toplamda 197 adet yatağa sahip oldukları tespit edilmiştir. Kayıtlar içerisinde en fazla yatağa sahip kişinin Tepedam köyünden Kanaloğlu Yusuf’un¹⁹⁷ olduğu görülmektedir. Bu kişinin toplamda 5 adet yatağı olduğu tespit edilmiştir. Kayıtlar içerisinde yer alan yatakların ortalama değerinin 100 kuruş olduğu görülmektedir.

Kayıtlarda tereke sahiplerine ait bazı yatakların özellikleri de belirtilmiştir. Bu özelliklerin yatakların iç dolgusunu, eskiliğini veya yeniliğini belirtilmesi olduğu görülmektedir. Örnek olarak 10 adet yatağın yün ile dolu olduğu özellik olarak kayıtlarda belirtilmiştir. Yatakların durumu ile ilgili özellikleri olarak köhne yani eski olduğu, cedit yani yeni olduğu ve müstamel yani kullanılmış olduğunun belirtildiği de görülmektedir. Bir diğer özellik olarak ise kayıtlarda makat yatak tabiri kullanılmıştır. Gersut-ı bâlâ (Yukarı kulaca) köyünden Caniboğlu Hacı Hafız İbrahim Efendi’nin¹⁹⁸ mevcut yatağının makat yatak olduğu yani oturlan bir eşya olan makatın üstüne bir yatak koyulup bu şekilde yerden yüksek bir yatak haline getirildiği belirtilmiştir.

Yatakların kayıtlarda döşek şeklinde tabir edildiği de görülmektedir. Tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde toplam 8 adet döşeginin olduğu tespit edilmiştir.

¹⁹⁶ ŞŞŞ 8191, 140/26

¹⁹⁷ ŞŞŞ 8191, 89/181.

¹⁹⁸ ŞŞŞ 8191, 84/167.

Karaca köyünden Emekli Binbaşı Süleyman Efendi'nin¹⁹⁹ mal varlığı içerisinde 1 adet basmadan döşeğinin bulunduğu kayıtlarda görülmektedir. Süleyman Efendi'nin mal varlığı içerisinde bulunan bu döşeğin özelliği olarak basmadan yapıldığı terekede açık bir şekilde belirtilmiştir.

Tereke kayıtlarında geçen diğer yatak odası grubu eşyası olarak yastık görülmektedir. Yastık insanların uyku ihtiyacını giderirken başlarının rahat etmesi adına baş altına konulan içi dolgulu bir eşyadır. Tereke kayıtları içerisinde toplam 10 adet yastığın bulunduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Terekesi tutulan kişiler ile yastık sayısını kıyaslandığında çok az yastık sayısının bulunması dikkatleri çekmektedir. Bunun nedeni olarak yastıkların insanların özel bir eşyası olmaktan ziyade ev halkının ortak kullandığı bir eşya olduğu için kişinin mal varlığı içerisine dâhil edilmediğini veya kişinin eşinin çeyiz olarak baba evinden getirdiği eşyalar içerisinde yer aldığından kadının eşyası olarak kabul edildiğini de öne sürebiliriz.

Diğer yatak odası grubu içerisinde yer alan eşya ise yorganlardır. Yorgan insanların uyku esnasında üzerlerini tamamen kaplayan içi dolgulu bir eşyadır. Yorganlar kışın uyku sırasında soğuktan korunmak, yazın ise böcek ve haşerelerden korunmak için kullanılan bir eşyadır. Tereke kayıtlarında toplam 7 adet yorganın bulunduğu tespit edilmiştir. Yorganların yastık gibi az olmasının aynı sebepten dolayı olduğu kanısına varmaktayız. Ökseyid (Bilgili) köyünde vefat eden Köralioğlu kerimesi Havva'nın²⁰⁰ mal varlığı içerisinde yastık ve yorganın bulunması bu eşyaların kadınların çeyizinde bulunduğu düşüncesini kanıtlar niteliktedir.

3.2.2.2.2. Oda takımları

İncelenen 1886-1893 yılları arasında tutulan tereke kayıtları ışığında ev eşyalarını oluşturan diğer mal grubu oturma takımları olduğu görülmektedir. Oda takımları sahip oldukları ev içerisinde insanların günlük hayatını geçirdikleri odada bulunan eşyalara verilen isimdir. Kayıtlarda toplam 19 adet oda takımı eşyası bulunduğu görülmektedir. Tereke sahipleri sayısı ile kıyaslandığında oda takımları

¹⁹⁹ ŞSS 8191, 140/26.

²⁰⁰ ŞSS 8191, 138/11.

grubu eşyalarının az olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebini ev halkının ortak olarak kullandığı eşyalar olduğundan dolayı kayıtlara az bir sayıda yansıdığı düşünülmektedir.

Kayıtlarda oda takımı olarak makat, sandalye, şilte, hurç ve sandığa rastlanmıştır. Oda takımları içerisinde makat olarak adlandırılan eşya, insanların oturma odalarında dinlenmek için üzerine oturdukları tahtadan mamul edilen yerden yüksek bir eşyadır. Günümüzde bulunan kanepelerin daha ilkel versiyonu olduğu söylenebilir. Tereke kayıtlarında toplam 3 adet makatın yer aldığı bilgisi tespit edilmiştir. Karaca köyünde vefat eden Hüseyin bin Mehmed²⁰¹ isimli şahsın terekesinde tesadüf edilen makatın boyutunun büyük olduğu kebir ifadesi ile belirtildiği görülmektedir. Üzerine oturmak için kullanılan bir eşya olarak kayıtlarda şilteye rastlanmıştır. Şilte insanların oturma odasında direk yer ile temas etmemek adına üzerine oturdukları içi dolgulu küçük minder olduğu bilinmektedir. Tereke kayıtları içerisinde 1 adet şilteye tesadüf edilmiştir.

Oda takımları içerisinde kabul edilen diğer eşya ise sandalyedir. Sandalyenin Osmanlı evleri içerisine yenileşme hareketleri ile birlikte dâhil olduğunu söylemek doğru olacaktır. Tereke kayıtlarında sadece 4 adet sandalyenin tespit edilmesi Şiran halkı arasında sandalyenin yaygın olmadığını gösterir niteliktedir. Tesadüf edilen sandalyenin hepsinin Emekli Binbaşı İsmail Efendi'ye²⁰² ait olması askeri mesleğe sahip insanların Osmanlı yenileşme hareketlerinden etkilendikleri ve bu etkinin tereke kayıtlarına yansıdığı görülmektedir.

İncelenen tereke kayıtlarında oda takımları içerisinde yer alan bir diğer eşya sandık olarak tespit edilmiştir. Sandık, insanların ev eşyalarının düzenli bir şekilde saklanmasını sağlayan ağaçtan yapılma büyük kutulardır. Tereke sahiplerine ait mal varlıkları içerisinde toplam 10 adet sandığın bulunduğu görülmektedir. Kayıtlarda denk gelinen sandıklar içerisinde 1 sandığın özelliği belirtilerek adi olduğu yani basit bir sandık formunda bulunduğu belirtilmiştir. Bir diğer oda takımı eşyası ise hurç olduğu görülmektedir. Hurç, sandık gibi ağaçtan yapılmayıp çarşaf, yastık, yorgan ve elbise

²⁰¹ ŞŞS 8191, 17/135.

²⁰² ŞŞS 8191, 140/26.

gibi daha yumuşak eşyaları saklamak için kullanılan kumaştan yapılan bir tür kutu olduğu bilinmektedir.

3.2.2.2.3. Yer Döşemeleri

Şiran tereke kayıtlarından hareketle vefat edip kayıtları tutulan kişilerin mal varlıkları içerisinde ev eşyaları grubuna ait yer döşemelerinin olduğu görülmektedir. İncelenen kayıtlarda toplam 117 adet yer döşemesinin bulunduğu tespit edilmiştir. Yer döşemsi olarak adlandırılan eşyaları kilimler, seccadeler, hasırlar, çullar ve halıların oluşturduğu tespit edilmiştir. Yer döşemeleri arasında en fazla kilime rastlanmıştır. Tereke kayıtlarında toplam 101 adet kilimin ölen kişilerin mal varlıkları içerisinde kaydı tutulduğu görülmektedir. Tereke kayıtlarında tespit edilen kilimler, ebatlarına, durumlarına, cinslerine ve renklerine göre ayrılarak tasnif edilmiştir. Ebatlarına göre ayrılan kilim sagir yani küçük olarak kayıtlara geçmiştir. Kayıtlarda Çağıl köyünde vefat eden Kostanineoğlu Neful²⁰³ isimli Gayrimüslim şahsın 2 adet küçük ve kullanılmış kiliminin olduğu görülmektedir. Durumuna göre tasniflenen kilimlerin cedit, köhne ve müsta'mel olarak ayrıldığı tespit edilmiştir. Kayıtlarda 13 adet cedit olarak adlandırılan yeni kilim bulunmaktadır. 11 adet köhne kilim olarak adlandırılan eski kilim bulunmakta ve 5 adet ise müsta'mel yani kullanılmış kilimin bulunduğu görülmektedir. Kilimin bu özelliklerine örnek olarak Zarabot (Söğütalan) köyünde vefat eden Ahmedoğlu Beşe Hüseyin'in²⁰⁴ mal varlığı içerisinde 1 adet yeni kilimi, 2 adet ise eski kiliminin olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen tereke kayıtlarında kilimlerin cinslerine göre tasnif edildiği de görülmektedir. Tasnif edilen bu kilimlerin daha kalın ve sağlam bir kumaş olarak pelastan yapıldığı belirtilmiştir. Pelas kumaşın aba ve çul gibi kaba ve eski bir formda olduğu bilinmektedir²⁰⁵. Tereke kayıtlarında Kalur (Çakırkaya) köyünde vefat eden Nuhoğlu Ali bin Ahmed'in²⁰⁶ 1 adet 120 kuruşluk pelas kiliminin olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer kilim tasnifi ise renklerine göre olmuştur. Tereke kayıtlarında vefat

²⁰³ ŞŞS 8191, 79/137.

²⁰⁴ ŞŞS 8191, 68/72.

²⁰⁵ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yayınları, İstanbul, s.357.

²⁰⁶ ŞŞS 8191, 53/87.

edenlerin mal varlıkları içerisinde bulunan 2 adet alaca renkli²⁰⁷ ve 1 adet kara renkli²⁰⁸ kilimlerin olduğu görülmektedir.

İncelenen tereke kayıtları içerisinde yer döşemsi olarak çulların bulunduğu göze çarpmaktadır. Çul, kilimlerden daha ince bir forma sahip insanların yer ile temasını kesen bir yer döşemesi çeşididir. Kayıtlarda toplam 5 adet çul bulunmaktadır. Bu çulların özelliği olarak kara çul ve pelas çul olarak mal varlıkları içerisinde bulundu tespit edilmiştir. Mal varlıkları içerisinde çulu bulunan tereke sahibine örnek olarak, Korzaf (Yeşilbük) köyünde vefat eden Güllü bint-i Hüseyin'in²⁰⁹ 1 adet 120 kuruş değerinde kara çulu bulunduğu tespit edilmiştir.

İncelenen kayıtlarda yer alan diğer yer döşemeleri ise hasır olduğu görülmektedir. Hasır, genellikle hasırotu veya rafya ismi verilen bitkiler kullanılarak elde edilen yer döşemesi çeşididir. Tüm kayıtlara bakıldığında 4 adet hasır isimli yer döşemesinin bulunduğu ve bunların hepsinin Karaca köyünde vefat eden Hüseyin'e²¹⁰ ait olduğu görülmektedir.

Tereke kayıtlarında bir başka yer döşemesi olarak halı geçmektedir ancak halı sadece Uluşiran (Erenkaya) köyünde vefat eden Nuhoğlu Ahmed Efendi'ye²¹¹ ait 1 adet yan halısının bulunduğu tespit edilmiştir. Halı cinsinden yapılan ancak daha küçük bir ebatla bulunan seccadelerin tereke kayıtları içerisinde yer aldığı görülmektedir. Seccade insanların ibadetlerini yapmak için kullandıkları yer döşemesi olduğu bilinmektedir. Seccadenin diğer bir kullanım şeklinin ise küçük halı parçası olduğu ifade edilmektedir. Şiran tereke kayıtlarında toplam 9 adet seccadenin bulunduğu tespit edilmiştir. Bulunan seccadelerin 6 tanesi Norşun (Akbulak) köyünde vefat eden Paytonoğlu Süleyman'ın²¹² mal varlığı içerisinde yer aldığı görülmektedir.

²⁰⁷ ŞŞS 8191, 53/85; 18/2.

²⁰⁸ ŞŞS 8191, 63/18.

²⁰⁹ ŞŞS 8191, 55/95

²¹⁰ ŞŞS 8191, 17/135.

²¹¹ ŞŞS 8191, 56/97.

²¹² ŞŞS 8191, 127/28.

3.2.2.2.4. Isınma ve Aydınlatma Eşyaları

İncelenen Şiran tereke kayıtları ışığında vefat edenlerin mal varlıkları içerisinde ısınmak için kullanılan sobaların olduğu görülmektedir. Kayıtlarda toplam 3 adet sobanın kayıt altına alındığı tespit edilmiştir. Bir ısınma eşyası olan sobanın kullanılması içine gereken soba leğeni²¹³ ve soba kazanı²¹⁴ da ayrı olarak tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde yer almıştır. Sobası bulunan tereke sahibine İne (Şehit Hakan Mahallesi) köyünde vefat eden Ömer Ağa'nın oğlu Hurşid Ağa²¹⁵ örnek olarak gösterilebilir.

Tereke kayıtlarında ev eşyaları içerisinde aydınlatma amacı ile kullanılan eşyaların yer aldığı bilgisine ulaşılmıştır. Şiran tereke sahiplerinin mal varlıkları arasında toplam 6 adet aydınlatma eşyasının bulunduğu tespit edilmiştir. Bunlar, lamba, şamdan ve şamdan ayağıdır. Kayıtlarda 2 adet lambanın bulunduğu görülmüştür. Bu lambalar asma lamba ve huni lamba oldukları kayıt edilerek cinsi ve özelliği hakkında bilgi verilmiştir. Lambalar Emekli Binbaşı İsmail Efendi'nin²¹⁶ tereke kaydında yer aldığı tespit edilmiştir.

Tereke kayıtlarında yer alan bir diğer aydınlatma eşyası ise şamdan olduğu görülmektedir. Şamdan, mumun ayakta kalabilmesi ve ev dekorasyonun da göze hitap etmesi amacıyla demirden yapılan bir eşyadır. Ev eşyaları içerisinde toplam 3 adet şamdanın bulunduğu ek olarak da 1 adet şamdan ayağının olduğu tespit edilmiştir. Şamdana sahip olan tereke sahibine örnek olarak Gersut-1 zir (Bahçeli) köyünde vefat eden eski vergi kâtibi Salih Efendi²¹⁷ verilmiştir.

3.2.2.2.5. Temizlik Eşyaları

Şiran şer'iyye sicilleri içerisinde 1886-1893 yılları arasında bulunan tereke kayıtlarına göre ev eşyaları içerisinde temizlik eşyaları da yer almaktadır. İncelenen kayıtlarda toplam 81 adet temizlik eşyasına tesadüf edilmiştir. Kayıtlarda yer alan temizlik eşyaları ibrikler, leğenler ve güğümlerdir. Tereke sahiplerinin mal varlıkları

²¹³ ŞŞS 8191, 55/94.

²¹⁴ ŞŞS 8191, 38/25.

²¹⁵ ŞŞS 8191, 129/42.

²¹⁶ ŞŞS 8191, 140/26.

²¹⁷ ŞŞS 8191, 119/4.

içerisinde toplam 63 adet ibrik takımına denk gelinmiştir. İbrik takımı, içerisine su konulan gövdesine eklenmiş ince bir boru vasıtası ile suyu dökmeye yarayan eşya olup, altında suyun akıtıldığı leğenden oluşmaktadır. Kayıtlarda ibrik takımına sahip olarak Sadık köyünde vefat eden Söndekoğlu Mahmud²¹⁸ örnek gösterilebilir.

Tereke kayıtlarında yer alan bir diğer temizlik eşyası ise leğenlerdir. Leğen, temizlik eşyası olarak bulaşık ve çamaşır yıkamakta kullanıldığı bilinmektedir. Tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde toplam 14 adet leğenin bulunduğu tespit edilmiştir. Yer alan bu leğenlerden 2 tanesinin nühas yani bakır olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Mal varlıkları içerisinde Çanakçı köyünde vefat eden Kapıcı Molla Yusuf'un²¹⁹ 1 adet leğeni olduğu örnek olarak gösterilebilir.

İncelenen kayıtlarda tespit edilen diğer temizlik eşyası ise güğümdür. Güğüm, sobanın veya ateşin üzerinde suyun ısıtılması için kullanılan bir eşyadır. Güğümün kullanım alanları ise çamaşır yıkama, bulaşık yıkama ve kişinin banyo ihtiyacını gidermesi şeklinde kullanıldığı bilinmektedir. Kayıtlarda yer alan 4 güğümden birinin eski olduğu belirtilmiştir.

3.2.2.2.6. Diğer Ev Eşyaları

İncelenen tereke kayıtları ışığında ev eşyaları grubu içerisinde yukarıda verilen eşyalardan farklı olarak pelas, çuha, yün, ev hırdavatları ve ev eşyası olarak kullanılan bakırlar yer almaktadır. Tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde bulunan diğer ev eşyaları olarak adlandırdığımız grupta ilk olarak kumaşlar dikkat çekmektedir. Bu kumaşlar pelas, çuha ve yün olarak belirtilmiştir. Kayıtlarda toplam 39 parça pelas bulunmaktadır. Bu pelaslar eski ve yeni olarak ayrı bir şekilde yazılmıştır. Buna örnek olarak Norşun (Akbulak) köyünde vefat eden Emirhüseyinoğlu Osman Ağa'nın²²⁰ mal varlığı içerisinde bir parça eski pelasının bulunduğu verilebilir. Bir diğer kumaş çeşidi olarak çuha²²¹ ve bulunduğu tereke kayıtlarında belirtilmiştir. Şiran yaygın olarak hayvancılık yapılmakta olduğu hayvan sayıların da aşikâr bir şekilde görülmektedir. Hayvanlardan elde edilen yün, öküz derisi ve koyun derisinin varlığı da vefat eden

²¹⁸ ŞŞS 8191, 31/53.

²¹⁹ ŞŞS 8191, 59/10.

²²⁰ ŞŞS 8191, 85/170.

²²¹ ŞŞS 8191, 36/20.

kişilerin tereke kayıtlarında yer almaktadır. Kayıtlarda toplam 11 adet koyun derisi, 1 adette öküz derisi bulunmaktadır. Sarıca köyünde vefat eden Ömer Bey'in²²² tereke kaydında 4 adet davar derisi bulunduğu tespit edilmiştir. Çivrişon (Konaklı) köyünde vefat eden Eyüboğlu Mevlüd'ün²²³ terekesinde ise bir adet öküz derisinin bulunduğu belirtilmiştir.

İncelenen tereke kayıtlarına göre diğer ev eşyaları olarak ev hırdavatları yer almaktadır. Kayıtlarda hırdavat-ı menzil şeklinde yazılan bu eşyalar ev içerisinde tek başına fazla bir değere sahip olmadıkları için toplu olarak bu isim ile kayda geçirilmiştir. Bu eşyaların incelenen tüm terekeler içerisinde toplam değeri 9.780 kuruş olarak belirlenmiştir.

3.2.2.3. Mutfak Eşyaları

Şiran şer'iyye sicilleri içerisinde yer alan tereke kayıtlarında vefat eden kişilerin mal varlıkları içerisinde menkul malları oluşturan bir diğer grup mutfak eşyaları olduğu görülmektedir. İncelenen kayıtlar ışığında tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde bulunan mutfak eşyaları 17.004 kuruşluk bir değere sahiptir. Menkul mallar arasında yüzdelik olarak hesaplandığında ise %7.16'lık bir bölümü kapsamaktadır. Vefat eden 126 tereke sahibi içerisinde 111 kişinin mutfak eşyalarının bulunduğu ancak 15 kişinin mal varlığı içerisinde mutfak eşyalarının olmadığı tespit edilmiştir. Tereke sahipleri arasında en fazla mutfak eşya değerine sahip kişinin 1130 kuruş ile Seydibaba köyünden Kayaoğlu Halil²²⁴ olduğu dikkat çekmektedir. En az mutfak eşyası değerine sahip kişi ise 10 kuruşluk bir para ile Gersut-ı zir (Bahçeli) köyünden Gazanferoğlu İsmail²²⁵ olduğu tespit edilmiştir.

Mutfak eşyaları arasında yemek pişirmeden önce hazırlık için kullanılan bazı eşyalar kayıtlarda belirtilmiştir. Yemek yapmak için malzemelerin hazırlanmasında kevgir ve süzgecin olduğu tereke kayıtlarında belirtilmiştir. Kevgir, uzun saplı delikli kepçe olarak bilinmektedir. Şiran tereke kayıtlarında 10 adet kevgirin bulunduğu görülmektedir. Diğer mutfak eşyası ise süzgeçtir. Süzgeç, haşlanan gıda maddelerinin

²²² ŞŞS 8191, 24/29.

²²³ ŞŞS 8191, 95/223.

²²⁴ ŞŞS 8191, 40/31.

²²⁵ ŞŞS 8191, 120/10.

suyunu süzmek amacıyla kullanılan delikli kap olarak ifade edilmektedir. İncelenen tereke kayıtlarında toplam 10 adet süzgeç bulunduğu tespit edilmiştir.

Mutfak eşyaları arasında yemek pişirmek için sahan, kuşhane, tava, kazan, tencere ve sac takımı kullanılmıştır. Tereke kayıtları ışığında ölen kişilerin malları içerisinde toplam 304 adet sahanın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sahanların kulplu sahan, kapaklı sahan, adi sahan ve bakır sahan olarak özellikleri belirtilmiştir. Tereke sahipleri arasında 20 adet ile en fazla sahana sahip kişinin İne (Şehit Hakan Mahallesi) köyünden Haliloğlu Sadık olduğu görülmektedir. Bir diğer yemek pişirme eşyası olarak kuşhane bulunmaktadır. Kuşhane derinliği fazla olmayan küçük yayvan bir tenceredir²²⁶. Tereke kayıtları içerisinde toplam 21 adet kuşhaneye denk gelinmiştir.

Yemek pişirmek için kullanılan diğer eşya ise tavadır. İncelenen tereke kayıtlarında toplam 105 adet tava yer almaktadır. Bu tavaların büyük tava, küçük tava, bakır tava, yağ tavası ve yumurta tavası şeklinde özellikleri belirtilmiştir. Kayıtlarda yer alan bir diğer pişirme eşyası kazandır. Kazan, yemek pişirmek için kullanılan derin kulplu kaptır. Kayıtlarda toplam 154 adet kazan olduğu görülmektedir. Söz konusu kazanların büyük kazan, orta kazan, küçük kazan, el kazanı, çorba kazanı, kapaklı çorba kazanı, küçük çorba kazanı ve bakır kazan olarak tereke kayıtlarında özellikleri ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Kayıtlar içerisinde bir diğer pişirme işlemi için kullanılan mutfak eşyası tenceredir. Tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde toplam 15 adet tencere bulunmaktadır. Bu tencerelerin lenger tencere ve kapaklı tencere olarak 2 özelliği kayıtlarda belirtilmiştir. Mutfak eşyaları arasında pişirme işlevi gören son eşya sac takımlarıdır. Tereke kayıtları içerisinde toplam 88 adet sac takımına rastlanmıştır. Sac takımlarını sac, sacayağı ve sac bacağının oluşturduğu bilgisi tereke kayıtlarında açıkça ifade edilmiştir.

Şiran tereke kayıtları ışığında tereke sahiplerinin mal varlıkları arasında mutfak eşyaları içerisinde pişirilen yemeğin servis edilmesi ve muhafaza edilmesi için kullanılan eşyalar bulunmaktadır. Yemeğin servisi için tas, sini, tepsi, lenger, kepçe, aş takımı, üsküre ve tabağın kullanıldığı bilinmektedir. Tereke sahiplerinin malları

²²⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 329.

arasında toplam 42 adet tas bulunduğu görülmektedir. Tutulan terekede tasların su tası, saplı, tas, çorba tası, kapaklı çorba tası, küçük tas ve bakır tas gibi özellikleri verilmiştir. Servis için kullanılan diğer mutfak eşyası sinidir. Sini, üzerinde yemek yenilen bakırdan veya pirinçten yapılan büyük tepsidir. Tereke kayıtları içerisinde 14 adet sini olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Siniler için kayıtlarda küçük sini ve bakır sini olarak 2 özelliği belirtilmiştir. Serviste kullanılan diğer eşya tepsidir. Pişirilen yemeklerin üzerine konulup masaya taşınmasında kullanılmaktadır. Kayıtlarda 4 adet tepsinin olduğu görülmektedir. Tereke kayıtlarına göre Karaca köyünde vefat eden Emekli Binbaşı İsmail Efendi'nin²²⁷ 2 adet çakıdan özellikli tepsisi olduğu dikkat çekmektedir.

Servis için kullanılan diğer mutfak eşyası lengerdir. Lengerin tereke kayıtlarında kullanılan bir diğer isminin üsküre olduğu görülmektedir. Lenger, topraktan yapılan tas veya çanak olduğu bilinmektedir²²⁸. Kayıtlarda 18 adet lenger olduğu tespit edilmiştir. Diğer mutfak eşyası kepçedir. Kepçe, özellikle çorbaların taslara konulmasına yarayan içi derin bir şekilde oyuk bir eşya olduğu bilinmektedir. Kayıtlarda toplam 2 adet kepçenin bulunduğu göze çarpmaktadır. Servis için kullanılan bir başka eşya ise üsküre olduğu görülmektedir. Mutfak eşyaları içerisinde serviste kullanılan bir diğer eşya tabaktır. Tabak, yapılan yemeklerin kişilere paylaştırılıp şahsi olarak üzerinden yedikleri yayvan kaptır. Tereke kayıtları içerisinde toplam 73 adet tabağın olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Kayıtlarda tabakların büyük tabak, kapaklı tabak, güveç tabak ve tabla tabak gibi özelliklerine yer verilmiştir. Genel olarak mutfakta yemek hazırlığı ve tüketim ihtiyacını karşılamak için birçok eşyaya topluca aş takımı denildiği kayıtlarda görülmektedir.

Tereke sahiplerinin mutfak eşyaları içerisinde gıdaların veya pişirilen yemeklerin muhafazası için kullanılan kaplar bulunmaktadır. Tereke kayıtlarında geçen bu kapların bakraç, küp, badye, debbe, kapak ve ağızlık olduğu belirtilmiştir. Kayıtlarda geçen ilk kabımız bakraç olduğu görülmektedir. Bakraç genellikle bakırdan yapılan küçük kovadır. İncelenen tereke kayıtlarında toplam 13 adet bakracın yer aldığı görülmektedir. Gıda maddelerine saklamak ve muhafaza etmek için kullanılan diğer eşya küplerdir. Küp genellikle sıvı gıdaların konulduğu baş tarafı ve dip tarafı dar karnı

²²⁷ ŞSS 8191, 140/26.

²²⁸ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma yayınları, İstanbul 2011, s. 308.

geniş toprak kaptır. Tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde 3 adet küpe tesadüf edilmiştir. Diğer muhafaza kabının badye olduğu dikkat çekmektedir. Badye ağzı genişçe büyük bir kap olarak ifade edilmektedir²²⁹. Tereke kayıtlarında toplam 3 adet badye tespit edilmiştir. Kayıtlarda rastlanılan son muhafaza kabının ise debbe olduğu görülmektedir. Debbe bakırdan yapılmış içerisine su ve yağ gibi sıvıların konulduğu güğüm olarak bilinmektedir²³⁰. Tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde 3 adet debbenin bulunduğu tespit edilmiştir. Kayıtlar içerisinde gıdaları korumak için kullanılan kapların üstünü örtmek için kapakların bulunduğu, dar ağızları olan örnek olarak debbe gibi kapların ağzını kapatmak için kullanılan ağızlıkların yer aldığı görülmüştür.

Şiran kazasında vefat eden kişilerin tereke kayıtlarında yer alan mutfak eşyalarını oluşturan bir diğer mal grubu içecek takımlarıdır. İncelenen kayıtlar ışığında içecek takımları içerisinde kahve takımı, çay takımı ve şerbet takımı bulunmaktadır. Kayıtlarda rastlanılan toplam kahve takımı 4 adet olarak görülmektedir. Kahve takımının yanı sıra ayrı olarak kahve değirmeni, kahve ibriği ve fincanın bulunduğu tespit edilmiştir. İçecek grubu içerisinde kabul edilen diğer mutfak eşyasının çay takımı olduğu görülmektedir. Tereke kayıtları içerisinde toplam 2 adet çay takımı bulunmaktadır. İncelenen kayıtlar ışığında çay takımından ayrı bir adet çaydanlık ve bir adet özel bir marka olarak düşünülen fokfus çaydanlığın²³¹ yer aldığı görülmektedir. İçecek grubunda yer alan son mutfak eşyasının ise şerbet takımı olduğu tespit edilmiştir. Tereke kayıtlarından hareket ile 5 adet şerbet takımı olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Şerbet takımı içerisinde şerbetin hazırlanıp konulduğu bir sürahi, küçük bardaklar ve sunumun yapılması için kullanılan şerbet takımı tepsisi bulunmaktadır.

Şiran tereke kayıtları içerisinde evaniye-i nühasiye kisvesi altında pahada tek başına bir değere sahip olmayan çatal, bıçak, kaşık ve bardak gibi mutfak eşyaları

²²⁹ Şule Sema Alkoç, *Osmanlı Dönemi Ev Eşyalarının Şer'îye Sicillerine Göre Sosyal ve İktisadi Açından Değerlendirilmesi: Tokat Örneği(1811-1850)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2015, s. 178.

²³⁰ Muazzez Gündüz, *Tereke Kayıtlarına Göre Bursa Şehrinde Ekonomik Ve Sosyal Hayat (1703-1710)*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2019, s. 103.

²³¹ ŞSS 8191, 140/26.

tartılıp kıyye bazında kayıt edilmiştir. Evani her türlü kap kakak ve mutfak eşyaları için kullanılan genel bir ifade edilme şeklidir²³². Tereke sahiplerinin toplam 93 kıyye ağırlığında 1570 kuruş değerinde evaniye-i nühasiye adı altında parça mutfak eşya ve gereçleri bulunduğu tespit edilmiştir.

3.2.2.4. Alet ve Edevat

Şiran şer'iyye sicilleri içerisinde 1886-1905 yılları arasını kapsayan tereke kayıtlarında yer alan menkul mallar arasında bulunan bir diğer eşya grubu alet ve edevat olduğu görülmektedir. Tereke sahiplerinin kayıtlarında toplam 15.554 kuruş değerinde alet ve edevatın olduğu tespit edilmiştir. Taşınabilir mallar içerisinde %6,55'lik bir bölümü alet ve edevat oluşturmaktadır. Tereke kayıtları tutulan 126 kişinin mal varlıklarında 108 kişinin alet ve edevata sahip olduğu, 18 kişinin ise tereke kayıtlarında alet ve edevat grubu eşyanın yer almadığı tespit edilmiştir. Vefat edenlerin tereke kayıtları ışığında 760 kuruş ile en fazla alet ve edevat değerine sahip kaydın Seydibaba köyünde vefat eden Kayaoğlu Halil'in olduğu görülmektedir²³³. En az alet ve edevat değerine sahip tereke kaydının ise 10 kuruşluk bir değer ile Miyadun(Arıtaş) köyünde vefat eden İncealioğlu Mehmed'e ait olduğu tespit edilmiştir²³⁴.

İncelenen tereke kayıtlarına göre kişilerin mal varlıkları arasında bulunan alet ve edevat grubu eşyaları Tablo 3.2'de ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 3.2: Tereke Sahiplerinin Malları İçerisinde Alet ve Edevat Grubu Eşyaları

Alet ve Edevat	Miktarı
Çift takımı	63
Araba ve takımı	52
Kayış	23
Zincir	29
Urgan	17
Saban demiri	2

²³² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 569.

²³³ ŞŞS 8191, 40/31.

²³⁴ ŞŞS 8191, 19/11.

Hızma	1
Bal peteği	6
At takımı	4
Kemer	2
Nacak	2
Balta	67
Kazma	48
Orak	7
Keser	4
Çuval	190
Heybe	3
Cecim	4
Kalın boyunduruk	1
Çadır	2
Yün tarağı	1
Yün iğ	1
Testere	1
Rende	1
Küştere	1
Kerendi	3

Tereke kayıtları içerisinde yer alan tüm alet ve edevat grubu eşyalar yukarıdaki Tabloda verilmiştir. Mal varlıkları içerisinde bulunan çift takımları Şiran kazasında yaşayan insanların çiftçilik yaptıklarının bir göstergesidir. Kayıtlarda yer alan arabalar hayvanların çektiği, üretilen malzemelerin taşınması için kullanılan bir eşyadır. Araba takımları içerisinde hayvanların arabaya koşulması için boyunduruk, zincir, urgan ve kayışların yer aldığı bilinmektedir. Alet ve edevat grubu eşyaların içerisinde çiftçilik için kullanılan bir diğer eşya ise saban demiridir. Kayıtlarda iki adet saban demiri bulunmaktadır. Tarımsal faaliyet ile geçimini sağlayan bir toplumda saban demirinin kayıtlara bu kadar az yansımalarının nedeni toplu olarak çift takımının içerisinde yer aldığından dolayı olduğu söylenebilir.

Çiftçilik için önemli bir diğer eşya çuvallar olduğu görülmektedir. Tereke kayıtları içerisinde toplam 190 adet çuvala denk gelinmiştir. Kayıtlarda yazılan bu çuvalların özellikleri kebir çuval, cedit çuval, köhne çuval, harar ve küçük harar olarak belirtilmiştir. Çuvallar üretilen malzemelerin içerisine konulan, farklı ebatlarda yün veya farklı bir maddeden üretilen kalın torbalardır. Tarım faaliyeti ile uğraşan insanların ürettikleri ürünleri taşımak ve muhafaza etmek için kullandıkları bir eşya olarak bilinmektedir. Torba olarak kullanılan bir diğer eşya heybedir. Kayıtlarda heybenin özelliği olarak Türk heybesi dikkat çekmektedir²³⁵.

Kayıtlarda geçen diğer alet ve edevat grubunun tarım, ev ve bahçe işleri için kullanılan aletler olduğu görülmektedir. Bu aletlerin balta, kazma, orak, keser, nacak, testere, küstere, rende ve kerendi olduğu kayıtlarda tespit edilmiştir. Adı geçen bu aletlerin kayıtlar içerisinde toplam 132 adet olduğu dikkat çekmektedir. Bu aletler içerisinde en fazla 67 adet olarak baltanın bulunduğu, ardından 48 adet olarak kazmanın yer aldığı tespit edilmiştir. Kerendi olarak kayıta üç adet olduğu belirtilen eşyanın bostanlarda kullanılan tırpanlar olduğu bilinmektedir²³⁶.

Tereke kayıtları ışığında alet ve edevat grubunda yer alan diğer malların at takımları olduğu dikkat çekmektedir. Tereke sahiplerinin mal varlıklarında toplam 4 adet at takımı bulunduğu tespit edilmiştir. Kayıtlarda eğer takımı ve eğer ile ka'm olarak da ifade edildiği görülmektedir. Bir diğer alet ise hızma olduğu görülmektedir²³⁷. Hızma büyükbaş hayvanların burnuna takılan demir halka olduğu bilinmektedir. Bu mal grupları içerisinde geçen diğer eşyaların petek, kemer, cecim, yün tarağı, yün iği ve çadır olduğu görülmektedir.

3.2.2.5. Tarımsal Ürünler

Şiran şer'iyye sicilleri içerisinde yer alan 1886-1893 yılları arasında tutulan tereke kayıtlarından hareket ile tereke sahiplerinin menkul mal varlıkları dâhilinde toplam 67.022 kuruş değerinde tarımsal ürünün bulunduğu tespit edilmiştir. Kayıtlarda yer alan tarımsal ürünler menkul malların %28.20'lik bir alanını kapsamaktadır.

²³⁵ ŞSS 8191, 45/60.

²³⁶ ŞSS 8191, 31/50.

²³⁷ ŞSS 8191, 17/135.

Tarımsal ürünlerin tereke sahiplerinin kayıtlarında en fazla alanı kapsaması Şiran kazasında yaşayan insanların tarım ile geçimlerini sağladıklarını kanıtlar niteliktedir. Tereke kayıtlarında yer alan 126 kişi arasından mal varlıkları içerisinde tarımsal ürün bulunan kişi sayısı 113 olup, malları arasında tarımsal ürün bulunmayan 13 kişinin yer aldığı görülmektedir. Vefat eden tereke sahipleri arasında en fazla tarımsal ürün 8.660 kuruşluk bir değer ile Çirmiş (Alancık) köyünde vefat eden Serdaroğlu Veli bin Dursun olduğu görülmektedir²³⁸. En az tarımsal ürüne sahip tereke sahibi ise 30 kuruşluk tarımsal ürün varlığıyla Miyadun (Arıtaş) köyünde vefat eden İncealioğlu Mehmed bin Ali'ye ait olduğu tespit edilmiştir²³⁹. Tereke sahiplerinin menkul mal varlıkları arasında bulunan tarımsal ürünlerin hinta, şair, aşlık, dakik, bulgur, yarma, küşne, lazot, darı, giyah, saman, arpa, tohum ve fiğ olduğu tespit edilmiştir. Hububatlarda ölçü birimi kod olarak kullanıldığı görülmektedir.

Tereke kayıtlarında tarımsal ürün olarak en fazla hintanın yer aldığı görülmektedir. Hintanın günümüz ismi buğday olarak bilinmektedir. İnsanların temel ihtiyacı olan ekmeğin yapılmasında kullanılan unun ham maddesi olduğu söylenebilir. Şiran'da hintanın fazla olması iklim ve toprağın bu hububatı üretmeye elverişli olduğunu göstermektedir. Tereke kayıtlarında hintanın işlem görmüş hallerinin yer aldığı görülmektedir. Bunlar yarma, aşlık, dakik ve bulgur olduğu göze çarpmaktadır.

Tarımsal ürünler içerisinde hintadan sonra en fazla şair yani arpanın bulunduğu tespit edilmiştir. Kayıtlarda yer alan şair, giyah ve samanın hayvan yemi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Şiran'da hayvancılığın ve tarım faaliyetlerinin aynı doğrultuda ilerlemesi kayıtlarda yer alan tarımsal ürünlere de yansımaktadır. Kayıtlarda yer alan diğer bir hububat maddesinin ise tohum olduğu dikkat çekmektedir. Tereke sahiplerinin mal varlıklarında hinta ve şair tohumunun bulunduğu görülmektedir. Tohum üretilen hububatın içerisinde bir sonraki ekim zamanında kullanılmak için ayrılan tarımsal ürün olduğu söylenebilir.

Tarımsal ürünler içerisinde yer alan diğer bir hububatın lazot olduğu görülmektedir. Lazot Karadeniz bölgesinde yetişen mısır yerel halk tarafından verilen

²³⁸ ŞŞS 8191, 31/50.

²³⁹ ŞŞS 8191, 19/11.

isim olduğu bilinmektedir. Mısırın tanelerinin ayrılıp kurutulması sonucu tereke kayıtlarında yer alan darının el edildiği bilinmektedir. Kayıtlarda rastlanılan diğer bir ürün ise fiktir. Fik akburçağa yerilen isim olarak görülmektedir. Genellikle fiğin hayvan yemi olarak kullanıldığı görülmektedir. Tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde yer alan son ürün ise küşnedir. Küşnenin günümüz ismi karaburçak olarak bilinmektedir. Bu üründe genellikle hayvanların beslenmesi için kullanılan bir tahıl olduğu görülmektedir.

Tereke kayıtlarında rastlanılan tek gıda maddesi hayvanların sütünden elde edilen yağ olduğu tespit edilmiştir. Kayıtlarda rugan olarak geçmesi dikkat çekmektedir. Tereke sahiplerinin mal varlıkları içerisinde toplam 76 kıyye ruganın bulunduğu tespit edilmiştir.

3.2.2.6. Kişisel Eşyalar

Şiran tereke kayıtlarından hareket ile tereke sahiplerinin mal varlıklarında kişisel eşyaların yer aldığı görülmektedir. Tereke kayıtlarında vefat eden kişilerin toplam 16.894 kuruş değerinde kişisel eşyaya sahip oldukları tespit edilmiştir. Taşınabilir mallar içerisinde kişisel eşyalar %7,11'lik bir bölümü kapsamaktadır. Tereke kayıtlarında en fazla kişisel eşya değeri 4750 kuruş ile Gersut-ı bâlâ (Yukarı kulaca) köyünde ikâmet ederken vefat eden Caniboğlu Hacı Hafız İbrahim Efendi isimli şahsa ait olduğu görülmektedir²⁴⁰. En az kişisel eşya değerine sahip kişinin ise 10 kuruş ile Karaca köyünden Hüseyin bin Mehmed olduğu tespit edilmiştir²⁴¹. Şiran tereke kayıtları içerisinde yer alan kişisel eşyaları silahlar, kitaplar, saatler, giyecekler, sigara takımları, ziynetler, kadınlara ait nakit mehirler ve nakit para oluşturmaktadır.

Kişisel eşyalar içerisinde yer alan mal grupları arasında silahların olduğu görülmektedir. Kayıtlarda 5 farklı silah çeşidinin bulunduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu silah çeşitlerinin tabanca, ezvalı tabanca, tüfenk, kılıç ve Laz bıçağı olduğu tespit edilmiştir. Tereke sahiplerinden Uluşiran (Erenkaya) köyünde vefat eden Nuhoğlu

²⁴⁰ ŞŞS 8191, 84/167.

²⁴¹ ŞŞS 8191, 17/135.

Ahmed Efendi'nin bir tüfeğinin ve bir tabancasının mal varlığı içerisinde yer aldığı görülmektedir²⁴².

Tereke sahiplerinin kayıtlarında yer alan diğer mal grubu kitaplardır. Kayıtlarda toplam 8 adet kitap bulunmaktadır. Bu kitapların yazma ve matbu Kurân-ı Kerim, Molla Câmi, Dela'il-i hayrat, Muharrem ve Dâmad olduğu tespit edilmiştir. Tereke kayıtlarında 5 adet ile en fazla kitaba sahip kişinin Telme köyünden Hacı Süleyman Efendi olduğu dikkat çekmektedir²⁴³. Şiran kazasının kırsal kesim olması ve yakınlarında medreseler gibi eğitim yerlerinin bulunmamasından dolayı tereke kayıtları içerisinde kitapların cüzi bir miktarda olduğu kanısına varılmaktadır.

Tereke sahiplerinin mal varlıkların içerisinde diğer kişisel eşya grubunun saatler olduğu görülmektedir. Kayıtlarda belirtilen toplam 5 adet saat bulunmaktadır. Bu saatlerin ikisi sadece saat olarak belirtilmiştir. Diğer üçü ise adi saat, pürpül saat ve oturf saat olarak adlandırılmıştır. Oturf olarak adlandırılan saat Karaca köyünde vefat eden Emekli Binbaşı İsmail Efendi'ye ait olup ithal bir saat markası olduğu düşünülmektedir²⁴⁴. Kişisel eşyalar içerisinde sigara takımlarının yer aldığı görülmektedir. Kayıtlarda toplam 4 adet sigara takımının bulunduğu tespit edilmiştir. Sigara takımları içerisinde ucuna sigaranın takıldığı kehribardan yapılma bir çubuğun yer aldığı görülmektedir.

Tereke sahiplerinin malları içerisinde giyeceklerin yer aldığı görülmektedir. Vefat eden tereke sahiplerinin kayıtlarında toplam 35 adet giyecek tespit edilmiştir. Belirtilen bu giyeceklerin kıl aba, kezi aba, miltan, şalvar, cepken, sako, müstamel sako, müstamel kürk, müstamel ceket ve pantolon, kezi entari, köhne entari, köhne kundura, basma elbise, fanila, don ve gömlek olduğu belirtilmiştir. Tereke sahiplerinin aksesuar olarak kullandıkları eşyaların bulunduğu görülmektedir. Bunlar sarı Tunus yelesi, acem şalı ve kuşak olarak tespit edilmiştir.

²⁴² ŞSS 8191, 56/97.

²⁴³ ŞSS 8191, 45/58.

²⁴⁴ ŞSS 8191, 140/26.

Tereke sahiplerine ait kayıtlarda kişisel eşyaların içerisinde kadınlara ait ziynetlerin ve mehirlerin bulunduğu dikkat çekmektedir. Ziynet çeşitlerinin gerdanlık baş tacı ve gümüş taç olduğu görülmektedir. Adı geçen gerdanlık ve baş tacı Öksevid (Bilgili) köyünde vefat eden Köralioğlu kerimesi Havva bint-i Ömer'e ait olduğu tespit edilmiştir²⁴⁵. Diğer ziynet eşyası ise Korzaf (Yeşilbük) köyünde vefat eden Hüseyin'in kızı Güllü'nün terekasında yer almaktadır²⁴⁶. Kayıtlar arasında kadın terekeleri içerisinde mehirlerinin yer aldığı belirtilen 3 kişi bulunmaktadır. Kayıtlarda denk gelinen ilk kişi 300 kuruş mehri bulunan Haliloğlu Ahmed'in kızı Vahide olduğu belirtilmiştir²⁴⁷. İkinci kişi olarak 400 kuruşluk mehri ile Köralioğlu Ömer'in kızı Havva²⁴⁸, üçüncüsü ise 600 kuruş değerinde mehri bulunan Güllü bint-i Hüseyin²⁴⁹ olduğu tereke kayıtlarında tespit edilmiştir.

Tereke sahiplerinin mal varlıkları arasında kişisel eşyaların içerisinde nakit paralarının bulunduğu belirtilmiştir. Söz konusu kayıtlarda toplam 6 kişinin 12.407 kuruş nakit parası olduğu tespit edilmiştir. En fazla nakit paraya sahip tereke sahibi Caniboğlu Hacı Hafız İbrahim Efendi olduğu belirtilmiştir²⁵⁰. Adı geçen şahsın 4750 kuruş nakit parası olduğu tereke kaydında tespit edilmiştir. Nakit parası olan tereke sahipleri arasında 100 kuruşluk bir para ile Karaca köyünden Hüseyin bin Mehmed'in en az nakit paraya sahip kişi olduğu görülmektedir²⁵¹.

3.2.3. Alacak, Borç ve Mehir

8191 numaralı Şiran şer'iyye sicilleri içerisinde yer alan 1886-1893 yılları arasını kapsayan tereke kayıtlarında kişilerin alacakları olduğu görülmektedir. İncelenen 126 tereke kaydı içerisinde toplam 3 kişinin alacak kaydının olduğu tespit edilmiştir. Tereke sahiplerinden Karaca köyünde vefat eden Hüseyin bin Mehmed'in Çebnioğlu Halil ve kardeşine sattığı atın 430 kuruş alacağı ve bir başka alacak olarak Karaşeyhli Molla Ahmed'den ise 38 kuruş alacağı olduğu tereke kaydında belirtilmiştir²⁵². Bir diğer

²⁴⁵ ŞŞS 8191, 55/95.

²⁴⁶ ŞŞS 8191, 138/11.

²⁴⁷ ŞŞS 8191, 46/63.

²⁴⁸ ŞŞS 8191, 55/95.

²⁴⁹ ŞŞS 8191, 138/11.

²⁵⁰ ŞŞS 8191, 84/167.

²⁵¹ ŞŞS 8191, 17/135.

²⁵² ŞŞS 8191, 17/135.

alacağı olan tereke kaydı ise Ceriroğlu Mehmed bin Halil'e aittir²⁵³. Ancak adı geçen bu kişinin alacağı kuruş olarak değil verdiği hınta ve şair'in ölçü birimi olan kod olarak yazıldığı görülmektedir. Alacağı bulunan son kayıt ise Karaca köyünde vefat eden Emekli Binbaşı İsmail Efendi'nin icar yani kira alacağının belirtildiği tespit edilmiştir²⁵⁴.

Şiran tereke kayıtlarında yer alan tereke sahiplerinden bazılarının borçları bulunduğu görülmektedir. Kayıtlar ışığında borcu bulunan kişilerin bir başkasına vereceği olan ve eşine mehir borcu bulunan olarak 2 sınıfa ayrılmaktadır. Başka bir şahsa borcu bulunan ilk kişi Sadık köyünden Emiroğlu Molla Ebubekir olup Şemük-i zir (Paşapınarı) köyünden Yusuf Ağa'ya 100 kuruş borcu olduğu görülmektedir²⁵⁵. Başka bir şahsa borcu olan diğer kişi ise Karaca köyünden Emekli Binbaşı İsmail Efendi olduğu görülmektedir²⁵⁶. Adı geçen bu kişinin 8 ayrı kişiye toplam 4.215 kuruş borcunun olduğu tespit edilmiştir.

İnsanlar evlenirken nikâh akdi sırasında erkek tarafından kadınlara verilen mal, altın veya paraya mehir denilmektedir. Bu mehirler evlenmeden önce hediyeleşme veya kadının sosyal yaşantısının garantisi olarak verilmektedir. Mehirlere ikiye ayrılmaktadır. Hemen evlilik sırasında verilene mihr-i muaccel, evlilikten sonra birlikte yaşadıkları süre zarfında verilene ise mihr-i müeccel denilmektedir. İncelenen tereke kayıtlarında borç hanesinde zikredilenin mihr-i müeccel olduğu görülmektedir. Eşlerine karşı mehir borcu bulunan toplam 12 tereke sahibi olduğu tespit edilmiştir. Bu borca örnek olarak Kalur (Çakırkaya) köyünde sakin iken vefat eden Nuhoğlu Ali bin Ahmed'in zevcesi Havva Hatun'a 150 kuruş mehir borcu bulunduğu kayıta yer almaktadır²⁵⁷.

²⁵³ ŞSS 8191, 23/22.

²⁵⁴ ŞSS 8191, 140/26.

²⁵⁵ ŞSS 8191, 19/10.

²⁵⁶ ŞSS 8191, 140/26.

²⁵⁷ ŞSS 8191, 53/87.

SONUÇ

Şiran'a ait 8191 numaralı şer'iyye sicilleri içerisinde yer alan 1886-1893 yılları arasında tutulan 126 adet tereke kaydı özelinde değerlendirme yapılmıştır. Tereke kayıtları ışığında 1886-1893 yılları arasında incelenen dönemde Şiran kazasının sosyal ve ekonomik hayatı aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Tereke kayıtlarından hareket ile insanların sosyal statüdeki yerleri, ekonomik sınıfları, meslekleri, ev hayatları malları arasında yer alan gayrimenkulleri, sahip oldukları ev eşyaları, mutfak eşyaları, hayvanları, alet ve edevatı, ürettikleri gıda maddeleri ve hububatı, kişilerin sahip olduğu giyecek, ziynet, aksesuar gibi kişisel eşyaları göz önünde bulundurularak Şiran kazasında yaşayan toplum hakkında sosyal, kültürel ve ekonomik alanda bilgi sahibi olunmuştur.

Yapılan bu çalışma üç ayrı bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Şiran kazası hakkında dönem şartları gözetilerek bilgi verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın temelini oluşturan şer'iyye sicilleri hakkında detaylı bilgi verilmiş ve ardından bu defterlerin içerisinde tutulan tereke kayıtları hakkında da detaylı bilgiler verilmiştir. Bu bölümde alanın üstatlarının bilgilerinden yararlanarak tereke defterlerinin hangi kurum tarafından tutulduğu, tereke defterlerinin düzenini ve yazımını sağlamak için kimlerin görevlendirildiği ve tereke kayıtlarının hangi kurallar kisvesi altında tutulduğu hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Şiran halkının sosyal hayatı ele alınmaya çalışılmıştır. Şiran kazasında yaşayan insanların isimleri, ikâmet yerleri, vefat ettikleri yer ve ediş halleri, tereke sahiplerinin Müslim ve Gayrimüslim oranları, unvanları, medeni halleri ve varis yapıları değerlendirilmiştir. Şiran tereke kayıtları içerisinde reaya sınıfına mensup insanların yanı sıra askeri sınıfa mensup insanların bulunması çalışmayı zenginleştirmiştir. Bu değerlendirme yapılırken edinilen bilgiler önem arz ettiği için Tablolar ve Grafikler ile daha iyi bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümün dikkat çeken bölümlerinden biri olan Osmanlı'da çok eşlilik tartışmasına gerekli cevap verilmiştir. Oryentalist çalışmaların aksine İslam hukukunda çok eşliliğin yapılabileceğinin belirtilmesine rağmen Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Müslüman

halkın çok eşliliği benimsemediğini, az sayıda da olsa çok eşlilik yapanların neden yaptıklarına ilişkin konuya ilk Şiran özelinde daha sonra ülke genelinde açıklama getirilmiştir. İkinci kısımda anlatılan bir diğer konu ise tereke sahipleri içerisinde Müslim-Gayrimüslim oranları olmuştur. Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Gayrimüslim halka devlet tarafından kendi aralarında yaşadıkları problemleri ve aile problemlerini çözebilmeleri için cemaat mahkemeleri kurabilme izni verilmiştir. Ancak görülüyor ki Gayrimüslim halkın şer'i hukuk çerçevesinde ele alınan tereke kayıtlarında yer alması bu kişilerin kendi dinlerinin adaletindense İslam hukukuna karşı güvenlerini ortaya koymuştur.

Yapılan çalışmanın son bölümünü oluşturan üçüncü bölümde ise Şiran kazasında yaşayan insanların ekonomik durumu değerlendirilmiştir. İlk olarak Şiran'da yaşayan insanların ekonomik sınıfı ile bilgiler verilmiştir. Şiran kazasında insanlar yoğun olarak tarım ve hayvancılık ile uğraştıkları için genel olarak orta varlıklı sınıfta yer almışlardır. Fakir olarak değerlendirilen sınıfta 126 kişi içerisinde 20 kişinin olduğu, zengin olarak değerlendirilen sınıfın içerisinde sadece 4 kişinin olduğu saptanmıştır. Yapılan çalışmada sınıf farklılıkları mal çeşitliliğinden oluşmamış, sadece varlıklı kişilerin sahip oldukları malların sayısının fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Üçüncü bölümde açıklama getirilen bir diğer konu insanların sahip oldukları menkul ve gayrimenkul mallar olmuştur. Gayrimenkul mal grubunu genel olarak evler oluşturmuştur. Evlerin ardından hayvancılık ve tarım ile uğraşan bir kaza olması hasebiyle ahırlar, samanlıklar, değirmenler, harman ve bostan yerleri oluşturmuştur. İnsanların geçimlerini sağladıkları işler sahip oldukları gayrimenkullere de yansımıştır. Buna örnek olarak tereke kayıtlarında sadece yarım hisse dükkânı olan kişi çıkmıştır. Ancak özellikle büyük şehirlerin tereke kayıtlarında dükkânların fazla çıktığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak şehirlerde yaşayan insanların daha çok esnafılık ile uğraştığı söylenebilir.

Bu bölümde incelenen diğer bir konu tereke sahiplerinin menkul malları olmuştur. Bu malları hayvanlar, ev eşyaları, mutfak eşyaları, alet ve edevat, tarımsal ürünler ve kişisel eşyalar oluşturmuştur. Menkul mallar içerisinde en fazla payı hayvancılık ile tarımsal ürünlerin oluşturduğu tespit edilmiştir. Böylece menkul mallar

vasıtasıyla insanların ekonomik durumuna ulaşılmıştır. Bu menkul mallar ayrıca bölgenin kültürel özelliklerini de gözler önüne sermiştir. Bu duruma örnek olarak bir hububat çeşidi olan mısır ülke genelinde bu isim ile zikredilirken Karadeniz bölgesinde lazot isminin verildiği görülmüştür. Bu şekilde tereke kayıtları aracılığıyla ülke içerisinde kültürel değerler ve farklılıklar hakkında bilgi sahibi olunmuştur. İncelenen tereke kayıtlarında kişisel eşyalar içerisinde giyim ve kuşam mallarının Bursa tereke kayıtları, Balıkesir tereke kayıtları ve Tokat tereke kayıtlarına oranla daha az olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak ise Şiran halkının tarım ve hayvancılık ile uğraşması ve bölgede ticari faaliyetlerin yoğun olmamasından dolayı insanların giyim ve kuşam çeşitliklerinin az olduğu kanısına varılmaktadır. Son olarak üçüncü bölümde tereke sahiplerinin alacakları ve borçları değerlendirilmiştir. Alacaklı ve borçlu olarak çok kimse bulunmamıştır. İnsanların en çok eşlerine karşı olan mehir borçları bulunduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak tereke kayıtlarının sunmuş olduğu bilgiler ışığında Şiran kazasının Sosyal ve Ekonomik durumu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma 7 yıllık bir dönemi kapsamasından dolayı belirtilen dönem içerisinde kaza özelinde ve ülke genelinde yorum yapabilme olanağı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

8191 Numaralı Şiran Şer'iyye Sicili

Araştırma-İnceleme Eserler

AÇIK, Turan, “Beşe Unvanı Hakkında”, *Tarih Dergisi*, S. 62, İstanbul 2016, s.37-64.

AÇIKEL, Ali, “Artukabad Kazası Yer Adları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 2, Ankara 2003, s. 181-220.

AFYONCU, Erhan ve AHISHALI, Recep, “Kâtip”, *TDVİA*, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2002, s.53-55.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Şer'iyye Sicilleri*, C. 1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1988.

AKTAN, Hamza, “Kısmet”, *TDVİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2002, s.497-498.

_____, “Miras”, *TDVİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2005, s.143-145.

AKTAN, Hamza, “Zev'il-erhâm”, *TDVİA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 307-308.

ALBAYRAK, Mustafa, *19. Yüzyılda Şiran Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu (Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre; 1260/1844)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

ALGAR, Hamid, “Molla”, *TDVİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2005, s.238-239.

ALKOÇ, Şule Sema, *Osmanlı Dönemi Ev Eşyalarının Şer'îye Sicillerine Göre Sosyal ve İktisadi Açından Değerlendirilmesi: Tokat Örneği(1811-1850)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2015.

ATAR, Fahrettin, “Kadı”, *TDVİA*, C.24, İstanbul 2001, s.69-73.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Edirne Askeri Kassamına ait tereke defterleri (1545-1659)”, *Türk Tarih Kurumu Belgeler*, C. 3, S. 5-6, Ankara 1966, s.1-479.

- BERKTAŞ, İrfan, *86 Nolu Kütahya Şer'iyye Sicili Defterinin (1. Bölüm) Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü., Yüksek Lisans tezi, Kütahya 2011.
- BULDUK, Üçler, “Çorum Sancağı’nın Osmanlı İdare Teşkilatındaki Yeri”, *OTAM*, S.3, Ankara 1992, s.129-167.
- CİN, Halil, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.
- DEMİR, Alpaslan ve AKTAŞ, Esat, “Gümüşhane Sancağı’nda Doğal Afetler (1888-1910)”, *Gümüşhane Tarihinden Kesitler*, Altınpost Yayınevi, Ankara 2014, s.115-154.
- DEMİR, Alpaslan ve diğerleri, *Tokat Nikâh Defteri (1882-1887)*, Gece Kitaplığı Yayınevi, İstanbul 2015.
- DEMİR, Alpaslan ve DÖNDER, Yasin, “Gümüşhane Şer'iyye Sicili (1887-1892)”, *Mavi Atlas*, S.5(1), 2017, s. 160-171.
- DEMİR, Alpaslan, “Osmanlı Devleti’nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, S. 21, C. 11, Ankara 2017, s.15-31.
- DEMİR, Enver, “Osmanlıda Gayrimüslim Nüfusu ve Yerleşimi: 19. Yüzyılda Ayıntab Örneği”, *Nüfus Bilim Dergisi/Turkish Journal of Population Studies*, S. 40, 2018, s. 105-125.
- DEMİRAG, Yelda, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”, *OTAM*, S. 13, Ankara 2003, s.15-33.
- DEMİREL, Ömer, GÜRBÜZ, Adnan, TUŞ, Muhiddin, “Osmanlılarda Ailenin DemoGrafik Yapısı”, C.1, *Sosyal Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992, s.97-161.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2011.
- DOĞAN, İsmail, *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2009.
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*, İslâm Hukuku Külliyyâtı Yayınları, C. 1, Konya 1977.

- ERDEM, Ekrem, “Osmanlı Para Sistemi ve Tağış Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, *Bankacılar Dergisi*, S. 56, İstanbul 2006, s.10-28.
- FAROQHI, Suraiya, “ Eyüp Kadı Sicillerine Yansıdığı Şekliyle 18. Yüzyıl Büyük İstanbul’una Göç”, *18. Yüzyıl Kadı Sicillerinde Eyüp’te Sosyal Yaşam*, Ed. Tülay Ertan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s.33-48.
- GÖKÇURAK, Tuğba, *A.31 Nolu Tereke Defterine Göre Bursa Şehri’nin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1510-1512)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2016.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman ve KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “Köy”, *TDVİA*, C. EK-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2016, s.85-87.
- GÜMÜŞTAŞ, Sedat, *Vakıf Muhasebe Defterlerine Göre 1630-1850 Yılları Arasında Bursa’da Haffaf Esnafı Vakfı ve Faaliyetleri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2017.
- GÜNDÜZ, Muazzez, *Tereke Kayıtlarına Göre Bursa Şehrinde Ekonomik Ve Sosyal Hayat (1703-1710)*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2019.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- HARMAN, Ömer Faruk, “Hac”, *TDVİA*, C. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1996, s.382-386.
- HONİGMANN, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Çev: Fikret Işıltan, İstanbul 1970.
- <http://www.siran.bel.tr/belediye/18/%C5%9Eiran>, (Erişim Tarihi: 15.02.2020).
- İNALCIK, Halil, “15. Asır Türkiye İktisadi ve İctimai Tarihi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.15, S. 1-4, İstanbul 2015, s. 51-75.
- _____, “V. Beynelmilel Onomastik İlimler Kongresi: Salamanca 12-15 Nisan”, *Belleten*, C. 20, S. 78, Ankara 1956, s.223-228.
- _____, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, C. 1, İstanbul 2015.
- İPŞİRLİ, Mehmet, ”Naib”, *TDVİA*, C.32, İstanbul 2006, s.312-313.
- KANAR, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2010.
- KAZICI, Ziya, *Osmanlı’da Toplum Yapısı*, Kayihan Yayınevi, İstanbul 2014.

- KENANOĞLU, M. Macit, “Zimmî”, *TDVİA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayinevi, İstanbul 2013, s.438-440.
- _____, “19. Yüzyıl Osmanlı Hukuk Sisteminde Gayrimüslim Cemaatlere Tanınan Adli Yetkiler ve Bakmaya Yetkili Oldukları Davalar” *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S. 5, Ankara 2008, s. 7-44.
- KONAN, Belkıs, “Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD)*, S. 64, C.1, Ankara 2015, s.171-193.
- KÖKSAL, Osman, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Bir Osmanlı Kasabasındaki Şahıs Adı Profili”, *Bilig*, S. 65, Bahar 2013, s. 231-246.
- KÖPRÜLÜ, Orhan F. , “Bey”, *TDVİA*, C. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayinevi, İstanbul 1992, s.11-12.
- _____, “Efendi”, *TDVİA*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayinevi, İstanbul 1994, s.455-456.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarih araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19.yy Önekleri Çerçevesinde)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C.1, S.1, Uşak 2008, s. 17-26.
- KUL, Eyüp, “1642Tarihli Avârız Defterlerine Göre Şiran Kazası ve Köyleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 44, Erzurum 2010, s. 271-289.
- KURT, Yılmaz, “Adana Sancağında Kişi Adları”, *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XV/26, Ankara 1991, s.169-252.
- ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare adamı olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Yayinevi, İstanbul 2017.
- OĞUZ, Gülser, “171 Numaralı Manisa Şer’iye Sicilindeki Tereke Kayıtlarına Göre Taşınmaz Mallar”, *Humanitas Dergisi*, S. 6, C. 11, 2018, s.273-299.
- ÖZCAN, Ruhi, “Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 17, Konya 2015, s.237-266.
- ÖZCAN, Tahsin, ”Muhallefat”, *TDVİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayinevi, İstanbul 2005, s.406-407.
- ÖZDEĞER, Hüseyin, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988.
- ÖZEN, Şükrü, “Kâdıkudât”, *TDVİA*, C.24, İstanbul 2001,s.77-82.

- _____, “Velâ”, *TDVİA*, C. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 11-15.
- ÖZGER, Yunus, *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830-1900)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2007,
- ÖZKAN, Haldun, “Şiran-Seydibaba Köyü’nde Bir Grup Osmanlı Dönemi Eseri”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 34, Erzurum 2005, s. 117-135.
- ÖZTUNÇ, H. Baha, “Bir Rumeli Valisinin Emvâl-i Metrûkesi: Mahmud Hamdi Paşa’nın Muhallefatı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 12, Kış 2017, s.53-76.
- ÖZTÜRK, Said, “Kassâm”, *TDVİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2001, s.579-582.
- _____, *İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo Ekonomik Tahlil)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.1-3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.
- PAMUK, Şevket, “Kuruş”, *TDVİA*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2002, s.458-459.
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Askerî”, *TDVİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1991, s. 488-489.
- SALARGA, Özge, *Tereke Defterlerine Göre Balıkesir Kazasının Sosyo-Ekonomik Hayatı (1698-1718)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2019.
- SAYDAM, Abdullah, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- SAYLAN, Kemal ve ALGÜL, Faruk, *Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası*, Şiran Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- SAYLAN, Kemal, “Osmanlı Döneminde Kelkit ve Şiran Çevresinde Yaşanan Eşkıyalık Olayları (1760-1916)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 24, Bahar 2018, s. 63-84.
- _____, *Seyyahların Gözüyle Gümüşhane (Osmanlı Dönemi)*, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, No: 32, Gümüşhane 2016.

- SÜMER, Faruk, “Ağa”, *TDVİA*, C. 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1988, s.451-452.
- _____, “Yörükler”, *TDVİA*, C. 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 570-573.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yayınları, İstanbul 2012.
- ŞENEL, Mustafa, “Gençliğin Adıyla İmtihani”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, C.1, S.1, 2017, s.72-84.
- TAŞ, Yasin, *Osmanlı Döneminde Urfa’da Sosyal Hayat (Mahkeme Kayıtlarına Göre 1850-1900)*, Hiper Yayınevi, İstanbul 2019
- TEKİN, Oğuz, “Mangır”, *TDVİA*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara 2003, s.568.
- TOZLU, Selahattin, *XIX. Yüzyılda Gümüşhane*, Akademik Araştırmalar, Erzurum 1988, s.55-61
- TÜZÜNER, Özlem, “Türk ve İslam Hukuku Bakış Açısından Evlenmenin Hukuki Niteliği Hakkında Bir İnceleme”, *Ankara Baro Dergisi*, Ankara 2013, s.127-148.
- UĞUR, Yunus, “Şer’iyye Sicilleri”, *TDVİA*, C.39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 2010, s.8-11.
- UZUNDAL, Edip, “1885-1911 Yılları Arasında Şiran Kazasında İmam-Hatip Tayinlerine Dair Bir İnceleme”, *Türk Tarihine Dair Yazılar III*, Alpaslan Demir ve diğerleri (Ed.), Gece Kitaplığı, Ankara 2018.
- _____, “Osmanlı İlmiye Teşkilatından Bir Portre: Şeyhülislam Halil Efendi ve Terekesi”, *History Studies*, C. 10, S. 8, Kasım 2018, s. 177-196.
- _____, *562 No’lu Şer’iyye Siciline Göre Karahisâr-ı Sâhib Sancağı (Belge Özetleri ve Değerlendirme)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2011.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2013.
- _____, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma yayınları, İstanbul 2011.
- ÜRKMEZ, Naim, “Şiran Vakıfları (XIX. Vakıf Muhasebe Defterlerine Göre)”, *Gümüşhane Tarihi*, Bayram Nazır, Kemal Saylan (Ed.), Gümüşhane Üniversitesi Yayınları No:33, Gümüşhane 2016, s. 424-434.

- YAŞAR EKİCİ, Fatma, “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu değişim ve Dönüşüme Etki eden Unsurların Değerlendirilmesi”, S. 30, *International Journal of Social Science (JASSS)*, Kış 2014, s.209-224.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, Nisâ Sûresi, Ayet 3, Ecrin Yayınları, İstanbul 2013.
- YEDİYILDIZ, M. Asım, “XVII. Asır Bursa Evleri (Bursa Şer’iye Sicillerine Göre)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C.12, S.1, Bursa 2003, s.185-192.
- ZİLLİOĞLU, Mehmet, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Üçdal Neşriyat, C. 1-2, İstanbul 1976.

SÖZLÜK

-A-

Ağıl: Evcil küçükbaş hayvanların barındığı çit veya duvarla çevrili yer.

Anbar: Genellikle tahıl saklanan yer.

-B-

Badye: Ağzı geniş büyük kap.

Bakraç: Çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova.

Barde: At zırhı veya süsü.

Bezir: Keten tohumu.

-C-

Camış: Büyükbaş hayvanlardan manda.

Cecim: İnce dokunmuş nakışlı kilim.

Cedid: Yeni.

-Ç-

Çuka: Tüysüz sık dokunmuş ince kumaş.

Çul: Genellikle kıldan yapılmış kaba dokuma.

-D-

Dağarcık: Meşin Torba.

Dakik: Buğday veya arpanın öğütülmüş hali.

Davar: Koyun ve keçiye verilen ortak ad.

Debbe: Kulplu ve ağzı kapaklı bakırdan kap.

Destar: Sarık, örtü.

Düğe: Henüz doğum yapmamış dişi inek.

-E-

Esb: At.

Evâni-i nühâsiye: Evde bulunan bakır kap, kacak eşyalara verilen ad.

-F-

Fevkâni: Üstte olan.

Fig: Baklagillerden hayvan yemi.

-G-**Giyah:** Ot, bitki.**Gön:** Öküz veya davar derisi.**-H-****Harar:** Kıldan dokuma büyük çuval.**Hark:** Su akacak yarık yer.**Hatab:** Odun.**Hayat:** Üstü kapalı bir veya birkaç yanı açık sofa, avlu.**Hınta:** Buğday.**-K-****Kasnak:** Enli çember.**Kebir:** Büyük.**Kısrak:** Dişi at.**Kod:** Hububatlarda kullanılan ölçü birimi.**Kom:** Üstü açık küçükbaş hayvanların konulduğu yer.**Köhne:** Eski.**Kuşhane:** Az miktarda yemek alan küçük yayvan tencere.**Külek:** Bal, yağ, yoğurt, pekmez vb. gıdaları koymaya yarayan tahta kova.**Küşne:** Karaburçak.**Küştere:** Rendeye benzer bir marangoz aracı.**-L-****Lazot:** Karadeniz ağzında mısır.**Lenger:** Yayvan ve kenarları geniş büyük bakır kap.**-M-****Malak:** Mandanın yavrusu.**Maran:** Tekerlek.**Memlu:** Doldurulmuş.**Mera:** Otlak.**Merek:** Samanlık.

Merkeb: Eşek.

Müsta'mel: Kullanılmış olan, yeni olmayan.

Müştemilat: Binanın dışına yapılan küçük bölümler.

-N-

Nehre: Yayık.

Nühas: Bakır.

-P-

Pelas: Çul, aba, eski kilim, keçe.

-R-

Re's: Baş.

Rugan: Yağ.

-S-

Sagir: Küçük.

Serpuş: Kapak, başlık.

Sim: Gümüş.

-Ş-

Şair: Arpa.

Şilte: Üstünde oturulan ve yatılan içi yün ve pamuk ile doldurulmuş döşek.

Şişek: İki yaşında erkek koyun.

-T-

Tahtâni: Altta olan.

Temre: Hurma.

Toklu: Bir yaşında erkek koyun.

-Ü-

Üsküre: Toprak veya madenden yapılmış çorba tası, çukur çanak.

-Z-

Zenbil: Hasırdan örülmüş kulplu torba.

Belge No: ŞŞS 8191-86/171

Vefat Eden: Baloğlu Mustafa bin Süleyman

Yer: Şiran kazası Haydürük (Akçalı) Karyesi

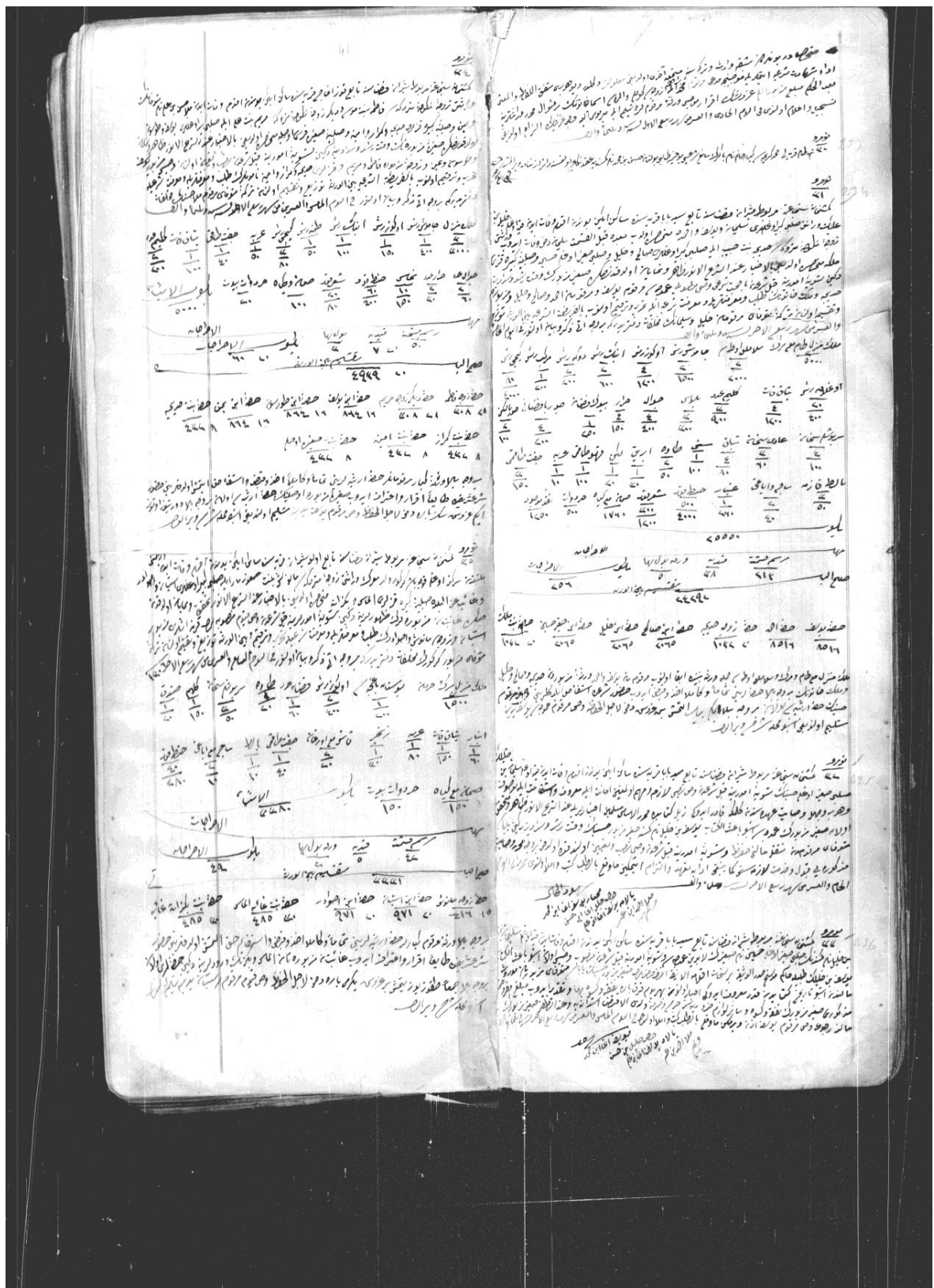
Tarih: 27 Rebiü'l-ahir 1308 / 10 Aralık 1890

Mal	Mikdar	Guruş
Hane	1	150
Mal damı	1	130
Bostan	1	50
Tava	1	5
Sagır kazan	1	15
Dakik	20 kod	100
... yekün		450

Minha'l-ihracat	Guruş
Müteveffa-yı merhumun techiz ve tekfin	50
...	
Resm-i kısmet	10
Pul baha	1
Yekün İhracat	61
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	389

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Hatice	48	25
Hisse-i ibn-i kebir Osman	85	2
Hisse-i bint-i kebire Hüma	42	21
Hisse-i bint-i kebire Zirnişan	42	21
Hisse-i bint-i kebire Melek	42	21
Hisse-i bint-i kebire Fatma	42	21
Hisse-i bint-i kebire Hanım	42	21
Hisse-i bint-i kebire Güllü	42	21
Küsur para		7

Ek 2: Kayaoğlu Halil bin Ali'nin Terekesi

Belge No: ŞŞS 8191-40/31

Vefat Eden: Kayaoğlu Halil bin Ali

Yer: Gümüşhane Sancağı Şiran Kazası Seydibaba Karyesi

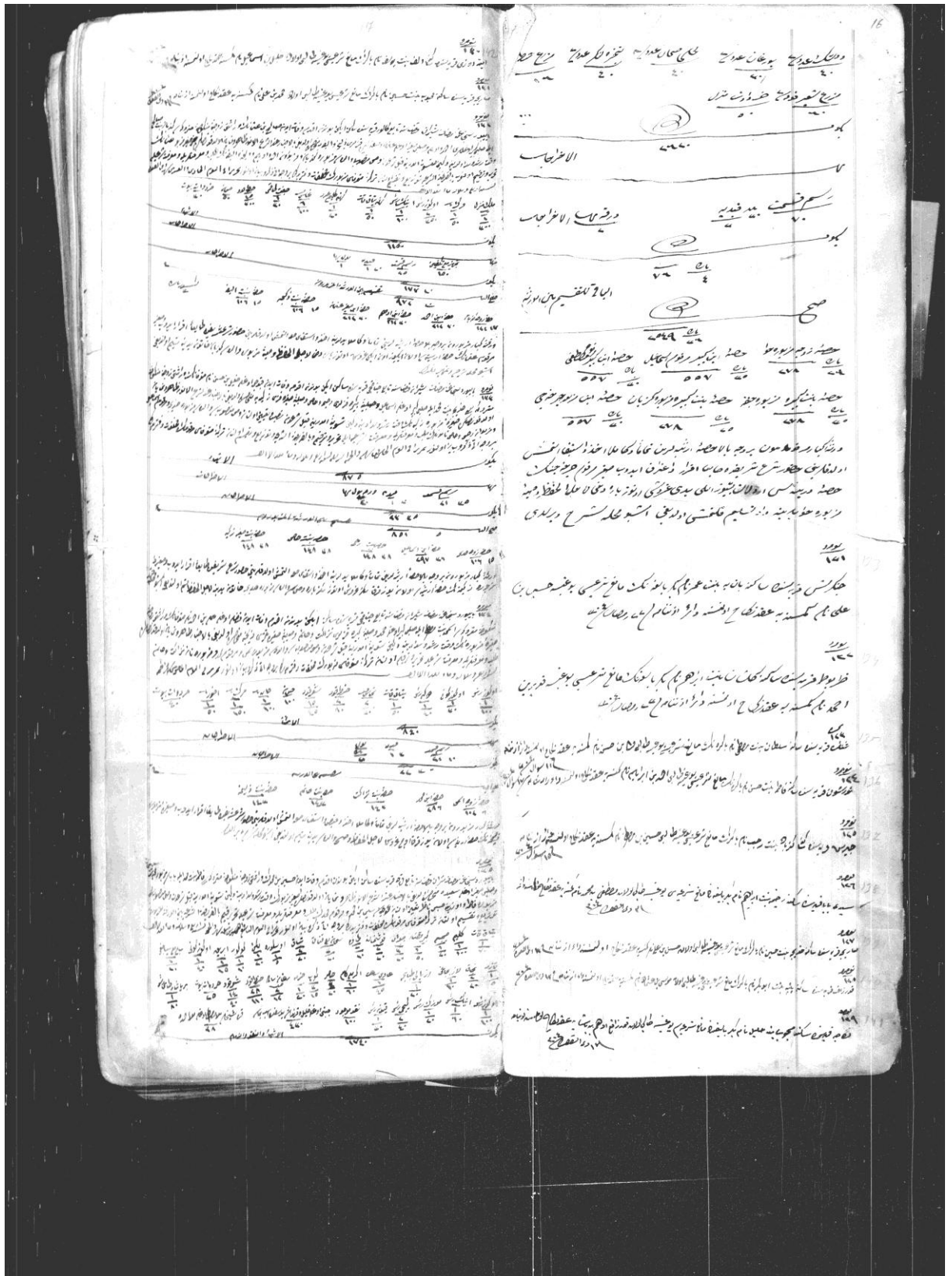
Tarih: 15 Rebiü'l-ahir 1306 / 19 Aralık 1888

Mal	Mikdar	Guruş
Mülk-i menzil dam maa merek	3	5000
Selamlık odası	2	2000
Camuş	2 res	1500
Öküz	4 res	1200
İnek	2 res	600
Düğe	2 res	200
Merkeb	1 res	200
Keçi	80 res	4000
Oğlak	20 res	400
Yatak	4 kat	1200
Kilim	3 aded	900
Pelas	3	300
Çuval	4	400
Harar	4	150
Büyük kazan	1	250
Çorba kazanı	4	200
Çorba leğeni	2	100
Serpuşlu sahan	4	100
Adî sahan	3	60
Tabak	4	80
Sini	1	100
Tava	2	50
İbrik	1	30
Leğen	1	20
Kahve takımı	1	100
Araba	1	10?
Çift takımı	3	150
Balta kazma	3	50
Sac ve ayağı	2	40
Anbar	1	260
Hinta	500 kod	4000
Şair	300 kod	1200
Saman maa giyah		1760
Hırdavat		500
Nakd-i mevcud		1250
Yekün		25550

Minha'l-ihracat	Guruş
Resm-i kısmet	213
Kaydiye	38
Varak pul baha	5
Yekün ihracat	256
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	25292

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i Yusuf	8516	
Hisse-i Ahmed	8516	
Hisse-i zevce-i Hatice	1032	20
Hisse-i ibn-i Salih	2065	
Hisse-i ibn-i Halil	2065	
Hisse-i ibn-i sagir Hüseyin	2065	
Hisse-i bint-i Melek	1032	20

Ek 3: Hüseyin bin Mehmed'in Terekesi

Belge No: ŞŞS 8191-17/135

Vefat Eden: Hüseyin bin Mehmed

Yer: Bayburd Sancağı Şiran Kazası Karaca Karyesi

Tarih: 29 Zilhicce 1304 / 18 Eylül 1887

Mal	Mikdar	Guruş
Yatak	1 kat	70
Kilim	1 aded	100
Cecim	1 aded	20
Kebir makad	1 aded	50
Çuval	3 aded	20
Kuşhane	2 aded	20
Tava	2 aded	10
Sahan maa kapak	3 aded	20
Tabak	2 aded	20
Üsküre	1 aded	5
Leğen	1 aded	20
Kevgir	1 aded	10
İbrik	1 aded	15
Öküz gönü	1 aded	40
Sac maa bacağı	1 aded	20
Kazma	1 aded	5
Nacak	2 aded	20
Laz bıçağı	1 aded	10
Ezvalı tabanca	1 aded	20
Âdi saat	1 aded	45
Eğer maa ka'm	1 aded	60
Hasır	4 aded	20
Küp	3 aded	15
Hızma	1 aded	20
Rugan-ı sade	2 aded	12
Hınta	28 kod	110
Şair	14 kod	40
Hırdavat-ı büyü		25
Dana	1 res	80
Öküz	1 res	100
İnek	1 res	60
Müzek	1 res	20
Keçi	2 res	40
Koyun	1 res	30
Nakd-i mevcut		100
Çebnioğlu Halil ve karındaşı Yusuf'a esb bahası		430
Karaşeyhli Molla Mustafa		38

oğlu Molla Ahmed'e		
Yekün		1740

Minha'l-ihracat	Guruş	Para
Mihr-i zevce	200	
Resm-i Kısmet	38	30
Kaydiye	1	10
Pul baha	1	
Yekün ihracat	241	30
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	1498	10

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Fatma	187	11
Hisse-i ibn-i Mehmed	249	10
Hisse-i ibn-i sagir mezbur Said	1061	10

Ek 4: Melekoğlu Hacı Osman Efendi ibn-i Hasan'ın Terekisi

[illegible]

Belge No: ŞŞS 8191-20/14

Vefat Eden: Melekoğlu Hacı Osman Efendi ibn-i Hasan

Yer: Bayburd Sancağı Şiran Kazası İne Karyesi

Tarih: 11 Rebiü'l-ahir 1305 / 27 Aralık 1887

Mal	Mikdar	Guruş
Camuş	2	600
Öküz	2	400
İnek	2	250
Müzek	2	50
Dana	2	5
Kısrak	1	300
Tay	1	100
Koyun	4	100
Kazan-ı kebir	1	80
Küçük kazan	3	60
Kapaklı sahan	3	40
Tabak maa kapak	2	30
Tepsi	1	10
Çorba tası	1	10
Su tası	2	5
Debe	1	30
İbrik	2	30
Lenger	1	10
Süzgeç	1	10
Bakraç	2	20
Kuşhane	1	20
Yatak	3 kat	300
Cedid kilim	5	300
Pelas	1	25
Kepçe	1	20
Harar	5	30
Öküz gönü	2	60
Dakik	80 kod	640
Bulgur	40 kod	320
Hinta maa tohum	65 kod	390
Şair	50 kod	200
Saman	10	200
Araba	2	100
Zincir	2	30
Çift takımı	2	60
At takımı	1	50
Kahve takımı	1	50
Nakd-i mevcud		3500
Hırdavat-ı büyü		100

Mülk-i menzil	1	500
Dam	1	250
Selamlık odası	1	600
Merek	1	140
Yekün		10150

Minha'l-ihracat	Guruş
Mihr-i zevce	150
Resm-i kısmet	250
Kaydiye	15
Pul baha	6
Yekün ihracat	421
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	9729

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Zülbiye	1535	
Hisse-i ibn-i Mehmed Ali	1418	32
Hisse-i ibn-i Ali Osman	1418	32
Hisse-i ibn-i Molla Edhem	1418	32
Hisse-i ibn-i Ahmed	1418	32
Hisse-i bint-i Name	709	16
Hisse-i bint-i Ümmü	709	16
Hisse-i bint-i Kezban	709	16
Hisse-i bint-i sagir Pullu	709	16

۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹
 ۴۸

Belge No: ŞŞS 8191-23/22

Vefat Eden: Ceriroğlu Mehmed bin Halil

Yer: Bayburd Sancağı Şiran Kazası Karaca Karyesi

Tarih: 5 Cemaziye'l-ahir 1305 / 18 Şubat 1888

Mal		Mikdar	
Mülk-i menzil		1	
Un çuvalı		1	
Hasır		3	
Ocak temürü		1	
Çorba kazanı		1	
Tava		1	
İbrik		1	
Sahan maa serpuş		2	
Üsküre		1	
Balta		1	
Kazma		1	
Kemer		1	
Ala setre		2	
Tohum hararı		3	
Küçük harar		3	
Kayış		1	
Rugan		1	
Saban temürü		1	
Sac		1	
Zimmet İsim	Mal	Kod	??????
Karacalı Hüseyin Ağaoğlu Osman zimmetinde	Hinta	6	2
Mertekli Öksüzoğlu Ali zimmetinde	Hinta	15	
Mertekli Dursunoğlu Veysel ve Ahmed zimmetinde	Hinta	15	
Karacalı Musaoğlu Mehmed zimmetinde	Hinta	22	2
Mertekli Hürsözoğlu Yusuf zimmetinde	Hinta	32	2
	Şair	15	2
Mertekli Hürsözoğlu İbrahim zimmetinde	Hunta	18	3
Mertekli Oğuzoğlu? Ali Ağa zimmetinde	Hinta	25	

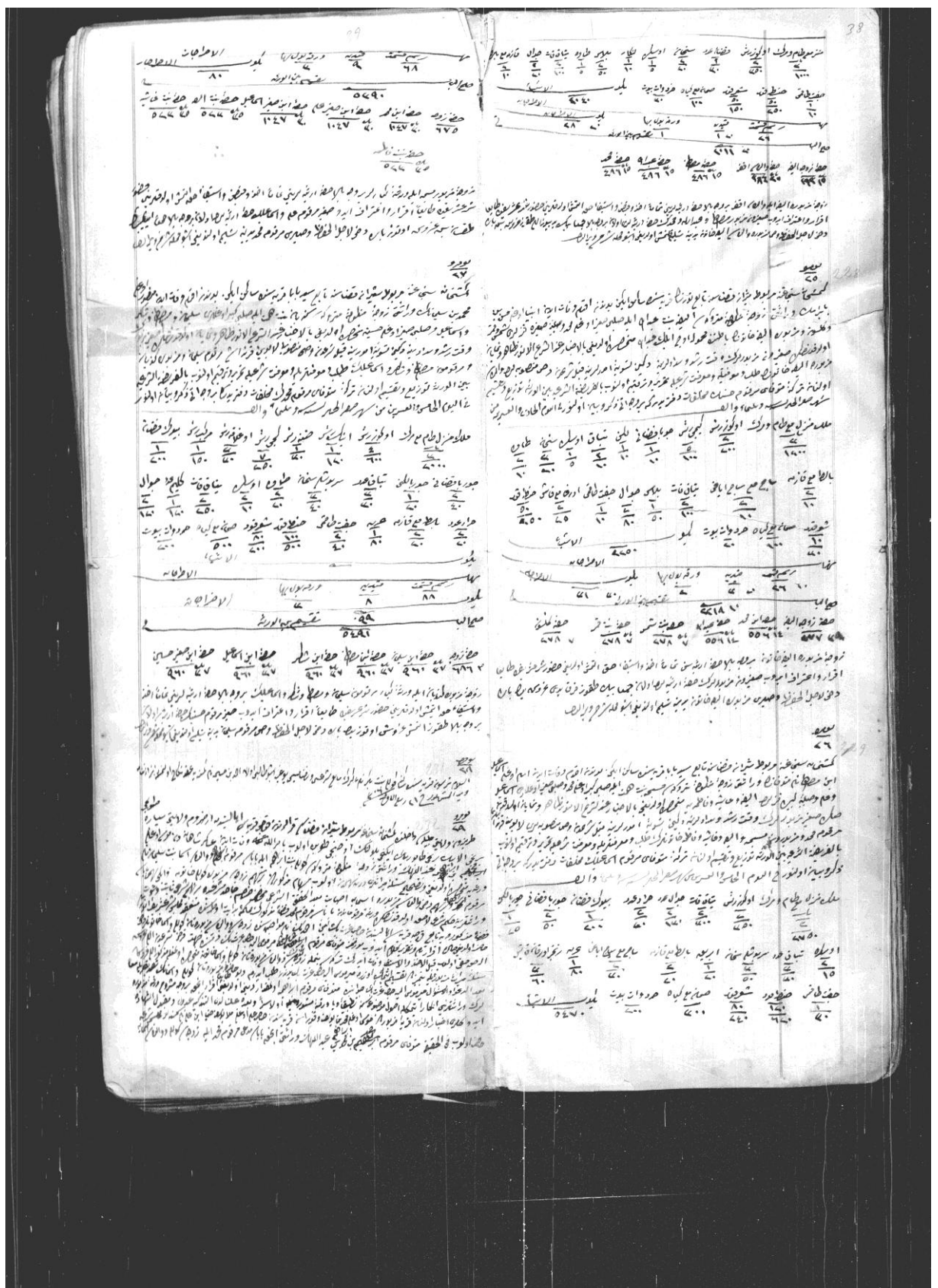
Karacalı Solakoğlu Mustafa zimmetinde	Şair	18	3
Karacalı Hacızade İbrahim Ağa zimmetinde	Şair	25	
Karacalı Çetiklioğlu Osman zimmetinde	Hınta	7	3
Karacalı Kayunoğlu Yusuf ve Hasan zimmetinde	Hınta	16	
Karacalı Çetiklioğlu Mehmed Ağa zimmetinde	Hınta	20	
Karacalı Mehmedoğlu Hüseyin zimmetinde	Hınta	20	
Karacalı Sündekeoğlu Mehmed zimmetinde	Hınta	37	2
	Şair	25	2
Karacalı Şatıroğlu Tahir zimmetinde	Hınta	15	2
Karaşeyh karyeli Avramoğlu Mustafa zimmetinde	Hınta	21	1
Karacalı Şeyh Mehmed zimmetinde	Hınta	10	
Karacalı Solakoğlu Belgüzar zimmetinde	Hınta	13	1
Karacalı Kapucu Taso zimmetinde	Şair	10	
Karacalı Curaoğlu Hüseyin zimmetinde	Hınta	20	
Karacalı Hacıoğlu Mustafa zimmetinde	Hınta	10	2
Karacalı Curaoğlu Yusuf zimmetinde	Hınta	20	
Karacalı Curaoğlu Halil Çavuş zimmetinde	Hınta	35	
Mertekli Hürsözoğlu Mehmed zimmetinde	Hınta	5	
?	Hınta	188	
	Şair	115	

Yekün	Hınta	575	
	Şair	219	

Yekün baha	4545 guruş
-------------------	-------------------

Minha'l-ihracat	Guruş	Para
Resm	113	20
Kaydiye	7	
Vasi hüccet harcı	30	
Pul	13	
Yekün	163	20
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	4381	2

Ek 6: İmamoğlu İsmail ibn-i Mustafa'nın Terekesi

Belge No: ŞŞS 8191-38/26

Vefat Eden: İmamoğlu İsmail ibn-i Mustafa

Yer: Gümüşhane Sancağı Şiran Kazası Seydibaba Karyesi

Tarih: 25 Safer 1306 / 31 Ekim 1888

Mal	Mikdar	Guruş
Mülk-i menzil maa dam ve mercek	3 bâb	2750
Öküz	2 res	350
Yatak	2 kat	300
Çuval	2 aded	130
Harar	2 aded	30
Büyük kazan	1	200
Çorba kazanı	2	50
Çorba leğeni	1	25
Üsküre	2	15
Tabak	3 aded	30
Serpuşlu sahan	3	50
İbrik	1	20
Balta maa kazma	2	20
Sac maa sac ayağı	2	30
Araba	1	80
Zincir urgan kayış	3	60
Çift takımı	1	30
Hınta	120 kod	620
Şair	80 kod	240
Saman maa giyah		300
Hırdavat-ı büyüüt		200
Yekün		5470

Minha'l-ihracat	Guruş
Resm-i kısmet	68
Kaydiye	9
Varak pul baha	3
Yekün ihracat	80
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	5390

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Hasime	675	
Hisse-i ibn-i Mehmed	1047	30
Hisse-i ibn-i sagir Ali	1047	30
Hisse-i ibn-i sagir İsmail	1047	30
Hisse-i bint-i Elif	523	35
Hisse-i bint-i Ayşe	523	35

Hisse-i bint-i Fatma	523	35
----------------------	-----	----

Belge No: ŞŞS 8191-41/35

Vefat Eden: Serkezoğlu Kocabaş Kirkor veled-i Semerk

Yer: Gümüşhane Sancağı Şiran Kazası Uluşiran (Erenkaya) Karyesi

Tarih: 27 Rebiü'l-ahir 1306 / 31 Aralık 1888

Mal	Mikdar	Guruş
Mülk-i menzil mercek harman	3	1500
Bostan bahçesi	1	200
Öküz	2 res	400
Kazan	1 aded	60
Tava	2	20
Serpuşlu sahan	3	50
Kilim	1	150
Sandık	1	20
Anbar	1	60
Yatak	1 kat	150
Araba	1	80
Zincir	1	30
Kayış maa urgan	2	20
Çift takımı	1	40
Balta	1	10
Sac maa ayağı	2	10
Hınta	40 kod	280
Saman maa giyah		150
Hırdavat-ı büyüüt		150
Yekün		3380

Minha'l-ihracat	Guruş
Resm-i kısmet	42
Kaydiye	5
Varak pul baha	2
Yekün ihracat	49
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	3331

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Manuş	416	15
Hisse-i ibn-i Estaban	971	20
Hisse-i ibn-i Asvador	971	20
Hisse-i bint-i Gaib Elmas	485	30
Hisse-i bint-i Bekzane	485	30

Ek 8: Ahmed'in kızı Vahide bint-i Ahmed'in Terekesi

Belge No: ŞŞS 8191-46/63

Vefat Eden: Haliloğlu Ahmed'in kızı Vahide bint-i Ahmed

Yer: Gümüşhane Sancağı Şiran Kazası Kuzan (Örenkale) Karyesi

Tarih: 28 Cemaziye'l-ahir 1306 / 1 Mart 1889

Mal	Mikdar	Guruş
Yatak	2 kat	300
Kilim	2 aded	250
Sahan	5 aded	100
Kuşhane	1 aded	20
Leğen	1 aded	20
İbrik	2 aded	20
Üsküre	2 aded	15
Sandık	1 aded	30
Sim tepelik	1	200
Elbise kara basma	3 aded	200
Zevc-i merkum Osman zimmetinde mihr-i müeccel		300
Yekün		1455

Minha'l-ihracat	Guruş	Para
Resm-i kısmet	26	10
Kaydiye	1	30
Varak pul baha	1	
Yekün ihracat	29	
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	1416	

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevc-i Osman	354	
Hisse-i ümm Esmâ	176	33
Hisse-i Eb Ahmed	176	33
Hisse-i bint-i sagire Vahide	707	14

Ek 9: Ohannesoglu Minas veled-i Ohannes'in Terekesi

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

٨ ١٤ ٢١ ٢٢ ٢٣ ٢٤ ٢٥ ٢٦ ٢٧ ٢٨ ٢٩ ٣٠ ٣١ ٣٢ ٣٣ ٣٤ ٣٥ ٣٦ ٣٧ ٣٨ ٣٩ ٤٠ ٤١ ٤٢ ٤٣ ٤٤ ٤٥ ٤٦ ٤٧ ٤٨ ٤٩ ٥٠ ٥١ ٥٢ ٥٣ ٥٤ ٥٥ ٥٦ ٥٧ ٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣ ٦٤ ٦٥ ٦٦ ٦٧ ٦٨ ٦٩ ٧٠ ٧١ ٧٢ ٧٣ ٧٤ ٧٥ ٧٦ ٧٧ ٧٨ ٧٩ ٨٠ ٨١ ٨٢ ٨٣ ٨٤ ٨٥ ٨٦ ٨٧ ٨٨ ٨٩ ٩٠ ٩١ ٩٢ ٩٣ ٩٤ ٩٥ ٩٦ ٩٧ ٩٨ ٩٩ ١٠٠

[illegible][illegible]

Belge No: ŞŞS 8191-48/67

Vefat Eden: Ohannes oğlu Minas veled-i Ohannes

Yer: Gümüşhane Sancağı Şiran Uluşiran (Erenkaya) Karyesi

Tarih: 13 Receb 1306 / 15 Mart 1889

Mal	Mikdar	Guruş
Mülk-i menzil	1 bâb	300
Anbar	1	50
Sahan	1	10
Bakraç	1	10
Yatak	1 kat	50
Çorba kazanı	1	20
Sac maa ayağı	2	30
Dakik	6 kod	50
Aşlık	4 kod	25
Balta	1	15
Kazma	1	10
Hırdavat-ı büyütl		130
Yekün		700

Minha'l-ihracat	Guruş
Resm-i kısmet	10
Kaydiye	1
Varak pul baha	1
Yekün ihracat	12
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	688

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Makerile	86	
Hisse-i ibn-i Seşan	401	12
Hisse-i bint-i Hürşane	200	13
Küsur para		1

Belge No: ŞŞS 8191-55/95

Vefat Eden: Güllü bint-i Hüseyin

Yer: Gümüşhane Sancağı Şiran Korzaf (Yeşilbük) Karyesi

Tarih: 1 Zilka'de 1306 / 29 Haziran 1889

Mal	Mikdar	Guruş
Yatak	1 kat	150
Sandık	1 aded	30
Kara çul	2	100
Sahan	1	15
Çorba leğeni	1	20
Tava	1	10
Keçi	3 res	90
Cecim tac	1	120 + (35 dirhem)
Kezi entari	1	30
Zevc-i merhum Nuri üzerinde mihr-i müeccel		400
Yekün		965

Minha'l-ihracat	Guruş	Para
Resm-i kısmet	24	
Kaydiye	1	20
Pul baha	0	20
Yekün ihracat	26	
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	948	35

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevc-i Nuri		
Hisse-i bâbası Hüseyin		
Hisse-i validesi Ayşe		
Hisse-i ibn-i Zabit	197	28
Hisse-i ibn-i Kamil	197	28
Küsür para		1

Ek 11: Kapucu Molla Yusuf bin Hasan'ın Terekesi

Handwritten manuscript page from a Turkish Divan, featuring a title at the top, a large central text block, and a table of numbers at the bottom.

Title: Kapucu Molla Yusuf bin Hasan'ın Terekesi

Text: The main body of the manuscript contains a poem or a list of items, written in Ottoman Turkish script. The text is arranged in a single column, with some lines indented. The script is a cursive style typical of the period.

Table: At the bottom of the page, there is a table with multiple columns and rows of numbers. The numbers are written in Ottoman Turkish script, and the table appears to be a calculation or a list of values. The table is organized into several sections, with some numbers written in larger, bolder script than others.

Page Number: The page number 119 is visible in the top right corner of the image.

Belge No: ŞŞS 8191-59/10

Vefat Eden: Kapucu Molla Yusuf bin Hasan

Yer: Gümüşhane Sancağı Şiran Kazası Çanakçı Karyesi

Tarih: 9 Safer 1307/ 5 Ekim 1889

Mal	Mikdar	Guruş
Öküz	2 res	200
Keçi	4 res	100
Oğlak	4 res	40
Kazan	1 aded	80
Çorba kazanı	1	20
Tabak	2	20
Sahan	2	30
Kuşhane	1	10
Leğen	1	20
Çorba tası	1	15
Saplı tas	1	15
Üsküre	2	10
Tava	1	10
İbrik	2	40
Yatak	2 kat	200
Kilim	2	100
Köhne pelas	1	20
Harar	2	20
Balta	1	10
Kazma	1	10
Sac maa bacağı	2	20
Çift takımı	1	500
Hınta	100 kod	400
Şair	50 kod	200
Küşne	25 kod	80
Lazot	20 kod	80
Saman maa giyah	20 aded	100
Hırdavat-ı büyü		50
Mülk-i menzil dam merek	1 bâb- 1-1	2000
Yekün		2000

Minha'l-ihracat	Guruş
Resm-i kısmet	50
Kaydiye	6
Pul baha	1
Yekün ihracat	57
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	1943

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Elif	121	17
Hisse-i zevce-i Fatma	121	17
Hisse-i ibn-i Hürrem	1133	16
Hisse-i bint-i Fetiye	566	28
Küsur para		2

Belge No: ŞŞS 8191-63/18

Vefat Eden: Öksüzoğlu Yanı bin Yaba

Yer: Gümüşhane Sancağı Şiran Kazası Çağl Karyesi

Tarih: 5 Rebiü'l-evvel 1307 / 30 Ekim 1889

Mal	Mikdar	Guruş
Öküz	2 res	400
İnek	1 res	100
Çorba kazanı	1 aded	30
Kuşhane	1 aded	20
Kapaklı sahan	2 aded	30
Tabak	2 aded	20
Üsküre	2 aded	10
Leğen	1 aded	10
İbrik	1 aded	20
Yatak	1 kat	100
Kilim	1 aded	20
Harar	4 aded	20
Balta	1 aded	10
Kazma	1 aded	10
Sac maa bacağı	2 aded	20
Araba	1 aded	60
Zincir	1 aded	10
Çift takımı	1 aded	20
Anbar	1 aded	40
Hınta	100 kod	400
Şair	50 kod	150
Saman maa giyah	10 aded	100
Hırdavat-ı büyü		40
Mülk-i menzil	3 bâb	2000
Merek	1 bâb	500
Menkulat		1640
Emlak		2500
Yekün		4140

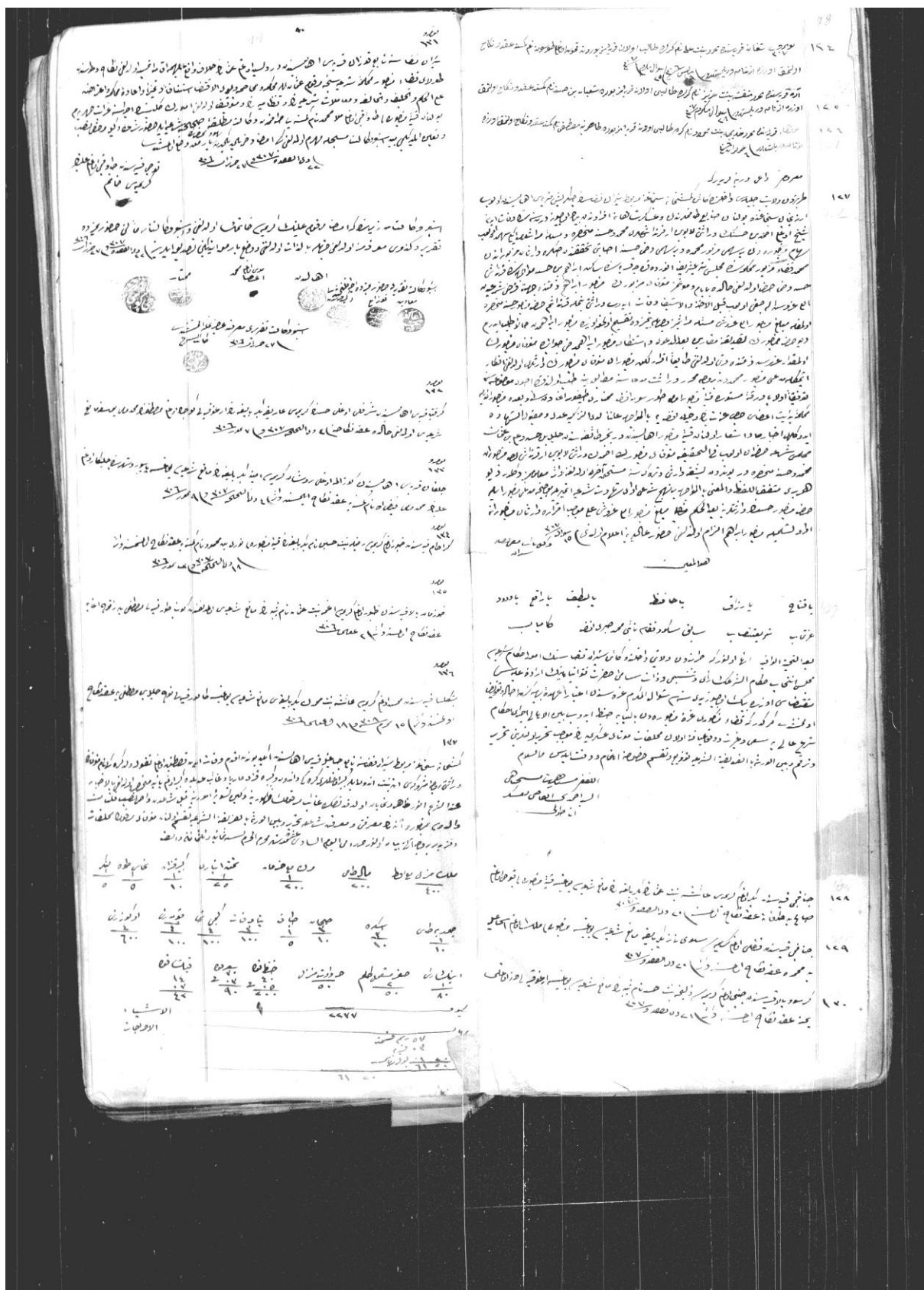
Minha'l-ihracat	Guruş
Resm-i kısmet	41
Kaydiye	6
Pul baha	1
Yekün ihracat	48
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	4092

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Sofya	199	

Hisse-i ibn-i Kozen	557	8
Hisse-i ibn-i sagir Avram	557	8
Hisse-i bint-i sagire Südire	278	14

Ek 13: Kostanineoğlu Neful veled-i Kireki'nin Terekesi

Belge No: ŞŞS 8191-79/137

Vefat Eden: Kostanineoğlu Neful veled-i Kireki

Yer: Gümüşhane Sancağı Şiran Kazası Çağl Karyesi

Tarih: 16 Muharrem 1308 /1 Eylül 1890

Mal	Mikdar	Guruş
Mülk-i menzil maa oda		400
Mal damı		200
Merek maa harman	1	200
Tahta anbarı	1	25
Kebir kazan	1	10
Nühas tava	1	5
Lenger	1	5
Çorba tası	1	10
Üsküre	3	10
Sahan	3	10
Tabak	1	5
Yatak	3 kat	100
Keçi	4 res	100
Koyun	4 res	100
Öküz	4 res	600
İnek	1 res	80
Sagir müsta'mel kilim	2	50
Hırdavat-ı menzil		50
Hinta	45 kod	200
Şair	33 kod	90
Fik	21 kod	42
Yekün		2277

Minha'l-ihracat	Guruş	Para
Resm-i kısmet	57	
Kaydiye	3	
Pul bahası	1	20
Yekün ihracat	61	20
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	2215	20

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Anna	276	37
Hisse-i ibn-i Kireki	553	35
Hisse-i ibn-i Andon	553	35
Hisse-i bint-i Marya	276	37,5
Hisse-i gaib oğlu Yane	553	35

Belge No: ŞŞS 8191-105/283

Vefat Eden: Kostanine oğlu Pür

Yer: Şiran Kazası Dumanoluğu Karyesi

Tarih: Safer 1309 / Eylül 1891

Mal	Mikdar	Guruş
Bir bâb hanenin sülüs hissesi	1/3	200
Bir bâb damın sülüs hissesi	1/3	100
Merek maa harmanın sülüs hissesi	1/3	144
Bir çift öküzün sülüs hissesi	1/3	150
Bir çift tosunun sülüs hissesi	1/3	80
Bir res ineğin üçte bir hissesi	1/3	30
Üç res keçinin bir tanesi	1	35
Bir aded arabanın üçte bir hissesi	1/3	40
Üç kat yatağın bir katı	1 kat	60
Bir adet kilim sülüs hissesi	1/3	20
Bir adet cecimin sülüs hissesi	1/3	15
Bir aded kazanın sülüs hissesi	1/3	5
Tavanın sülüs hissesi	1/3	2
Bir aded ibriğin sülüsü	1/3	5
Hınta	12 kod	72
Şair	8 kod	32
Yekün		1000

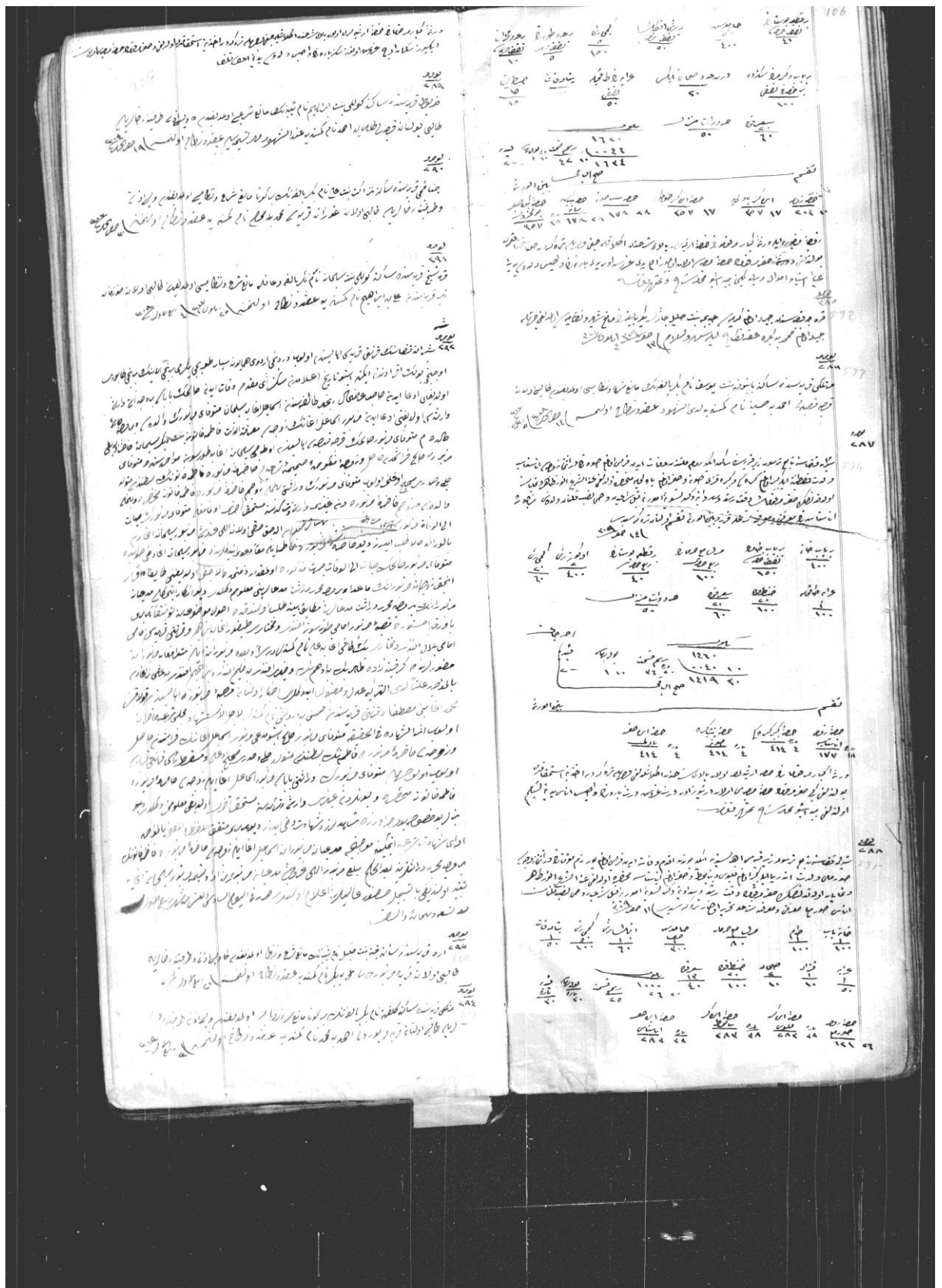
Minha'l-ihracat	Guruş	Para
Resm-i kısmet	25	
Kaydiye	2	
Pul		20
Yekün	27	20
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	972	20

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Terneafile	122	7
Hisse-i ibn-i kebir Seve	342	4
Hisse-i sagir oğlu Sevter	342	4

Hisse-i sagire Lisaf	171	2
Küsür para		3

Ek 15: Kırmisoglu Pür'ün Terekesi

Belge No: ŞŞS 8191-106/288

Vefat Eden: Kırmisoğlu Pür

Yer: Şiran Kazası Tersun-ı zir (Gökçeler) Karyesi

Tarih: 11 Safer 1309 / 16 Eylül 1891

Mal	Mikdar	Guruş
Hane	1 bâb	100
Dam	1	100
Merek maa harman		80
Camuş	1 çift	300
İnek	1 res	60
Keçi	5 res	100
Yatak	1 kat	50
Araba	1	50
Kazan	1	10
Sahan	2	10
Hınta	20 kod	100
Şair	13 kod	40
Yekün		1000

Minha'l-ihracat	Guruş	Para
Resm-i kısmet	25	
Kaydiye		30
Pul bahası		20
Yekün	26	20
Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese	973	20

Hisse	Guruş	Para
Hisse-i zevce-i Sürmeli	621	26
Hisse-i ibn-i kebir Filyus	283	38
Hisse-i ibn-i kebir Panyot	283	38
Hisse-i ibn-i sagir Apanşase	283	38